

I. Sissejuhatuseks.

Kohanimed ehk rahvusvahelises terminoloogias *nomina geographici* on mitmes suhtes väga huvitavad. Üks osa neist, eriti vanemaist kohanimedest, peegeldab oma sisus sugemeid antud koha usu-, kultuuri- ja haldusajaloost, teine osa loodusest ja maastikust, kolmandad on seoses mõne elu-olulise joonega, mis antud paigas nime andmise ajal või hiljem ühel või teisel põhjusel eriti silmapaistev oli. Nii võime kohanimesid nende sisu järgi eraldada mitmesse rühma.

Kohanimedest, mis sisaldavad sugemeid ja viiteid usu- ja haldusajaloo alalt, mainime siinkohal selliseid, mis ühel või teisel viisil on seoses isikunimedega. Selliseid kohanimesid on rohkesti igal maal, ka Eesti NSV alal nii vanemast kui ka nooremast ajast. Siia kuuluvad näit. „Viru-Jaagupi“, „Harju-Jaani“ (mis on seoses usukultuslike isikutega), „Roosna“, „Triigi“ (seoses halduslike isikutega), „Koidula“, „Kalevi“ (talude nimesid asundustalundite loomise ajajärgust kodanliku Eesti ajal) ja terve rida teisi. Klassikalisi näiteid selle rühma kohanimede alalt käesolevast ajast võib tuua vennasvabariikidest. Siin on rohkesti loodud uusi asustusi varemalt asustamata olnud paikades, on avastatud uusi geograafilisi esemeid jne., milledele on antud tuntud teadlaste, poliitikameeste või muude ühiskondlike tegelaste nimedega seoses olevad kohanimed, nagu näit. „Kirovsk“ (linn Leningradi obl.), „Tšerski“ (mäestik Ida-Siberis) jt. Siia kuuluvad ka need kohanimed, mis on antud endiste nimede asemele seoses üle maailma tuntud isikunimedega, nagu „Leningrad“, „Stalingrad“, „Molotovi“ oblast jne.

Kohanimede näidetena, mis on seoses mõne elu-olulise joonega või avastamisel saadud esialgsete muljetega, mis küll hiljem sageli on osutunud ebaõigeks, olgu mainitud „Vaikne ookean“, „Island“ (Jäämaa), „Gröönimaa“ (Roheline maa) või näiteks meie kodumaalt „Vargamäed“ (Piibe maantee ääres Aegviidu ja Pillapalu vahelisel maa-alal), „Mõrtsukamägi“ (Tartu maantee ääres Paunküla lähedal), Narva-Jõesuu saksakeelne ja ka endine venekeelne nimi „Hungerburg“ (Nälja-

linn) ja terve rida teisi sellelaadilisi. Sellesse rühma kuuluvad ka rahvaste või isikute rändamisel sünnimaalt uude asupaika ja võõroludesse ülekantud kohanimed, nagu „New York“, „Moskva“-nimelised asulad USA-s ja mujal, samuti ka tsaari-Venemaale, Kaukaasiasse ja Siberisse asunud eestlaste külade nimed „Linda“, „Salme“, „Sakala“ jt. Siia kuuluvad ka mitmesugused teised kohanimed, mis väljendavad nende omaaegsete omanikkude ühte või teist tuju, näit. meil „Rocca al mare“ Tallinna lähedal jt.

Omaette suure rühma moodustavad need kohanimed, mis on seoses ühe või teise geograafilise esemega või muu loodusnähtusega. Tavaliselt nimetatakse selliseid kohanimedid maastikulisteks kohtanimedeks. Need kohanimed sisaldavad oma väljenduskujus enamasti ikka ühte või napilt kahte sõnasse koondatud maastikulist kirjeldust. Loomulikult koondab see ühe- või kahe sõnaline maastikukirjeldus endasse neid maastikulisi jooni, mis nime andmise ajal selles paigas eriti silmapaistvad olid. Tekkis vana asupaiga, talu jne. läheduses uus asustus, uus talu jne. või avastati mõni uus senini tundmatu füüsilis-geograafiline ese, siis sageli sai ta nime, mis moodustus endisest nimest ühe uue sõna juurdelismise teel, mis mõnda paiga iseloomustavat joont tähendas. See lisasõna eraldabki uut kohanime vanemašt mõne olulise maastikulise tunnuse näol.

See maastikuliste kohtanimede rühm on geograafiliselt eriti huvitav. Need kohtanimed aitavad tõhusalt selgitada antud paiga ürgset maastikulist ilmet ja samuti ka tema asustusajaloohist käiku. — Kuid ka eespoolmainitud teised kohtanimede rühmad pole geograafidele tähtsusetad. Juba üksnes nii võõr- kui ka kodumaiste kohtanimede õigekirjutuse ja õige hääldamise pärast on vaja teada ja tunda nende sisu ja tähendust. Veel olulisem on see kohtanimede tähenduse teadmine ja tundmine keskkoolis geograafia õpetamisel. Nii muutuvad õpilastele sellised rasked nimed hääldamiseks ja veel raskemad meelespidamiseks, nagu seda on näit. „Hoangho“, „Paraguai“ jt., kohe lähedasemaks ja kergemaks, kui seletatakse nende tähendus kohalikus keeles.

Peatume siin veidi lähemalt maastikulistel kohtanimedel. Nii jutustavad meile kohtanimed „Mäeküla“ (meil on mitu sellenimelist küla Lõuna-Eestis), „Mägiste“ (küla Sangastes), „Mägede“ (küla Amblas), „Mägide“ (küla Viru-Jaagupis) jt., et need paigad asetsevad mägisel maal. Seega juba kohtanimi ütleb, et siin on maastikul omapärane, tasandikust täiesti erinev ilme. Samuti jutustavad näit. „Metskülad“ (neid on võrdlemisi rohkesti üle kogu Eesti NSV), et meil neis paigus on tegu metsamaastikuga.

Kuid paljud meie kohanimedest, nagu „Sootaguse“, „Metstaguse“, „Ojaküla“, „Metsa“ jne., ei vasta enam sugugi oma praegusele ümbrusele. Aegade vältel on nende paikade maastikuline ümbrus täiesti teiseks kujunenud. Metsad on maha raiutud, sood kraavitatud, allikad ja ojad on kuivanud — kogu ümbrus on kultuurmaaks muutunud. Aga enamasti püsib ikka vana kohanimi, vaatamata ümbruse muutumisele. Sellisel juhul tundub nii mõnigi „Sootaguse“- jne. kohanimi kuival lagedal põlispõllumaal esimesel pilgul hoopis võõrastavana. Kui aga seejuures veidi ajalooliselt tagasi vaadata ja kodumaa asustuslugu meenutada, siis paistavad need esialgu võõrastust äratavad kohanimed hoopis uues valguses. Me võime neid vaadelda kui tähtsaid viiteid, kui tähiseid, mis juhivad ja äratavad meid kodumaa ürgse maastikulise ilme ja asustusajaloolise käigu tundmaõppimisele.

Võtame selle juhu selgituseks reaalse näite. Järvemaal Lehtse vallas Pruuna-Põriki külas on „Metsa“ talu. See „Metsa“ asetseb kuival ja lagedal põlispõllumaade alal. Lähemad suuremad metsasalud on siit ca 3—4 km kaugusel. Lähemal on küll puisniite, aga need ei õigusta kuidagi sellele talule „Metsa“-nimetust. Seepärast on esimesel pilgul veidi võõrastav kohata siin lagedal põllumaal „Metsa“ talu. Kui aga vaadelda asja asustusajaloo käigu aspektist, siis tundub, et see „Metsa“ talu on vististi selles alas üks vanimaid, võib-olla ka esimesi pinnapaigalisi elupaiku, mille ümber hiljem tekkisid teised eluasemed, kuni kogu ümbruse metsad ja maa põlluks muudeti. Kui nüüd tutvuda selle ala asustusloolise käiguga kõige üldisemais joontes, ilma üksikasjadesse tungimata (vt. alamal olevaid kaarte nr. 6, 7, 8 ja 9), siis selgub, et vanimad pinnapaigalised eluasemed tõenäoliselt algavad siin oma eksisteerimist II sajandist peale meie ajaarvamise algust. XVII sajandi lõpul leiame kõnesoleval maa-alal juba laialisi põlispõlde, aga ka naabruses laialisemalt metsi kui praegusel ajal. Nii on siin „Metsa“ talu ikkagi seoses sellel kohal omal ajal kasvanud ja mühanud metsadega.

Aga täbaram on lugu selliste vanade kohanimedega, millede mõiste ja sisu aegade vältel rahvasuus on ununenud või keeleliselt hoopis teiseks muutunud. Siin on võhikul juba raskem kohanime ajaloolisest ja geograafilisest tähendusest aru saada. Ka koha peal jäävad mitmed sellised kohanimed rahvale võõraks, sageli moonduvad nad hoopis teisekujuliseks ja vahel ka teisesisuliseks. Selliste nimede hulka kuuluvad ka meie „kõrve“-nimelised kohanimed.

„Kõrve“-nimelisi kohti on meil veel rohkesti üle kogu maa. Kuid „kõrve“-nime ürgne tähendus on meie põlve rahvale üldiselt tundmatu. Seepärast pole imestada, et paljud ürgselt „kõrve“-nime kandvad paigad aegade vältel hoopis teised, moodsad nimed on saanud või need nimed on enam-vähem, sageli aga ka päris tundmatuseni moondunud. Seda on toimunud nii vanemal kui ka uuemal ajal, eriti rohkesti aga viimaseil aastakümneil. — Üldiselt tuleb aga seda arvestada, et võimalused meie kõikide kohanimede ümbermoonutamiseks olid varem palju avaramad kui nüüd. Tarvitseb ainult seda meelde tuletada, et meie kohanimede esimesteks kirjapanijateks ja ümberkirjutajateks olid võõramaalased. Nende kohta tähendab Villem Reiman väga õigesti, et „võõraste kirjapanijate kõrv ei paindunud neid nimesid õieti kuulma, võõras käsi ei osanud neid üles tähendada. Iseäranis, kui meelde tuletame, kui vähese kirjatarkusega vana aja „kirjamehed“, s. o. mungad, preestrid ja rüütlid ise olid. Kui nad juba oma emakeelseid kohanimedid mitmekümnel viisil kirjutavad, siis võime arvata, mis segadus, lohakus, arusaamatus võõraheliliste kohanimede kirjapanemises pidi valitsema. Viimaks on dokumentide ümberkirjutajad neid veel oma pead „parandanud“, „õiendanud“ ehk lihtsalt hooletuses vigu teinud“¹.

See kujukas tsitaat räägib küllalt selget keelt. Siin võib asja illustreerimiseks näiteks tuua meie vana kohanime „Kõrveküla“ (küla Vohnja vallas Virumaal) senini teadaoleva kõige vanema kirjaliku kuju „Corpius“². Sellele esialgsele kirjalikule võõrkujule vaatamata on see „Kõrveküla“ oma ürgse eestipärase nime ikkagi meie päevini alal hoidnud. Aga paljud teised, nii muud kui ka „kõrve“-nimed, on tundmatuseni moondunud. Olgu siin näiteks „Kõрма“ (küla Rägavere vallas Virumaal), millisele nimele ei oska eslotsa anda mitte mingit tähendust. Alles ajaloolisel uurimisel selgub, et „Kõрма“ eestipäraseks algkujuks on „Kõrvevõhma“, s. o. saar kõrves, mille senini teadaolev vanim kirjalik kuju on „Korpywomais“³.

Sõnal „kõrb, kõrve“ on meie praegusaja rahvakeeles üldiselt tuntud geograafiline tähendus. Selle levinud „kõrve“ mõistega pole aga meie „kõrve“-nimelistel kohtadel mingit seost. Üldse pole Eesti NSV alal, s. o. eesti keele põhilisel tekkimis- ja levikualal ühtegi sellist looduslikku maa-ala, mida võiksim tavalises mõistes nimetada „kõrveks“.

¹ Kuukiri „Eesti Kirjandus“ VIII, Tartu, 1913, lk. 416.

² Dr. P. Johansen, Die Estlandliste des Liber Census Daniae. Kopenhagen-Reval, 1933, lk. 447.

³ Ibid., lk. 448—449.

Asetsevad ju kõrved nagu Sahara, Gobi kõrb jt. teatavasti hoopis teis-sugustes kliimavaldkondades, kui on seda meie kliima. Ja pealegi on need kõrved meist ka tuhandeid km eemal. Nii polnud ka meie esi-vanematel mingeid otseseid kokkupuuteid kõrbedega selle sõna prae-gusel ajal levinud geograafilises tähenduses. Kuid siiski on sõna „kõrb, kõrve“ ürgne eesti sõna (õieti — ürgne algsoome lähtekeele sõna), mitte mingi laensõna võõrkeeltest. Nii võib pealiskaudsel vaatlemisel meie „kõrve“-nimeliste kohtade puhul mõnelegi tunduda, nagu poleks meie esivanemad loodust hästi tundnud ja nagu poleks nad ka seetõttu osanud kohtadele õigeid nimesid anda... Seepärast vaatlemegi alamal veidi lähemalt sõna „kõrb, kõrve“ tähendust nii keeleteadusli-kult kui ka geograafiliselt vaatekohalt.

II. Sõna „kõrb, kõrve” tähendusest.

Kui vaadelda sõna „kõrb, kõrve“ tähendust meie tuttavamate sõnaraamatute järgi (Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat, 2. täiend. ja parand. trükk, Tartu, 1925, I köide, lk. 312; M. Vares ja Joh. Tamm, Praktiline eesti-vene sõnaraamat, Tallinn, 1940, lk. 220; Dr. F. J. Wiedemann, Eesti-saksa sõnaraamat, 3. muutmata tr. Tartu, 1923, veerg 374; Eesti Entsüklopeedia, IV köide. Tartu, 1934, veerud 1378 ja 1379, jt.), siis selgub, et tal on meie praegusaegses kirjakeeles kahesugune geograafiline tähendus. Ühes mõistes tähendab sõna „kõrb, kõrve“ laant ehk suurt põlismetsa (vastav venekeelne termin „тайга, дремучий лес“), teises mõistes — kidura taimkattega või hoopis ilma taimkatteta ala maakeral (kuivakõrved, liivakõrved, külmakõrved jne., vastav venekeelne termin „пустыня“). Esimesel pilgul näivad need tähendused teineteisele diametraalselt vastupidised olevat. Kui aga lähemalt juurelda sõna „kõrb“ geograafilist sisu, siis selgub, et lugu täiesti nii küll ei ole.

Meie praegusaegses rahvakeeles on sõna „kõrb, kõrve“ tähendus kuiva- ehk liivakõrve mõistes üldiselt ja ülemaaliselt tuntud. Sõna „kõrb“ tähendust suure metsa ehk põlise laane mõistes tunnevad peamiselt keeleteadlased, mõned geograafid ja ka veel mõned vanema põlve inimesed Põhja-Eestis (peamiselt Kõrvemaal ja Alutagusel) ning Saaremaal. Ja sedagi vahest seetõttu, et neis paigus on rohkesti „kõrve“-nimelisi kohti. Noorem põlv, kes koolides on käinud, kasutab siingi „kõrvega“ seoses olevaid kohanimesid enamasti ikka masinlikult, ilma kohanime sisusse lähemalt tungimata.

Eelmainitud kahest sõna „kõrb, kõrve“ tähendusest on suure metsa, põlise laane mõiste kahtlemata vanem ja ürgeestiline. Seda tõendavad ühelt poolt keeleteaduslik uurimine ja võrdlus sugukeeltega, teiselt poolt aga vanad igipõlised „kõrvega“ seoses olevad kohanimed üle kogu Eesti NSV. Selliste kohanimedede arv ulatub meil praegusel ajal üle 350.

Vanemal ajal on neid aga igatahes veel rohkemgi olnud. Huvitav on sel puhul märkida, et peaaegu kõik meie „kõrve“-nimelised kohad asetsevad metsarikastel aladel või vähemalt paikades, kus vanasti ka suuri metsi on olnud. Ja seda mitte üksnes Eesti NSV, vaid ka Läti NSV metsarikkail aladel, peamiselt vanal liivlaste asumisalal. Ka siin leidub mitugi kohanime, nagu „Korba“, „Gorbatica“ jt., millel läti keele tundjailt (K. Aben, M. Pukits) saadud andmeil pole läti keeles mingit kindlat tähendust. On väga tõenäoline, et mitmete lätikeelsete kohanimedega, nagu „Korba“ jt., algkujuks on olnud eesti-liivi „kõrb“.

Meie sõna „kõrb“ keeleteaduslikul võrdlemisel teiste soome sugu keeltega leiame, et eesti sõna „kõrb“ vasteks soome keeles on „korpi“, mis tähendab „põline sügav mets, laas, tiheda metsaga raba“, ja vepsa keeles „korb“, mis tähendab „laas“. Seega kuulub meie „kõrb“ põlislaane, suure metsa ja tiheda padriku tähenduses algsoome sõnade hulka ja tema iga ulatub juba üle 2000 aasta. — Hoopis noorem on aga sõna „kõrb“ tähendus „liivakõrve“ jne. mõistes. Sõna „kõrb“ tähendus „liivakõrve“ mõistes toodi saksa ja rootsi pastorite poolt meie keelde alles aasta 300 eest. Esmalt levis ta kiriku- ja piibli keele, hiljem aga kooli geograafilise keele mõjul ja möödunud sajandi lõpupoolel omandaski rahvakeelse ülemaalise ulatuse. Põlislante ja -metsade hävimisega ühtlasij ununes ka laiemas ulatuses rahvasuus sõna „kõrb, kõrve“ vanem tähendus.

Siiski mõnes kohalikus murdes Harju-, Järva-, Viru- ja Saaremaal tuntakse veel sõna „kõrb, kõrve“ vanemat tähendust põlislaane mõistes. Sija kuuluvad näit. selle sõna tähendusvarjundid, nagu „suur põline mets“ (Ambla, Kadrina, Kuusalu jt. end. kihelkonnad), „suur palgi-mets“ (Jõelähtme, Harju-Jaani end. khk.), „kõrveniit“ — männimetsa all olev heinamaa või karjamaa (Kihelkonna, Kärla, Mustjala jt.), „kõrvemetsad“, „kõrvepered“, „kõrvetalud“ (Alutaguse, Kõrvemaa). — Mõnel pool on sõna „kõrb“ tähendus muutunud tähendusvarjundeiks „liivane maa“, „kivine maa“, „kuiv vilets maa“ (Halliste, Tartu-Maarja, Urvaste, Karula end. khk.). Neil viimaseil varjundeil põhinebki osalt ka praegusel ajal laialiselt rahvasuus ja kirjakeeles levinud „liivakõrve“ mõiste. Omajagu on „liivakõrve“ mõiste arenemisele kaasa mõjunud ka sõna „kõrb“ side verbiga „kõrbema“⁴.

Niipalju siinkohal sõna „kõrb“ sisu kohta keeleteaduslikult vaatekohalt.

⁴ Akadeemilise Emakeele Seltsi kiri 23. nov. 1939. nr. 535 ja Tartu Riikliku ülikooli Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi kogudest hangitud andmed.

Geograafiliselt vaatekohalt sõna „kõrb“ sisu analüüsidest kerkib tavaliselt meie silme ette maastikupilt, kus puudub taimkate ja kus puuduvad ka inimese pinnapaigalise tegevuse tunnused, s. o. tehisvormid (asulad, teed, põllud). Selliseks on meie tavaline kõrve mõiste kujunenud kooli ja kiriku geograafilise keele mõjul.

Kui loogiliselt „kõrve“ mõiste sisusse süveneda, siis selgub, et selles oluline tunnus on inimese ja tehisvormide puudumine. Kõrval- ja ühtlasi ka silmanähtavaks tunnuseks on taimkate. Taimkatte seisund maastikus inimese pinnapaigalise tegevuse puudumise põhjusena võib olla kaheksugune. Ühel juhul on antud paigastiku taimkate sedavõrd kehva ja kidur (maa on „tühi ja paljas“), et siin inimene antud kultuurilisel tasemel ei suuda endale luua pinnapaigalist eluaset. Teises paigastikus on aga taimkate sedavõrd vägev ja rikkalik, et ka siin inimene (ikkagi teataval kultuurilisel tasemel) ei suuda endale luua paikset eluaset.

Kui sellelt seisukohalt meie sõna „kõrb, kõrve“ sisu vaadelda, siis leiame, et peatunnuse (inimese ja tema pinnapaigalise tegevuse puudumine) suhtes on ta mõlemas mõistes täiesti üks ja sama. Kõrvaltunnuse (taimkatte seisund) suhtes on aga küll selle sõna üks tähendus teisest diametraalselt erinev. Neist vanem tähendus (kõrb = põline mets, laas) peegeldab taimkatte üliküllust, vägevust, uuem tähendus (kõrb = liivakõrb) aga taimkatte puudumist.

Et meie „kõrve“-kohanimed lühikest maastikukirjeldust sisaldavad ainult „suure metsa ehk põlise laane“ mõistes, on väljaspool igasugust kahtlust. „Liivakõrve“ mõistega seoses pole meil vanemal ajal tekkinud ühtegi „kõrve“-nimelist paika.

Nüüd veel mõni sõna sellest, kuidas meil selline kaheksuguse geograafilise tähendusega „kõrb“ võis tekkida. Lugu on seda huvitavam, et üheski teises sugukeeles „kõrve“ mõistega sellist kokkusattumust, kollisiooni ei leidu.

Asjakäik meie „kõrve“ mõistete kujunemisega oli nähtavasti järgmine. Pärast usupuhastuse mõjulepääsemist meie kodumaal, ca 350—400 aastat tagasi, hakati rahvale jumalasõna seletama eesti keeles. Siis muidugi tekkis saksa pastoreil muude uute mõistete ja sõnade seas ka vajadus leida sobiv sõna piibli jutustustes esinevate „inimestest tühjade paikade“ tähistamiseks. Uut sõna selleks looma ei hakatud ja samuti ka laenu teistest keeltest ei tehtud. Uue, senini eesti keeles tundmatu mõiste väljendamiseks võeti sõna „kõrb“, millega rahvasuus varemalt teist mõistet oli tähistatud. Et ühes kohas „inimestest tühja

maa“ põhjuseks oli taimkatte puudumine (piibli „kõrves“), teisel aga metsade suur lopsakus (eesti „kõrves“), see asjaolu nähtavasti selle aja keeleteadlastele peavalu ei valmistanud. Muide, olgu tähendatud, et umbes samal ajal oli ka saksakeelses sõnal „Wüste“ veidi laiem tähendus kui praegusel ajal⁵. Sarnaselt on arenenud ka meie vanema kirjakeele sõna „rohulaas“ — rohtla. Siingi on suure metsa tähendus kandnud suurele rohualalegi.

Esmakordselt esinevad meie kirjakeeles sõna „kõrb“ mõlemad tähendused kõrvuti vanema eesti kirjakeele arendaja Heinrich Stahl'i eesti keele grammatikas ja sõnaraamatus „Anführung zu der Ehstnischen Sprach. . .“, mis ilmus 1637. a. Siin on märgitud: „Wald (kõrb) est. / fuhr metz“ ja *Wüste / kõrb / lahn / nöm* ning „Einöde / Wüste / kõrb / kõrbest / nöm / nömest / lahn / lahnest“. Edasi leiame juba sõna „kõrb“ kasutamist liivakõrve mõistes sama autori „Leyen-Spiegel'is“, mille I köide ilmus 1641. ja II köide 1649. a. — Heinrich Göseken'i eesti keele grammatikas ja saksa (ladina) — eesti sõnaraamatus „Manuductio ad Linguam Oesthonicam“, mis ilmus 1660. a., on saksakeelse „Einöde“ vasteteks eesti keeles *lahn / kõrb /*. Ainuüksi liivakõrve mõistes esineb sõna „kõrb“ piibli esimeses trükis 1739. a. ja sellele järgnevais trükkides kuni meie ajani. Edasi võib mainida omaaegse kiriku- ja koolimehe Johann Georg Schwartz'i „Koli-Ramatu“ V jagu, mis ilmus 1860. a.⁶, ja samuti ka kõiki hilisemaid kooliraamatuid, kus sõna „kõrb“ esineb ikka liivakõrve mõistes. Selles viimases teoses kõneldakse „kõrvetaludest“ ja „Kõrvemaast“ ikka suure metsa, põlislaane mõistes.

Meie esivanemad, kelledel 200—300 aasta eest arvatavasti puudusid teadmised teissugustest „kõrbedest“, kujutlesid nähtavasti kiriklikel talitusil kuuldavaid „kõrbi“ suurte metsadena ja põlislaantena. Nii nähtavasti mõtles pastor sõna „kõrb“ all ühte, kogudus aga teist asja. Kuid esialgu see asjaolu arvatavasti kumbagi poolt ei seganud. Alles hiljem, umbes 100 aastat tagasi, kui meil juba tekkis koole ja nende kaudu hakkas ka geograafilisi teadmisi rahva sekka valguma, võis küll mõni arukam keeleteadlane väljenduste tähelepanija märgata, et meil „kõrve“ mõistetega asjad päris korras ei ole. Aga sel ajal oli juba „kõrve“ endine tähendus ise ka suurte põlislaante kadumise tõttu tublisti tuhmunud ja paiguti juba ununenudki. On võimalik, et ka muinasajal sõna „kõrb“ tarvitamine üle maa ühtlane polnud. Ka see asjaolu

⁵ Prof. Dr. Otto Maul, Geomorphologie. Leipzig-Wien, lk. 8.

⁶ Andmed on hangitud Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivist.

koos eespoolmainitud põhjustega võis omajagu kaasa aidata sõna „kõrb“ ürgse tähenduse ununemisele. — Nagu eespool nägime, on ainult Põhja-Eesti metsarikkamais paikades ja Saaremaal sõna „kõrb“ tähendus suurte metsade mõistes kauemini rahvasuus püsinud.

Muidugi pole praegu enam mõtet sõna „kõrb“ mõistet põlislaane tähenduses rahvasuus elustama hakata. Aga siiski tuleb meie „kõrve“-nimeliste paikade tähendusest teadlik olla ja võtta neid kui mälestusmärke ürgsest ajast. Seepärast pole ka mingit mõtet neid vanu kohanimesisid uute „moodsate“ nimede vastu ümber vahetama hakata, nagu seda senini mitmel pool kahjuks on tehtud. Niikuinii on meil aegade vältel juba palju „kõrve“-kohanimesisid kaduma läinud ja paljud on tundmatuseni moondunud.

III. „Kõrve“-kohanimede kadumisest ja moondumisest.

Nagu mainitud, on palju meie vanu „kõrve“-kohanimesid aegade vältel kaduma läinud. Paljud neist on tundmatuseni moondunud. Seejuures on siiski mõned neist „kõrve“-kohanimedest, millel praegusel ajal eesti keeles hoopis teine nimi on, oma vana „kõrvelise“ algupära saksakeelse nime näol alal hoidnud. — „Kõrve“-kohanimede kadumise ja moondumise põhjusi on mitmesuguseid. Vaatleme siin mõnda neist mõne näite varal.

Ühe osa „kõrve“-kohanimede kadumise põhjuseks on nende nimede kulumine häälduses või esialgne võõramaalaste poolt kirjapandud väärkuju, mis hiljem aegade vältel edasi moondus. Huvitavaid andmeid kohanimede moondumise alalt sisaldab juba eespool joone all mainitud dr. P. Johansen'i teos „Die Estlandliste des Liber Censur Daniae“ (lühendatult „LCD“). Olgu siin näiteks toodud juba eespool mainitud „Kõ r m a“ küla nime moondumiskäik. „LCD“ järgi on selle küla nime vanim kirjalik kuju „Korpywomais“, mille eestikeelseks vasteks on „Kõrvevõhma“. (Olgu siin asja selgituseks möödaminnes tähendatud, et „LCD“ koostamise aastaks peetakse 1241. aastat.) Hilisemais, XVI sajandi dokumentides on selle küla nime kirjalik kuju järgmine: „Korpwomes“, „Korpwoyme“, „Korbewomes“, „Corbomsz“, „Corbems“, „Korwomes“, „Korwoma“, „Kormes“, „Cormsz“ ja 1583. aastast koguni „Karrroma“. Veel hiljem, 1765. a., on ta „Korma“ ja 1837. a. alates „Kõrma“⁷.

Teine osa „kõrve“-nimesid kadus suurte sõdade ja taudide ajal, kui kohalikud elanikud hukkusid või hajusid. Hiljem, aastate või ka aastakümnete pärast, tulid mujalt tühjadesse paikadesse uued inimesed ja andsid siis ka kohtadele uued nimed, kui vanadest nimedest enam mälestust järel ei olnud. Eriti tuleb oletada „kõrve“-nimede kadumist sel moel neis paikades, kus juba ennemalt põlislaaned olid maha

⁷ Dr. P. Johansen, Die Estlandliste d. LCD, lk. 449.

rahitud ja põllumaadeks muudetud, ning samuti ka seal, kus uustulnukad tulid paikadest, kus juba „kõrve“ mõiste põlislaane tähenduses oli rahvasuus unustusse vaibumas.

Kuid „kõrve“-nimede hääbumine ja nende moondumine pole ka hilisemal, rahuaegadel lakanud ja toimub edasi meie päevilgi. — Nii näit. on Tartu lähedal Emajõe põhjapoolsel kaldal Luunja vallas „Sääsekõrva“ küla. Pole kuidagi usutav, et siinsetel sääskedel mingisugused erilised „kõrvad“ oleksid olnud, millest paik oma nime sai. Hoopis tõepärasem on aga see, et „Sääsekõrva“ algkujuks on „S ä ä s e k õ r v e“. Seda enam veel, et praegugi on siin naabruses, Raadil, „Kõrveküla“ ja Mäksa vallas, lõuna pool Emajõe, Kastre-Võnnu maantee ääres ka „Kõrvesilla“ küla. Nii nähtavasti tekkis omal ajal „Sääsekõrve“ nimi sellest, et Raadil olevast „Kõrvest“ eraldamiseks Emajõeäärse metsa sääskederohkus siinsesse „kõrbe“, s. o. metsade keskele loodud uue asustuse üheks tunnuseks arvati. Hiljem, kui „kõrve“ tähendus põlismetsa mõistes rahvasuust juba täiesti kadunud oli ja selle asemele liivakõrve mõiste ainuõiguslikult valitsema oli saanud, tundus siin „kõrve“ nimetus muidugi ebakohasena. Arvatavasti aitas ka mõisa ja muis ametlikes kirjades „kõrve“ väärakujuline üleskirjutamine omajagu selleks kaasa, et lõppude lõpuks „kõrvest“ „kõrva“ sai.

Umbes samalaadilise moondumistee on nähtavasti läbi käinud ka kolm „Kõrvi“-nimelist talu Jäärjas, Tihemetsa (end. Pati) vallas Pärnumaal. Need talud asetsevad üksiktaludena suure metsa ääres ja osaliselt metsaski. Pole usutav, et siin omal ajal paigale nime andmisel oleks „kõrbisid hobuseid“ maastikulise tunnuseks arvestatud. Loomulik on mõelda, et nüüdse „Kõrvi“ omaaegseks algkujuks on „Kõrve“. Ja „kõrve“ nimi kui ühesõnaline maastikukirjeldus sobib sellele paigale täiesti. „Kõrvi“-nimelisi talusid on ka mujal Eestis metsases maastikus. Nende nähtavaks algkujuks on ka mujal olnud ikka „kõrve“. — Selle- ja teiselaadilisi „kõrve“ moondumise näiteid võiks tuua veel paljugi, eriti Lõuna-Eestist. Aga siinkohal piisab neistki.

Lõuna-Eestis on praegusel ajal märgata tendentsi siduda vanu „kõrve“-nimesid ühelt poolt „liivakõrve“ mõistega, teiselt poolt aga verbiga „kõrbema“. Nii tuletab kohalik rahvasuu Tartu külje all Raadil asetseva „Kõrveküla“ nime tekkimist sellest, et siin „ümbruses vähe puid kasvab“. Et sel viljakal pinnasel ürgajal suured põlislaaned võisid kasvada ja et praegune puude vähesus just inimese kultuurilise tegevuse tagajärjeks on, sellele mõttele nähtavasti ei tulda. Edasi on mainida „Kõrveniku põndakut“ (Penni talu heinamaa Laatres, Rajangu vallas Pärnumaal), mille nimetus olevat sellest tulnud, et

„koht on kõrge ja kuiv“. Nimi „Kõrvenu maa“ (Veske tl. põld Vili-meeste külas Holstre v. Viljandimaal) olevat pärit sellest, et „seal on kunagi olnud mõisa söepõletajad“. Võru- ja Valgamaa piiril on „Kõr-
 vendu mets“ (Karula vallas, Mähkli külast põhja pool), mille nimetus
 olevat pärit sellest, et seal „mets on omal ajal kõrbenud“. — Kui
 Saaremaa loodeosas „kõrve“-kohanimedid vaadeldakse seoses metsaga,
 peamiselt männimetsaga, siis Kagu-Saaremaal võib märgata selle nime
 seost ka verbiga „kõrbema“. Näiteks „Kõrbemaa nukk“ (Kõiguste
 külas Laimjala vallas) — metsata, kohati kivine ja kohati põõsastega
 kaetud maa-ala. — Et kõik need mainitud kohanimed põlvnevad „kõr-
 vest“ ürgmetsa, põlislaane, suure padriku mõistes, on vist küll väljas-
 pool kahtlust. „Kõrve“ ürgse tähenduse ununemise ja põlismetsade
 ammuaegse kadumise tõttu on hilisemal ajal eespooltoodud tähendus-
 varjundid neile kohanimedele seletuseks juurde poogitud.

Olgu siinkohal ka veel mõni näide n. ö. meie päevil toimunud „kõrve“-
 nimede kadumisest eriti Kõrvemaalt ja Alutagusest. Ka siin on vii-
 mase 30—40 aasta vältel mõnedki „kõrve“-nimelised paigad oma nime
 muutnud. Osalt on see toimunud ametlikul teel, osalt aga on need
 nimed rahvasuus mõne teise, „arusaadavama ja kõlavama“ nimega
 ümber vahetatud. Nii näit. on endine rahvasuus tuntud „Käikõrve“
 ehk teisiti ka „Käidra“ (küla Kolga vallas Harjumaal) juba täiesti
 unustuse hõlma vaibunud. Tema asemel on „Koitjärve“ üle-eestiliselt
 tuttavaks saanud. Samuti on ka endisest „Aukõrvest“ (järv, talu ja
 metsavahikoht Lehtse vallas Järvamaal) nüüd ametlikult tehtud „Aug-
 järve“. Prof. H. Riikoja „Eesti järvede nimestikus“ on järve nime
 üheks variandiks isegi „Aukjärve“⁸. See „Aukjärve“ on nähtavasti
 küll täht-täheline ümberkirjutus venekeelsest järve nimest „Оз.
 Аукерве“ (vt. vene üheverstaline topograafiline kaart 1 : 42 000, leht
 4—34). See venekeelne „Аукерве“ on kahtlemata vasteks eestikeelsele
 „Aukõrvele“, missugust nime siin järv, talu ja metsavahikoht maini-
 tud venekeelse kaardi koostamise ajal, ca 50 aastat tagasi, rahvasuus
 kandsid. Praegusel ajal ametlikult metsavahtkonna nimena tarvitusel
 olevat „Augjärve“ seletatakse sellega, et siin järves leiduvat hauge.
 Talu on aga siiski veel siinse ümbruskonna vanemate inimeste suus
 tuntud „Aukõrve“ nime all.

Samuti on mainida „Nõmme“ talu (katastri nr. A 108) Palmse
 vallas Virumaal, mis vene üheverstalise topograafilise kaardi leht

⁸ Tartu ülikooli juures oleva Loodusuurijate Seltsi (lühend. LUS) aruanded
 XLI — 1934. (Tartu, 1935.) Lk. 13.

3—35 järgi kannab „Kõrve“ nime. Selle talu naabruses on „Kõrve kõrts“ ja „Kõrvenõmme“ talud. Katastri Ameti ühes hindamisnimestikus (1933. a.) on märgitud „Kõrve-Kaasiku“ (katastri nr. A 108); hiljem on „Kõrve-Kaasiku“ läbi tõmmatud ja peale kirjutatud „Nõmme“. — End. Kunda mõisa järgi endises Pada, nüüdses Erra vallas on katastri nimestikus „Kaerakõrve“ (katastri nr. A 159) talu; hiljem on see parandatud „Kaerakõrreks“. — Selliseid näiteid võib tuua ka Lõuna-Eestist. Nii näit. on „Eesti topogr. kaart 1 : 50 000“, leht 714, Varnja järgi Alatskivi vallas Tartumaal „Holtsmanni“ talu sellel kohal, kus vene üheverst. topogr. kaardi, leht 12—40, järgi on „Padakõrve“ talu (vene keeles: „Паракорбе“). Katastri Ameti „Skeemilisel kaardil 1 : 10 000“ ja katastri nimestikus „Padakõrve“-nimelist talundit ei leidu. On küll olemas „Padakõrve“ metsavahikoht ja sellel kohal, kus peaks olema Padakõrve talu, on Kat. Ameti „Skeem. kaardil“, leht XXIII—54, nimeta talu kat. nr. A 179 all.

Külanimede muutmise näiteid võib tuua Alutagusest. Siin on Tudulinna vallas vene üheverstalise topograafilise kaardi, leht 7—40, järgi teineteise läheduses kaks väikest üksiktalude küla „Kõrveniidu“ ja „Niinekõrve“. „Eesti topograafilisel kaardil 1 : 25 000“, leht VII—40, ja „Eesti topograafilisel ülevaatekaardil 1 : 200 000“, leht 14 — Rakvere ja 15 — Narva, on „Kõrveniidu“ ja „Niinekõrve“ küla kohal „Pärniku“ küla. Katastri Ameti „Skeemilisel kaardil 1 : 10 000“, leht XIII—53, on veel märgitud „Kõrveniidu“ küla, kuid Eesti Entsüklopeedias „Kõrveniidu“- ja „Niinekõrve“-nimelised külad puuduvad. Järelikult on nad juba külade ametlikust ja ka tegelikust nimestikust välja langenud. — Edasi on mainida samas Alutaguses Mäetaguse vallas olevat „Kõrve“ küla, mis Eesti Entsüklopeedias IV, veerg 1399, ja ka vene üheverst. topogr. kaardil, leht 6—41, on märgitud. Kuid „Eesti topograafilise ülevaatekaardi 1 : 200 000“ (Tallinn, 1938), leht 15 — Narva järgi on samal kohal juba „Metsküla“.

Nüüd veel mõned näited paikadest, mis ajaloolistel andmetel mõnesaja aasta eest veel „kõrve“-nime on kandnud või vähemalt „kõrve“-nimega seoses on olnud. Nüüd kannavad need paigad eesti keeles hoopis teist nime, mille tagant kuidagi endist „kõrbe“ aimatagi ei või.

1. P ä r n u - J a a g u p i kihelkond Pärnumaal on nooremal rauaajal (800.—1200. a. p. m. a.) kuulunud „K õ r v e“ (Korbe) nime all Läänemaa (Rotalia ehk Maritima) 7 kihelkonna hulka.

2. P r u n a asundus (end. mõis), küla (ja vanasti ka vald) Lehtse vallas Järvamaal on ühe vana dokumendi järgi 1478. aastast „C o r b e -

n o r m'e" nime all vennastele Asser ja Dyderich Toysz'idele müüdnud⁹. „Corbenorm'e" eestikeelseks vasteks on tõenäoliselt „Kõrvenurme". Maastikuliselt sobiks siia Kõrvemaa serval asetsevale viljakale põllumaale praegugi „Kõrvenurme" mitu korda paremini kui mingisugune „Pruuna". Ühtlasi tuleb sel juhul imestada, kui tabavalt maastiku ilmele vastavaid nimesid osati anda paikadele vanal ajal. Pruuna saksakeelne nimi „Tois" on pärit eelmainitud vennastelt Toysz'idelt. Praegune eestikeelne nimi „Pruuna" on pärit ühelt hilisemalt mõisnikult Brun Drolshagen'ilt¹⁰.

3. I m a s t u — (vanasti ka vald), kool, asundus (end. mõis), kus nüüd asuvad peatuskodu ja metsnik, Lehtse vallas Järvemaal (varemalt kuulus see ala Undla valla alla Virumaal), kannab ühe vana dokumendi järgi 1447. aastast nime „M e n n e k o r w e"¹¹. Eestikeelseks vasteks on sellele väga tõenäoliselt „Männikõrve". See nimi võis omal ajal siia männimetsa-maastikule väga hästi sobida. Veel praegugi on siit mõni km eemal „Kõrve"-nimeline metsavahtkond. Imastu saksakeelseks nimeks oli hiljuti veel „Mönnikorb", mille venekeelseks vasteks oli varemalt „Менникорб". — Selle nime puhul tuleb rõhutada huvitavat asjaolu, et mitmel meie kohanimel on hilisema saksakeelse nime näol vanaaegne eestikeelne nimi või vähemalt selle nime tuum säilinud vanas, enne Ahrensit olnud kirjaviisis. Seejuures on nende kohtade praegusaegsed eestikeelsed nimed pärit hilisemast ajast ja enamasti ikka võõrast tüvest¹². Millisest ajast ja missugusest tüvest praegune „Imastu" pärit on, selle kohta puuduvad mul andmed.

4. T o r m a — kihelkond Tartumaal, on 1319. aastal ja hiljemgi vanades dokumentides tuntud „C a p e s c e v e r i" ja veel hiljem ka „K a p s t f e r i" nime all. Mulle näib, et nime „Capescever" eestipäraseks algkujuks võis olla kas „Kapa" või muu sellekõlaline sõna liitumuses „kõrvega". Et maastikuliselt „kõrb"-nimi suurte metsade ja põlislaante tähenduses vanal ajal endise Torma kihelkonna alale hästi sobis, on vististi väljaspool kahtlust. Ka praegusel ajal on selles kihelkonnas veel mitu „kõrve"-nimelist paika.

5. L e m u v e r e — asundus (end. karjamõis) ja kungas end. Laiuse khk., on vanades dokumentides tuntud „L e m m e k (i) e r w e", hiljem (1431. a.) ka „L e m u k v e r e" nime all. Siit võib oletada, et Lemu-

⁹ Dr. P. Johansen, Estlandliste d. LCD, lk. 913.

¹⁰ Dr. P. Johansen, Über die deutschen Ortsnamen Estlands. Reval, 1930, lk. 29.

¹¹ Dr. P. Johansen, Estlandliste d. LCD, lk. 816 ja 882.

¹² Dr. P. Johansen, Über die deutschen Ortsnamen Estlands, lk. 28.

vere eestipärases algkujus on tõenäoliselt olnud kas „Lemme“, „Lõmmu“ või mõni muu sellekõlaline sõna liitumuses „kõrvega“.

* * *

*

Torma ja Lemuvere puhul kerkib probleem, kas nende ja ka „Villakvere“ (vanades dokumentides „Viliacaver“, „Viliacauer“, „Wiliakwier“) ning mitmete teiste „-kvere“-lõpuliste kohanimede ürgseteks eestipärasteks algkujudeks pole olnud sellised nimed, mis on liitumuses sõnaga „kõrb“ suure metsa, põlislaane tähenduses. Kui see nii peaks olema, siis võib see probleem laieneda ka mitmetele „-vere“-lõpulistele kohanimedelegi.

Geograafiliselt on huvitav siinkohal rõhutada tõsiasi, et meie „-kvere“- ja „-vere“-lõpulised kohanimed on tihedasti koondunud Kesk-Eestisse. Siia kuuluvad peamiselt Põhja-Viljandimaa, Põhja-Tartumaa, Lõuna-Järvamaa ja Lõuna-Virumaa. Teisiti öeldud, see on maaala, kus kõigi eelduste kohaselt asetsesid ka meie kõige vanemad ja suuremad pinnapaigalised asustuskeskused. Kesk-Eestist väljaspool on „-kvere“-lõpulisid kohanimesid hõredamini. Hoopis hõredasti on neid kohanimesid Lääne-Eesti madalmiku alal.

Maastikuliselt ja asustuslooliselt näib „-kvere“- ja osalt ka „-vere“-lõpuliste kohanimede seos eesti „kõrve“ ürgse põlismetsa mõistega olevat üsna tõepärane.

Tean, et selles küsimuses vaidlevad keeleteadlased mulle kindlasti vastu. Keeleteaduse seisukohalt peetakse „-vere“- ja „-kvere“-lõpuliste kohanimede küsimust lahendatuks juba dr. M. Veske poolt. Dr. M. Veske teatavasti tuletab kohanimede lõpu „-vere“ ja „-kvere“ substantiivist „veer = äär“, „künklik maa veeruga“ ehk „äärega“¹³. Dr. M. Veske uurimus on oma aja (1877. a.) ja selleaegsete andmete kohta päris soliidne ja asjalik töö. Seda tunnistab mõnikümmend aastat hiljem (1913. a.) ka soome professor dr. Lauri Kettunen, kes üldiselt ühineb dr. M. Veske seisukohtade ja väidetega ning neid mõnes suhtes parandab ja täiendab mõnede uuemate andmetega¹⁴. — Kohanimede lõppude „-vere“ ja „-kvere“ ühtsat algupära põhjendavad keeleteadlased sellega, et vanemas eesti keeles, näit. veel XIII sajandil, on kon-

¹³ Dr. M. Veske, Über die estnischen Ortsnamen auf -were (im Deutschen auf -fer). Separatabdr. a. d. Verhandlungen der gelehrten estnischen Gesellschaft, 8. Band, Heft 4. Dorpat, 1877, lk. 4 jj-d.

¹⁴ Lauri Kettunen, Über die estnischen Ortsnamen auf -vere. Finnisch-Ugrische Forschungen, XIII Band, 1913, lk. 166—170.

sonantide „k“ ja „v“ vahel olnud vokaal, nagu näit. kohanimes „Andikevaerae“ (Liber Census Daniae, lk. 314 jj.), mis nüüd on „Annikvere“¹⁵.

Olgu möödaminnes tähendatud, et meie „-vere“-lõpuliste kohanimede uurimise algusest senini teadaolevate andmete järgi on möödunud juba üle 170 aasta. Selle küsimusega on omal ajal tegelnud peamiselt meie kodumaa saksa soost teadlased-estofiilid. Siin pole koht ega paik nende mitmesuguste arvamuste ja ettepanekute käsitlemiseks, milliseid meie „-vere“-lõpuliste kohanimede tuletamise alal on esitatud. Siiski ei saa mainimata jätta, et eesti soost nimekaid keeleteadlasi on hoopis vähe, kes selle küsimusega veidi põhjalikumalt on tegelnud; soomlastest filolooge on siiski mõnevõrra rohkem.

Minul kui mittefiloloogil lubatagu siiski „-kvere“- ja „-vere“-lõpuliste kohanimede lõpliku lahendamise suhtes jääda kahtlevale seisukohale, nagu ma seda juba eespool väljendasin „Capescever“i“, „Lemmek(i)erve“ ja „Viliacaver“i“ puhul. Ja seda järgmistel põhjustel.

1) Juba dr. M. Veske ise oma „-vere“-lõpulisid kohanimesisid käsitlevas teoses mainib, et peale tema poolt selgitatud „-vere“-lõpuga kohanimede on tal teada veel hulk sama lõpuga kohanimesisid, mis aga temale selgitamatuks on jäänud. Nende selgitamist peab ta võimalikuks siis, kui kogu Eesti ala kohanimed on kogutud ja neid võrreldakse Soome kohanimedega¹⁶. Ma võin siin näitena mainida „Verevere“, „Varivere“, „Võrevere“, „Adavere“ jt., mida enam kui raske on tuletada mingist „äärest“ või „veerest“.

2) Dr. M. Veske uurimusest on möödunud ca 70 aastat ja seda täiendava dr. L. Kettuneni artikli ilmunisest 33 aastat. On mainimatagi selge, et pärast seda on keeleteadus, ajalooline uurimine, arheoloogia, etnograafia jt. teadused suuri edusamme teinud, on esitatud uusi vaatekohti, on loodud uusi uurimismeetodeid marksistliku dialektilise materialismi alusel jne. On vägagi võimalik, et uus ajanõuetele vastav uurimus „-kvere“- ja „-vere“-lõpuliste kohanimede kohta suudab anda mõningaid uusi tulemusi ja seisukohti.

3) Senini on meie keeleteadlased ja ajaloolased kohanimede alal vanemate vormide järgi otsinud esijoones saksa ja skandinaavia ürikuist. Vene ürikuist pole minu teada meie kohanimede suhtes senini veel lähemalt uurimisele võetud. Loodetavasti peaks neis leiduma nii

¹⁵ A. Kask, Eesti keel ja selle arenemine. RK „Pedagoogiline Kirjandus“, Tallinn, 1946, lk. 26.

¹⁶ Dr. M. Veske. Ibid., lk. 35—36.

mõnigi meie vanemaist kohanimedest. Prof. P. Ariste'lt saadud andmeil olevat soome professor J. Mikkola (kes ka eesti „-vere“-lõpulisid kohanimedid on uurinud) Ingerimaa „-vere“-lõpulisid kohanimedid vene ürikute järgi uurinud ning leidnud, et „-vere“ vasteks vene keeles on „бop“, mis tähendab „suur okaspuumets“, „palu“. Kahjuks pole mul korda läinud mainitud uurimusega tutvuda. — Nagu ajaloolised ja arheoloogilised uurimused tõendavad, on meie esivanemal olnud üsna elav suhtlemine IX kuni XI sajandini (p. m. a.) vanade vene hõimudega, eriti Novgorodiga¹⁷. Küllap siis ja ka hiljemgi nii mõnigi meie kohanimi leidis ühel või teisel põhjusel fikseerimist vene ürikuis. On võimalik, et seal teiste seas ka mõni „-kvere“-lõpuline kohanimi leidub. On ülim aeg vene ürikuid ka kohanimede suhtes uurimisele võtta.

Geograafiliste kohanimede uurimist tuleks edaspidi asja edukuse ja tõhusamate tulemuste saamise huvides korraldada kollektiivselt. Selles kollektiivis peaksid töötama käsikäes keeleteadlased, ajaloolased, arheoloogid, geograafid ja mõnes küsimuses ka kvaternaargeoloogid. Selle kollektiivse töö peamiseks eesmärgiks peaks olema meie kodumaa — Eesti NSV ürgse maastikulise ilme ja asustusloo käigu selgitamine. Selles suhtes võivad kohanimed anda tõhusa panuse küsimuse selgitamiseks. Peaprobleemi kõrval leiaks vististi lahendamist ka mõni erialalise iseloomuga probleem keeleteaduse, ajaloo, geograafia, arheologia jne. vallast.

¹⁷ I. Šaskolski, Vene rahva ajaloolised sidemed Baltimaade rahvastega IX—XVII s. RK „Poliitiline Kirjandus“, Tallinn, 1946, lk. 4 jj.

IV. „Kõrve“-kohanimede levik.

„Kõrve“-nimeliste paikade levikut Eestis kujutavad alamal järgnev nimestik ja selle alusel koostatud kaardid nr. 1—5. Nimestiku aluseks on peamiselt topograafilised kaardid ja Katastri Ameti skeemiline talundite kaart 1 : 10 000 aastaist 1935—1944 ja samuti ka talundite katastriregister. Tõhusat lisa, eriti füüsilis-geograafiliste esemete ja talundite rahvapäraste ning murdealaste nimede suhtes, on saadud Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi kohanimede sedelkataloogist. Läbi vaadatud on ka Kodu-uurimise Seltsi kohanimede sedelkataloog. Peale nende on mainida mitmesuguseid kirjanduslikke teoseid ja ka minu poolt suuliselt või kirjalikult kogutud andmeid. Kasutatud kirjanduslike allikate loetelu leidub selle teose lõpus. Nimestikku on võetud ka mõned sellised nimed, mis praegusel ajal küll enam ei ole puhtakujulised ja -kõlalised „kõrve“. Kogutud ajaloolisil või keelelisil andmeil on nad siiski nähtavasti mitte väga ammu ikkagi „kõrvega“ seoses olnud. Siia kuuluvad peale eespoolmainitud „Kõrma“, „Sääsekõrva“ ja „Kõrvi“ näiteks ka „Kõrkküla“ (küla ja asundus Lüganuse v. Virumaal), „Kõrbse“ (küla Undla v. Virumaal), „Korba“ (küla Paide v. Järvamaal), „Korbi“ talud mitmel pool Eestis ja mõned teised sellelaadilised.

Nimestik jaguneb viide eri rühma — A, B, C, D ja E. Neist rühm A sisaldab füüsilis-geograafilisi esemeid (jõesed, järved, metsad, turbasood, heina- ja karjamaad, mõned põllud jne.), rühm B — asulaid (külad, mõisad, asundused), rühm C — metsavahikohti ja ka ühe raudtee-peatuskoha, rühm D — talundeid, mis leiduvad topograafilistel kaartidel, katastri nimestikes ning Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi kohanimede kogus, ja rühm E — neid esemeid (külad, talundid jne.), mis varemalt arvatavasti „kõrve“-nimelised või „kõrve“-nimega seoses on olnud. Igal rühmal kuni D-ni (incl.) on oma järjenumbr alates nr. 1-ga. Sama järjenumbri all on need paigad ka kaartidel märgitud — rühm A kaardil nr. 1, rühm B kaardil

nr. 2, rühm C kaardil nr. 3 ja rühm D kaardil nr. 4. Kaartidel nr. 1 ja 4 on eri signatuuris (X) märgitud ka need füüsilis-geograafilised esemed ja talundid, millede täpset asendit topograafilisele ülevaatekaardile mõõdus 1 : 200 000 pole olnud senini võimalik märkida kas andmete puudulikkuse või vastavate suuremõõduliste topograafiliste kaartide puudumise tõttu. Nende füüsilis-geograafiliste esemete ja talundite asend kaartidel nr. 1, 4 ja ka nr. 5 on enam-vähem ligikaudne. Kõigi teiste esemete asend on täpne — muidugi mõista nii „täpne“, kui see sellistel väiksemõõdulistel kaartidel olla saab. Kaart nr. 5 tähistab meie üldist „kõrve“-nimeliste paikade levikut ilma eseme sisu eraldamata. Ta moodustab kokkuvõtte kaartidest nr. 1—4.

Järjenumbri aluseks on rühmades A ja B eseme asend vene üheverstalisel topograafilisel kaardil (mõõdus 1 : 42 000), vaatamata sellele, kas ta seal on nimega märgitud või on ilma nimeta. Järjenumbrid algavad väiksema arvuga kaardilehtede realt ja väiksema arvuga kaardilehelt ikka suuremale, ehk teisiti öeldud: kaardilehtede read ülalt alla, kaardilehed ise vasakult paremale. Niisiis toimub ka esemete lugemine kaardil tavalise trükikirja lugemise viisil.

Samal põhimõttel on koostatud ka rühmade C ja D nimestikud. Siin on aga peale muude andmete (talundite puhul katastri nr., kuuluvus endise mõisa järgi jne.) märgitud ainult need topograafiliste kaartide lehed, kus talund või metsavahikoht leidub nimega või vähemalt katastri nr-i all ning seega tema asend on täpselt määratav. Samuti on nimestikes antud ka muud lähemad andmed eseme kohta (kui neid on).

Mis puutub talundite katastri nr-sse ja kuuluvusse endisaja mõisa järgi, siis on need andmed väga olulised talundi leidmiseks Katastri Ameti skeemilisel kaardil ja ka katastri nimestikes. Katastri nr-d on kahesugused: täht „A“ nr-i ees tähendab tavaliselt asundus- ja riigirendi ostutalundeid, number ilma täheta „A“ tähendab vanu ostutalundeid. Vanad ostutalundid, mis hiljem on poolitatud, omavad tähte „A“ või „B“ nr-i järel.

Pärast talundite nimekirja valmimist ja puhtalt ümberkirjutamist on saadud veel andmeid mõnede „kõrve“-nimeliste talundite kohta. Need on toodud talundite nimestiku lisas, kuid kaardile nr. 4 (ja ka kaardile nr. 5) on nad märgitud nende õige asendi järgi, näit. nr. 3a, 102a, 155a, 155b, 155c jne. Sama nr-i all esinevad nad ka nimestiku lisas.

„KORVE“-NIMELISTE PAIKADE NIMESTIK.

A. Füüsilis-geograafilised esemed.

(Jões, järved, metsad, sood, rabad jt., vt. kaarti nr. 1.)

1. Kõrvesoo (ka „Kõrvessuo“) — soo ja Kõrvesoo-tagune mets Kolga v. Harjumaal, Leeski külast ida pool, Juminda poolsaarel. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi kohanimedede kogu; vene üheverstaline topograafiline kaart 1 : 42 000, leht 1—32, nimeta.]

2. Korpvalu (ka „Korpalu“) — põllud Kiiu-Aabla kl. Juminda poolsaarel, Kolga v. Harjumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 2—32, nimeta.]

3. Liidikõrveoja — Pudisoo jõe parempoolne lisajõgi, 24 km pikkune, Kolga ja Kõnnu vallas Harjumaal. [Andmed: Eesti Ents. V, veerg 380; üheverst. top. kaart, leht 2—33, kus nimi on märgitud.]

4. Kõrveheinamaa.

5. Kõrveoja (ka „Jukkoja“).

6. Kõrveseljak — Tammispea kl. lõuna pool.

7. Kõrveaed — Kõrve talu ümbrus.

8. Kõrvenõmm — männik Tammispea kl. piirides.

9. Kõrvenõmmeheinamaa — sealsamas.

10. Kõrvenõmmerind — Kõrvenõmme lõunapoolne osa.

Paigad Viru-Järva piiril, Kõnnu ja Palmse valla piirimail Tammispea ja Tõugu küla vahelisel maaalal Kõrve tl. ümbruses (vt. nimest. D, nr. 12). [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 2—34, paigad nimeta, tl. „Кепве“ — „Kõrve“ on märgitud.]

11. Käokõrve — heinamaa Sagadi külast lääne pool, Palmse v. Virumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 2—35, nimeta.]

12. Kõrveheinamaa käänd — käänak Kosta jões, Kosta kl. juures Vihula v. Virumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 2—36, nimeta.]

13. Korve (ka „Kõrve“) — põllud Letipea kl.

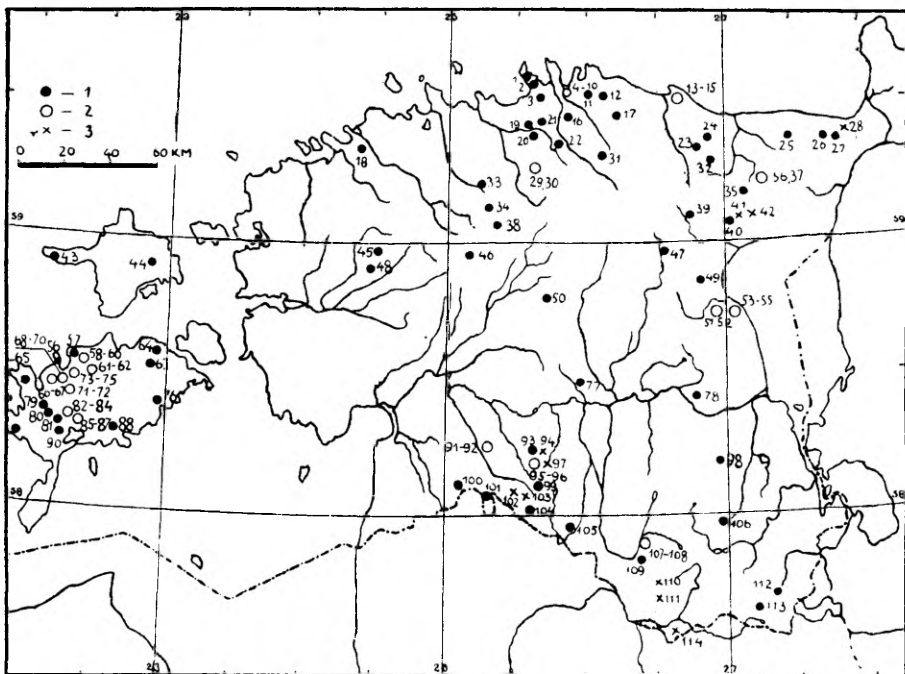
14. Korvemetsa — heinamaa Letipea kl-st S pool.

15. Korvepeldu — heinamaa Letipea kl-st SO pool.

Kunda v. Virumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 2—38, nimeta.]

16. Kõrvemägi — kungas Läsna kl-st 3 km SW-s, Pikasaare rabast O pool, Aaspere v. Virumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 3—34, nimeta.]

17. Kõrvelõpe põld — põldude nimi Varangu kl. Haljala v. Virumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, lehed 3—36 ja 37, nimeta.]

Kaart nr. 1. „Kõrve“-nimelised füüsilis-geograafilised esemed. 1 — üks ese, 2 — kaks ja rohkem eset, 3 — asend ligikaudne.

18. Kõrvemägi (ka „Kõrvendmägi“) — kungas Keila v. Harjumaal Vana-Karja kl. Männiku tl. karjamaal, Männikumäest Keila jõe poole. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 4—27, nimeta.]

19. Kõrveveski jõgi — oja Kolga v. Harjumaal, algab Kõrveveski küla alt, voolab läbi Hirvli kl. ja suubub Kahala järve. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 4—33, nimeta.]

20. Käikõrve = Keikõrve = Koitjärve — järv Kolga v. Harjumaal. Koitjärve rabas, sisse- ja äravool kraavide kaudu, pindala 6,0 ha. [J. Rumma, „Eesti järvede ja saarte pindala“ (kuukiri „Loodus“

II, 1923, lk. 632). Järve asend on üheverst. top. kaardil, leht 4—33, nimeta.]

Märkus. Selle ja kõigi teiste alamal mainitud järvede kohta on leida lähemaid andmeid prof. H. Riikoja „Eesti järvede nimestikust“ — Loodusuurijate Seltsi aruandes 1934 — XLI, lk. 1—192; siin ja alamal lühendatult: H. Riikoja, nr. 73.

21. Leedikõrve (ka „Liedikõrve“) — Hirvli kl. heinamaa Kolga ja Kõnnu v. piirimail Harjumaal. [Andmed: Eesti ja Soomeugri keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 4—33, nimeta.]

22. Aukõrve järv (ka „Augjärv“ ja „Aukjärv“) — umbjärv, pindala 3,7 ha, Lehtse v. Järvamaal. [H. Riikoja, nr. 101; üheverst. top. kaart, leht 4—34, kus nimi on märgitud.]

23. Kõrve — Kabala kl. heinamaa Uljaste kl-st lõuna pool raudteed, Rägavere v. Virumaal. [Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 4—38, nimeta.]

24. Pimekõrve mets — Sonda metskonnas, Mahu ja Erra v. piirimail Virumaal, Kuresoo lõunaserval pikliku ribana, pindala ca 70—80 ha. (Joh. Kents'i andmed.) [Üheverst. top. kaart, leht 4—39, kus nimi puudub.]

25. Kõrvejõe — heinamaa Pühajõe kaldal Jõhvi v. Virumaal. [Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 4—42, kus nimi puudub.]

26. Kõrve (ka „Kerve“) — heinamaa Müdikülas Vaivara v. Virumaal. [Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 4—44, nimeta.]

27. Ristikõrve (ka „Ristkorve“) — mets Reidepõllu kl. Vaivara v. Virumaal. [Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 4—44, nimeta.]

28. Kõrve tee (ka „Korve tee“) — tee nimi Samokrasi kl. Vaivara v. Virumaal. — „Repniku suur kuusemets on Kõrve tee ääres“. [Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 4—44, nimeta.]

29. Kõrveküla turbasoo — Ambla v. Järvamaal, Jäneda-Kõrveküla lähedal, pindala 210 ha. [Andmed: A. Raudsepp, Eesti turbasood, Tartu, 1946, lk. 39 (alamal lühendatult: A. Raudsepp, lk. 39); üheverst. top. kaart, leht 5—33, nimeta.]

30. Kõrveküla (ka „Kernu“) järv — umbjärv, pindala 10,5 ha, Järvamaal Ambla v. Jäneda lähedal. [H. Riikoja, nr. 217; üheverst. top. kaart, leht 5—33, nimi puudub siin.]

31. Kõrbse turbasoo (ka „Kiku“ soo nime all tuntud) — Undla v. Virumaal Tapa metskonnas, pindala 30 ha. [Andmed: A. Raudsepp, lk. 39; üheverst. top. kaart, leht 5—35, nimeta.]

32. Säasekõrve heinamaa — soine puisniit Sonda metskonnas Virumaal (Erra, Maidla ja Rägavere v. piirimail, Sirtsu soo põhjapoolsel serval, pindala ca 100 ha. (Joh. Kents'i andmed.) [Üheverst. top. kaart, leht 5—39, nimeta.]

33. Kukekõrve soon — väike oja, Pirita jõe lisajõgi Paunkülas Ravila v. Harjumaal. Siin on „Kuke“ tl. (mainitakse ka Liber Census Daniae's) ja selle kõrval on nähtavasti olnud ka „Kukekõrve“ tl. [Andmed: Paunküla kaart (Dorf Paunküll) dr. P. Johansen'i teoses „Siedlung und Agrarwesen der Esten im Mittelalter“. Dorpat, 1925, lk. 108 + VIII. Kaart on lk. 48—49 vahel; kaardil on märgitud „Kukekõrve soon“. Teos kuulub: Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, Band XXIII. Üheverst. top. kaart, leht 6—31, nimeta.]

34. Kõrve jõgi — oja Kõue v. Harjumaal (Pirita jõe ülemjooksu ala), algab Pusu soost (Saarnakõrve soo osa), voolab läbi Kukepalu kl. heinamaade Kõrve talu juurest (nimest. D, nr. 74) ja edasi läbi Ardu kl. ning ühineb Tendre järve kohal Pirita jõeks. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, lehed 6—32 ja 7—32, nimeta.]

35. Ojakõrve mets — Mäetaguse ja Tärivere v. piirimail Virumaal, Saarevälja kl-st lõuna pool, Murakasoo kagupoolsel serval. [Andmed: Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht VI—40, kus see nimi leidub; vene üheverst. top. kaart, leht 6—41, nimeta.]

36. Väike Kõrve järv ehk Selisoo laugas — laugastest ümbritsetud umbjärv, pindala 0,5 ha. Mäetaguse v. Virumaal. [H. Riikoja, nr. 345; üheverst. top. kaart, leht 6—41, nimeta.]

37. Suur Kõrve järv ehk Seli suurlaugas — laugastest ümbritsetud umbjärv, pindala 2,3 ha, sealsamas, kus eelminegi, nr. 36. [Üheverst. top. kaart, leht 6—41, nimi puudub; H. Riikoja, nr. 346.]

38. Saarna kõrve soo (ka „Lauke“ ja „Näikemäe“ raba nime all) — Harjumaal lõunaosas Kõue v., Saarnakõrve kl-st läänes, pindala 250 ha. [Andmed: Eesti Ents. IV, veerg 1098; A. Raudsepp, lk. 94; üheverst. top. kaart, leht 7—32, nimi puudub.]

39. Kõrve turbasoo — Paasvere v. Virumaal, Paasvere metskonnas, Kõrve metsavahikohast ca 0,5 km loodesse, pindala 76 ha. [A. Raudsepp, lk. 46; üheverst. top. kaart, leht 7—39, nimeta.]

40. Saarekõrb — mets Tudulinna v. Virumaal Sahargu küla

ja Saarekõrve tl. vahelisel maa-alal [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 7—40, nimi puudub.]

41. Saarekõrb — Kasevälja kl. Kopli tl. heinamaa Tudulinna v. Virumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 7—40.]

42. Kõrveotsa raba — Tudulinna v. Virumaal, Kõrveotsa tl. (vt. nimest. D, nr. 71) lähedal, Murakasoo kagupoolsel serval, Mõisakülas. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 7—41, nimi puudub.]

43. Korbi mäed — luidestik Kõpu poolsaarel Hiiumaal, Kaleste kl. ja Kõpu tuletorni (Tornimäe) vahelisel maa-alal, absoluutne kõrgus kuni 40 m. [Andmed: üheverst. top. kaart, leht 8—16, nimeta.] Usutav on ehk siiski, et siin on küsimuses hiiu sõna korp, om. korbi — kaaren, ronk.

44. Kõrve räga — Partsi allika ümbrus Partsi kl. lähedal Pühalepa v. Hiiumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 8—19, nimeta.]

45. Kõrvetaguse turbasoo — Märjamaa v. Läänemaal, Märjamaa metskonnas, Kõrvetaguse asunduse ja Niine kl. vahelisel maal, pindala 18 ha. [A. Raudsepp, lk. 116, üheverst. top. kaart, leht 8—28, nimeta.]

46. Inekõrve raba (ka „Põlliku“ soo nime all) — Kuimetsa v. (end. Kaiu v.) Harjumaal, Põlliku ja Saunametsa kl. vahelisel maa-alal. [Andmed: üheverst. top. kaart, leht 8—31, nimi on märgitud, ja Harjumaal kaart mõõdus 1 : 126 000, kus samuti nimi märgitud.]

47. Kõrvenurga tee — maantee Salla ja Avanduse v. piirimaal Virumaal, viib Käru kl-st läbi Kõrve (ka „Kõrvenurga“) kl. Imukveresse ja Luusikale (Paasvere v.). [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 8—37 ja 38, nimeta.]

48. Kõrpselja mägi — kungas Sõtke kl. Koksi ja Villemijüri tl. heinamaal Märjamaa v. Läänemaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 9—27, nimeta.]

49. Säasekõrve — heinamaa Torma asundusest O pool, asunduse ja Säasekõrve üksiktalude (vt. nimest. D, nr. 108 ja 109) vahelisel maa-alal Torma v. Tartumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 9—39, nimi puudub.]

50. Kõrvelaane (ka „Kõrbalaane“) — heinamaa Kabala kl. lähedal Kabala v. Viljandimaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, lehed 10—33 ja 11—33, nimeta.]

51. Kõrvetagune — karjamaa Assikvere kl-st S pool.

52. Kõrvetagune väli — põllud Assikvere kl.

53. Kõrvesso (ka „Kervesuu“) — soine heina- ja karjamaa Sassukvere kl. Äteniidu kl-st W pool.

54. Kõrvesso väli (ka „Kervesuu väli“) — põld Soome tl. maadel Sassukvere kl.

55. Kõrveniidi — heinamaa Äteniidu kl-st O pool.

56. Kõrveniidad — Ninase kl. heinamaa, kl-st S suunas, Mustjala v. Saaremaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 12—16, nimeta.]

57. Kõrveniidad — Panga kl. heinamaa, kl-st SW suunas, okasmetsa ääres, samas v., kus eelmine, nr. 56, ja andmete allikad ka samad.

58. Kõrveniit — Tuiu kl. 2 tl. heinamaa, kl-st N pool.

59. Kõrveniidad — Liiva kl. heinamaa, kl. S-piiri osas, heinamaal kasvab männimets.

60. Kõrveniit — Järise kl. 2 tl. põllud, kl-st O pool; vanasti olnud see heinamaa, kus kasvanud suur mets; siin on vesised kohad tuntud „Kõrveniidi pajude“ nime all.

61. Kõrvesso jõgi (ka „Purtsa jõgi“) — väike oja; voolab Kõrvesso soos ja suubub Võhma kl. maadel Purtsa järve.

62. Kõrvesso niidad — Võhma kl. heinamaad Purtsa järve ääres; „nimi tuleb sellest, et on kõrbe (männimetsa) ääres“.

63. Kõrve saat — kivivaredega põld Tagavere ja Imavere kl. vahemaal, kiviaiaga teistest põldudest eraldatud.

64. Kõrvendpeauk — Haapsa kl. karjamaa S-poolne osa.

Pala v. (Kodaveres) Tartumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 10—40, paigad on sel kaardil nimeta.]

Mustjala v. Saaremaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 12—17, kus need paigad on nimeta.]

Põide v. Saaremaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 12—19, paigad nimeta.]

65. Kõrveniit — Tagamõisa asunduse heinamaa, asundusest 4 km SW suunas, Kihelkonna v. Saaremaal. [Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 13—15, nimeta.]

66. Kõrveniit — heinamaa Selgase ja Jauni kl. vahelisel maa-alal.

67. Kõrveniidi jalg — osa Soare tl. põllust Jauni kl. Kõrveniidi heinamaa ääres.

68. Kõrveniit — end. Mustjala kirikumõisa heinamaa.

69. Kõrveküüni mägi — kungas Hiieniidil, end. Mustjala mõisa heinamaal.

70. Kõrveniidi esine — osa Parkla nõmmest Vanakülas.

71. Karikõrb — Ohtja kl. heinamaad, kl-st N pool; „nimi sellest, et heinamaal kasvab suur mets ja pealegi asetseb Kõrvemetsa ääres“.

Mustjala v. Saaremaal.
[Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 13—16, paigad on nimeta.]

72. Kõrvemets — Ohtja kl. karjamaa, kl-st NW pool, Mustjala v. Saaremaal. „Siin nimetatakse kõrveks harilikult männimetsa“. [Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 13—16 ja 17, nimeta.]

73. Lepakõrve oja — väike salajõgi Mustjala v. Saaremaal, algab Kiruma lähedalt Pellissoo põhjaotsast ja kaob Lepakõrve tl. juures kurisusse (pugemesse). [Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 13—17, nimi puudub.]

74. Lepakõrveniit — Partsa asunduse heinamaa, end. Lepakõrve metsävahikoha ja Küdema vahelisel maa-alal Mustjala v. Saaremaal. [Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 13—17, nimeta.]

75. Lepakõrve mets — Palu ja Küdema kl. karjamaa Mustjala v. Saaremaal. [Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 13—16, nimi kaardil puudub.]

76. Kõrbemaa nuk — metsatu, kohati kivine ja põõsastikuga maa-ala Kõiguste kl. Naistesoo S pool, Laimjala v. Saaremaal. [Andmed: Eesti ja Soomeugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, lehed 13—20 ja 14—20, nimeta.]

77. Kõrve (ka „Kaubi“) turbasoo — Võisiku v. Viljandi-
maal, Aimla metskonnas, Kaubi metsavahikohast ca 0,5 km põhja pool,
pindala 30 ha. [A. Raudsepp, lk. 162; üheverst. top. kaart, leht 13—35,
nimeta.]

78. Kõrveküla soo — Kõrveküla ja ümbruskonna tl-de heina-
maad end. Raadi v. Tartumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte
Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 13—39, nimeta.]

79. Kõrveniit — Varkja kl. heinamaa Kihelkonna v. Saare-
maal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst.
top. kaart, leht 14—16.]

80. Kõrb — Taavi tl. karjamaa,
tl-st NW pool, Kuuse kl.

81. Kõrvemaa — Sõmeru kl. 6
talu heinamaa, kl-st W suunas.

82. Kõrveniidi tagune — osa
end. Järumetsa karjamõisa karjamaast.

83. Kõrvemets — Nõmpa asund.
heinamaa, asundusest NW suunas.

84. Kõrb — Nõmpa kl. heinamaa,
kl-st SW suunas.

85. Kõrveäärne — Allivälja tl.
põld Kandla II kl., tl-st N suunas.

86. Kõrb (ka „Kõrb“) — Kandla
II kl. 3 tl. heinamaa.

87. Kõrveniit — Kandla I kl.
heinamaa, kl-st NNW suunas.

88. Kõrveniit — heinamaa Pihla v. Saaremaal, Püha maantee
ääres, 200 m Kõnnu kl-st N pool. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri
Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 14—18, nimeta.]

89. Kõrveniit — heinamaa Atla ja Austla kl. vahelisel maa-
alal Lümanda v. Saaremaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte
Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 15—14, nimeta.]

90. Kõrveniit — Käesla asunduse heinamaa, asundusest SW
suunas, Kärla v. Saaremaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte
Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 15—16, nimeta.]

91. Kõrboja (ka „Kahvena“) turbasoo — Tihemetsa v.
Pärnumaal, Kariste metskonnas, Kõrboja metsavahikohast lääne pool,
pindala 200 ha. [A. Raudsepp, lk. 142; üheverst. top. kaart, leht 15—31,
nimeta.]

Kärla v. Saaremaal.
[Andmed: Eesti ja Soome-
ugri Keelte Arhiivi k. k.;
üheverst. top. kaart, leht
14—16, paigad on kaardil
nimeta.]

92. Kõrboja — Halliste jõe parempoolse lisajõe Pale lisajõgi, 6—7 km pikkune, Tihemetsa v. Pärnumaal. [Andmed: üheverst. top. kaart, leht 15—31, nimi puudub.]

93. Kõrvelomp — põld Kibemärdi tl. maal, tl-st W suunas, Luki kl. Holstre v. Viljandimaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 15—33, tl. on nimega.]

94. Kõrvelomp — põld Vanausse tl. maal, tl-st O suunas, Kibe kl. Holstre v. Viljandimaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht ?]

95. Kõrvendik — Tuule tl. põld ja karjamaa tl-st SO suunas, Raassilla kl. Holstre v. Viljandimaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 15—34, kus kl. on märgitud.]

96. Kõrvenumaa — Veske tl. põld, tl-st S suunas, Vilimeeste kl. Holstre v. Viljandimaal. Kõrvenumaa nimi sellest, et „seal on kunagi olnud mõisa söepõletajad“. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht 15—34, kus tl. nimi on märgitud.]

97. Kõrveniid — Vanaussa tl. heinamaa, tl-st O suunas, Parastuma kl. Paistu khk. Viljandimaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht ?]

98. Kõrbküla turbasoo — Kuuste v. Kõrbkülas Tartumaal, Kambja metskonnas, pindala 4 ha. [A. Raudsepp, lk. 192; üheverst. top. kaart, leht 15—39, nimeta.]

99. Kõrves — Jõksi tl. heinamaa Orjatu kl. Tuhalaane v. Viljandimaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, suured lehed L—2.]

100. Kõrvi turbasoo — Tihemetsa v. Pärnumaal, Voltveti metskonnas, Rehemaa kl. ja Kõrvi üksiktalude vahelisel maa-alal, pindala 120 ha. [A. Raudsepp, lk. 145; üheverst. top. kaart, suured lehed L—1, nimeta.]

101. Kõrveniku põndak — Penni tl. heinamaa Laatres Rajangu v. Pärnumaal. Koha nimetus sellest, et „koht on kõrge ja kuiv“. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, suured lehed L—1.]

102. Kõrvenik — heinamaa Pöög-les, Kangru tl-st NW suunas. } Karksi v. Viljandimaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, suured lehed 2, nimeta.]

103. Kõrvenik — riigimets Karksis Kõrgemäe tl-st O suunas. }

104. Korbi ehk Vedame oja — 4 km pikkune, suubub Ruhi järve Karksi v. Viljandimaal. [Andmed: üheverst. top. kaart, leht L—2, nimi puudub.]

105. Kõrvepää kantsimägi — nüüd tuntud „Kullamäe“ nime all, ilus küngas Helme v. Valgamaal Koorkülas Valgjärve lähedal. Vanemal ajal on künka lähedal olnud ka „Kõrepe“-nimeline tl. [Andmed: üheverst. top. kaart, leht L—9, nimi puudub.]

106. Kõrbjärv — allikjärv ühenduses Vedu ojaga, pindala 12,5 ha. Laheda v. Võrumaal. [Andmed: H. Riikoja, nr. 1247; üheverst. top. kaart, leht L—75, nimeta.]

107. Korva — mets Sangaste asunduse läheduses Sangaste v. Valgamaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht L—64, nimeta.]

108. Korva — Lau kl. heinamaa Sangaste v. Valgamaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht L—68, nimeta.]

109. Korvaluht — Väike-Emajõe oru laiaks paisunud lamm Sangaste v. Antsla ja Laatre vahelisel maa-alal Valgamaal. [Andmed: Eesti Ents. IV, veerg 1095; Eesti top. ülevaatek. 1 : 200 000, leht 34 — Valk; vene top. kaart 1 : 42 000, L—64 ja 68, nime sellel kaardil pole.]

110. Kõrvendu mets — mets Võru- ja Valgamaa piiril, Mähkli kl-st N suunas, Karula vallas Valgamaal. „Mets on omal ajal kõrbenud“. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht L—61, nimeta.]

111. Kõrvendu — madal niit Ahijärve ääres Ahijärve tl. maal Karula vallas Valgamaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht L—69, nimeta.]

112. Kõrbjärv — läbimisjärv, pindala 3,4 ha, Vastseliina v. Võrumaal, Kerkumäe järve lähedal. [Andmed: H. Riikoja, nr. 1448; vene üheverst. top. kaart, leht L—79, nimeta; Kat. Am. skeem. kaart mõõdus 1 : 10 000, leht XLI — 56, nimega.]

113. Kõrbjärv — umbjärv, pindala 3,8 ha, Misso v. Preeksa kl. lähedal Võrumaal. [Andmed: H. Riikoja, nr. 1534; vene üheverst. top. kaart, L—92, nimeta; Kat. Am. skeem. k., leht XLII—56, nimega.]

114. Korva mets — mets Rebase tl. maal Saru-Mõtskülas Mõniste vallas Võrumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; üheverst. top. kaart, leht L—70, nimeta.]

B. Asulad.

(Külad, asundused ehk end. mõisad, vt. kaarti nr. 2.)

1. **Suurekõrve** — küla Kõnnu v. Harjumaal, varemalt kuulunud Kolga v. alla. Vene üheverst. top. kaardi 1 : 42 000, leht 2—33 järgi on siin 7 talu, niisama palju on neid siin ka Eesti top. ülevaatek. 1 : 200 000, leht 14 — Rakvere järgi. Küla asetseb üksikult metsas Hara soo idaserval. [Andmed: Eesti Ents. VII, veerg 1129, ja Kat. Am. skeem. kaart 1 : 10 000, leht IV—40.]

2. **Eru-Kõrve** — küla Palmse v. Virumaal, Vene üheverst. top. k. leht 2—34 järgi on siin „Эппокерве“ külas, mis asetseb rannalt ca 1,5 km lõunas, 4 talu. Selle kaardi järgi otse ranna ääres asetseb aga Eru küla 14 taluga. Eesti topograafilistel kaartidel 1 : 25 000 ja 1 : 200 000, lehed II—34 ja 14 — Rakvere, on Eru-Kõrve küla kohal samuti 4 talu, aga ilma küla nimeta. Kaardi 1 : 25 000, leht II—34, ja samuti ka Kat. Am. skeem. kaardi leht III—42 järgi on Eru külast ca 2 km edelasse „Eru-Kõrve“ talu.

3. **Kõrkküla = Kõrbküla** — küla Lüganuse v. Virumaal. Vene üheverst. top. k. leht 3—40 järgi on siin 7 talu, Eesti top. ülevaate-kaardi järgi üle 10. Dr. P. Johansen'i teose „Die Estlandliste des LCD“, lk. 869 järgi on endine saksakeelne „Korpkulle“ ühe 1443. a. dokumendi järgi „Körpekule“, mille eestikeelseks vasteks on „Kõrbküla“. [Kat. Am. skeem. kaart 1 : 10 000, leht VI—53.]

4. **Kõrve** — küla Anija v. Harjumaal. Vene ühev. top. k. leht 4—32 järgi on siin 32 talu. Eesti top. ülevaatek. leht 13 — Tallinn järgi on siin kaks Kõrve küla: „Kõrve 1“ 7—8 taluga ja „Kõrve 2“ umbes sama arvu taludega Piibe maantee ääres ja kahel pool Soodla jõge Härmakosu külast lõunas. [Andmed: Eesti Ents. IV, v. 1399, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht VII—38, on märgitud „Kõrve küla“.]

5. **Kõrveveski** — küla Kolga v. Harjumaal Soodla jõe ääres Kõrvekl. ja Koitjärve vahelisel alal. Vene ühev. top. kaardil, leht 4—33, on märgitud talu „Корвеvesки“. Eesti top. ülev.-k. leht 14 — Rakvere järgi on siin küla 4—5 taluga. Ka Eesti Ents. IV, v. 1401, tunneb Kõrveveski „küla“.

6. **Koitjärve** — küla Kolga v. Harjumaal Soodla jõe ääres, oli varemalt rahvasuus „Käidra“ ja minu noorpõlvemälestuse järgi ka „Käikõrve“. Vene ühev. top. k. leht 4—33 järgi on siinkohal „Кейкерве“ küla 3 taluga. Venekeelse „Кейкерве“ vasteks eesti keeles on „Käikõrve“.

7. **Pruunakõrve** — küla Lehtse v. Järvamaal, on nüüd ametlikult tuntud „küla“ nimetuse all. Rahvasuus on juba vanast hällist ajast alates endisele Pruuna mõisale ja Pruuna kogukonnale kuulunud Kõrvemaa ala tuntud „Pruunakõrve“ nime all. Eesti top. ülevaatekaardil 1 : 200 000, leht 14 — Rakvere, on sellele üksiktalude maa-ala kohale, mida kohaliku rahva suus tuntakse „Pruuna-Eeskõrve“ nime all, märgitud „Pruunakõrve“ küla. Sama leiame ka prof. A. Tamme kannu „Eesti kooliseinakaardil 1 : 200 000“ ja samuti ka Eesti Geodeetide Ühingu poolt 1939. a. väljaantud „Eesti kaardil vallapiiridega 1 : 200 000“ ning Katastri Ameti „Skeemilisel kaardil 1 : 10 000“, leht VIII—41, samuti ka kaardil „Eesti NSV“, mõõdus 1 : 300 000, välja antud NSVL RKN juures oleva Geodeesia ja Kartograafia Peavalitsuse poolt. Siit kaugem põhjapoolne Pruunakõrve osa, kus üksiktalusid on veel hõredamini, on rahvasuus tuntud „Pruuna-Tagakõrve“ või ka lühidalt „Tagakõrve“ nime all. — Analoogiliselt Pruunakõrvele on siin naabruses olev endisele Lehtse mõisale kuulunud maa-ala tuntud „Lehtsekõrve“ nime all. Siit kaugemal idas on „Vohnjakõrve“ (Virumaal), põhjas — „Kolgakõrve“ (Harjumaal), läänes — „Aniakõrve“ (Harjumaal), edelas — „Jänedakõrve“ ja „Albukõrve“ (Järvamaal) jt. „kõrved“ (Harjumaal). [Vene üheverst. top. kaardil, leht 4—34, küla nimi puudub.]

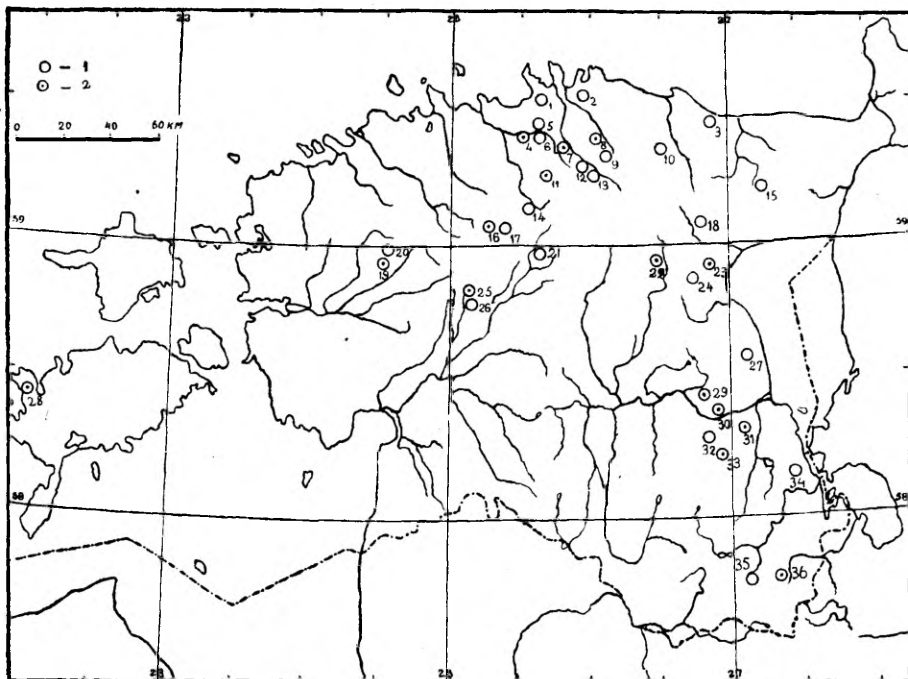
8. **Kõrveküla** — küla Vohnja v. Virumaal. Vene üheverst. top. kaardi leht 4—35 järgi on siin 48 talu; rohkesti on siin talusid sumbjalt koos ka Eesti top. ülev.-kaardi leht 14 — Rakvere järgi, Eesti Ents. IV, v. 1399, mainib „Kõrve“ küla Vohnja vallas ja sama teose VIII köites, v. 1140, mainitakse „Vohnja-Kõrve“ küla. Kas selle viimase nimega on mõeldud eelmainitud „Kõrveküla“ või mõnda teist või koguni laiemas mõttes kogu Vohnja „Kõrvet“, see pole selge. Dr. P. Johansen'i teoses „Die Estlandliste d. LCD“, lk. 447, leidub Kõrveküla ajalooline käik. [Kat. Am. skeem. kaart, VII—43.]

9. **Kõrbse** — küla Undla v. Virumaal. Vene ühev. top. kaardi leht 4—35 järgi on see 5 taluga väike sumbküla teistest küladest eemal üksikult metsade keskel. „Kõrbse“ eestipäraseks algkujuks on igatahes „kõrb, kõrve“. [Eesti Ents. IV, v. 1379.]

10. **Kõrma** — küla Rägavere v. Virumaal, on dr. P. Johansen'i „Die Estlandliste d. LCD“, lk. 448—449 järgi vanasti olnud „Kõrvevõhma“, ladinapärasel kujul „Korpywomais“. „Kõrma“ nimi esineb sel kujul aastast 1837. Vene ühev. top. kaardi leht 4—38 järgi on siin 21 talu. Küla asetseb Alutaguse suurte metsade serval. [Kat. Am. skeem. kaart, leht VIII—50.]

11. Kõrveküla — küla Ambla v. Järvamaal, end. Jäneda mõisast 3—4 km lõuna-edelasse. Vene ühev. top. kaardi leht 5—33 järgi on siin 11 talu. Eesti top. ülev.-k. leht 14 — Rakvere on siin küll vahest talusid rohkem. [Andmed: Eesti Ents. IV, v. 1399.]

12. Tõerakõrve — küla 7—8 taluga (end. asundus) Lehtse v. Järvamaal. Vene ühev. top. kaardil leht 5—34 on see märgitud „Анненхофъ“ — karjamõisa nime all. Eesti top. ülev.-k., leht 14 —

Kaart nr. 2. „Kõrve“-nimelised asulad. 1 — kuni 10 talu, 2 — 10 ja rohkem talu.

Rakvere, on see „Tõerakõrve“ nime all, sama nime all ka kaardil „Eesti NSV“, mõõdus 1 : 300 000.

13. R a u a k õ r v e — küla Lehtse v. Järvamaal, Tapalt loode poole Kõrvemaa serval. Vene top. üheverst. kaardil, leht 5—35, on siin märgitud 7 talu, aga ilma küla nimeta. Eesti top. ülev.-kaardil, leht 14 — Rakvere, on siin „Rauakõrve“ küla 7—8 taluga.

14. K õ r v e n u r g a (koha peal: „Kõrveküla“ või ka „Albu-Kõrveküla“) — üksiktalude küla Albu v. Järvamaal vastu Harjumaa raja. Vene ühev. top. kaardil, leht 6—32, on siin üksiktalusid nimedega, kuid küla nimi puudub. Eesti top. ülev.-kaardil, leht 13 — Tallinn, samuti

ka „Maanteede kaardil“ ja Eesti Geodeetide Ühingu poolt väljaantud kaardil on siin küla nimi „Kõrvenurga“. [Andmed: Eesti Ents. IV, v. 1399.]

15. Kõrve — küla Mäetaguse v. Virumaal. Vene ühev. top. kaardi leht 6—41 järgi on Seli külast idas suure Selisoo ääres „Kõrve“ küla 2 taluga. Eesti Ents. IV, v. 1399, tunneb ka Mäetaguse v. „Kõrve küla“. Eesti top. ülev.-k. 1 : 200 000, leht 15 — Narva, samuti ka Eesti Geodeetide Ühingu „Eesti kaart vallapiiridega“ tunnevad „Kõrve“ ja „Seli“ küla kohal „Metsküla“. Eesti top. kaardil 1 : 25 000, leht VI—41, on „Kõrve“ küla kohal märgitud „Kõrve“ talu.

16. ja 17. Saarnakõrve — küla ja asundus Kõue (end. Triigi) v. Harjumaal (ennevanasti olnud ka Saarnakõrve vald). Vene top. kaardi 1 : 42 000 leht 7—32 järgi on siin külas 14 talu. Küla venekeelseks nimeks on „Сарнакорвь“ ja selle all „Зонтагенъ“, mis tähistab vana Saarnakõrve mõisa. [Eesti Ents. VII, v. 449; Kat. Am. skeem. kaart, leht XIV—37.]

18. Kõrve — küla Paasvere v. Virumaal (Eesti Ents. IV, v. 1399 andmeil). Topograafilistel kaartidel erilist „Kõrve“ küla pole märgitud, küll aga üksikuid „Kõrve“-nimelisi talusid ja metsavahikoht. [Vene top. ühev. k. leht 7—39; Eesti top. ülev.-k. leht 14 — Rakvere; Eesti top. k. 1 : 25 000, leht VII—38; Kat. Am. skeem. kaart, leht XIII—51 ja kaart „Eesti NSV“, moodsus 1 : 300 000.]

19. Kõrvetaguse — küla Märjamaa v. Läänemaal. Vene ühev. top. kaardi 1 : 42 000, leht 8—27 järgi on siin 23 talu. [Eesti Ents. IV, v. 1401; Kat. Am. skeem. kaart, leht XV—39.]

20. Kõrvetaguse — asundus samas Märjamaa v. Vene ühev. top. kaardil leht 8—28 on märgitud mõis. [Eesti Ents. IV, v. 1401 andmeil on siin varemalt olnud ka samanimeline vald; Kat. Am. skeem. kaart, leht XV—29.]

21. Korba — küla (Paide (end. Esna) v. Järvamaal. Vene ühev. top. kaardil leht 8—33 on märgitud küla 7—8 taluga, poolmõis ja Korba metsavahikoht. Eesti top. ülev.-k., leht 24 — Tartu, on küla omal kohal, kuid poolmõisa kohal on „Korba veski“. Eesti Ents. IV, v. 1071, tunneb ka Korba „küla“. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XV—40.] Pole siiski võimatu, et see nimi on teist algupära, vrd. k o r p, om. k o r b a — „harte Rinde, Borke, Schorf“.

22. Kõrve (ka „Kõrvenurga“) — küla Salla v. Virumaal, Pedja jõe ääres üksikult metsade keskel. Vene ühev. top. kaardi leht 8—37 järgi on siin 7 talu. Eesti top. ülev.-k. leht 24 — Tartu järgi on siin 10—11 talu.

23. Kõrve — küla Avinurme v. Tartumaal. Vene ühev. top. kaardi leht 8—39 järgi on siin 10 talu, umbes niisama palju on neid siin ka Eesti top. ülev.-k. leht 24 — Tartu järgi. [Eesti Ents. IV, v. 1399; Kat. Am. skeem. kaart, leht XV—52.]

24. Kõrvemetsa — küla samas Avinurme v. Vene ühev. top. kaardi leht 9—39 järgi on Ulvi-Kõrvemetsa küla 8 üksiku taluga. Eesti top. kaardi 1 : 25 000, leht IX—38 järgi on siin 16 talu, umbes niisama palju on neid siin ka Eesti top. ülev.-k. 1 : 200 000, leht 24 — Tartu järgi. [Eesti Ents. IV, v. 1399; Kat. Am. skeem. kaart, leht XVII—51.]

25. ja 26. Kõrbja — küla ja asundus Käru v. Järvamaal, Pärnumaa piiri ääres. Vene ühev. top. kaardi leht 10—30 järgi on siin küla 10 taluga ja ca 1,5 km külast kagusse Kõrbja poolmõis. Eesti top. ülev.-kaardil leht 23 — Pärnu on end. poolmõisa kohal nüüd 4—5 talu „Kõrbja“ nime all, kuna küla siit põhja poole on sel kaardil ilma nimeta. [Kat. Am. skeem., k., leht XIX—34.]

27. Pidakõrve — küla Alatskivi v. Tartumaal. [Andmed: Eesti Ents. VI, v. 476. (Eesti top. kaart 1 : 50 000, leht 714 — Varnja, kus on märgitud „Padakõrve“ küla.) Vene ühev. top. kaardil ja Eesti top. ülev. kaardil 1 : 200 000 küla nime pole leida, kuid on märgitud vene kaardil, leht 12—40, Padakõrve 2 talu üksikult laialises metsas ja Eesti top. ülev.-kaardil, leht 25 — Peipsi, Padakõrve metsavahikoht, ca $\frac{3}{4}$ km Padakõrve talust edelasse. Peale selle on eesti kaardil veel siin lähemas ümbruses 3—4 üksiktalu, mis koos moodustavadki Padakõrve küla.

28. Kõruse — küla ja ka samanimeline kool Saaremaal Kihelkonna v. Tagamaa poolsaarel, Tagamõisa järgi. Küla saksakeelne nimi „Korbische“ viitab, et selle algkujuks on olnud „Kõrb“, „Kõrve“. Vene ühev. top. kaardi leht 13—15 järgi on siin 68 talundit.

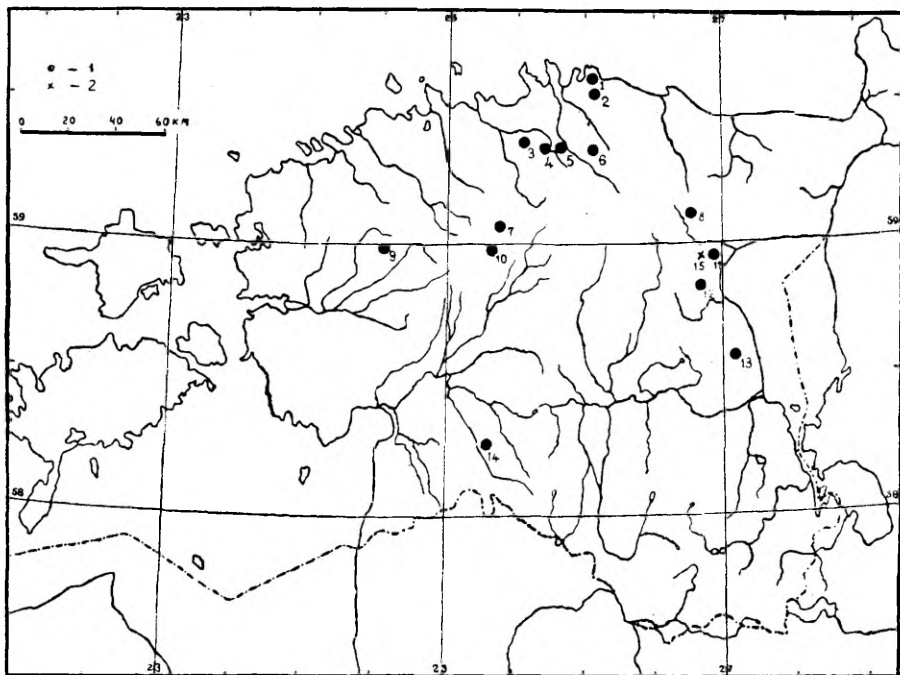
29. Kõrveküla — küla Tartu (end. Raadi) v. Tartumaal. Vene üheverst. top. kaardi leht 13—39 järgi on see 19 taluga teederistil olev hajaküla; siin on Kõrveküla kool ja veski; rahvasuu järgi nimetus sellest, et „siin ümbruses vähe puid kasvab“. [Andmed: Eesti Ents. IV, v. 1399. Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVI—51.]

30. Säsekõrva = Säsekõrve — küla Luunja v. Tartumaal, Emajõe põhjapoolsel kaldal. Vene üheverst. top. kaardi leht 14—40 järgi on siin 22 talu. [Andmed: Eesti Ents. VII, v. 1182; Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVII—53.]

31. Kõrvesilla — küla Mäksa v. Tartumaal, Emajõest lõuna pool, Kastre-Võnnu maantee ääres. Vene top. kaardi leht 14—40 järgi

on see kahepoolne haguküla 13 taluga. [Andmed: Eesti Ents. IV, v. 1401; Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVIII—54.]

32. Korbküla = Kõrbküla — end. karjamõis Kuuste v. Tartumaal. Vene ühev. top. kaardi leht 15—39 järgi asetseb „Полумз.

Kaart nr. 3. 1 — „kõrve“-nimelised metsavahikohad, 2 — raudtee-peatuskoht;

Корбкюль“ Reola mõisast ca 2 km ida-kirdesse. Eesti top. ülevaatekaardi leht 24 — Tartu järgi on selle poolmõisa väljal 6—8 talu „Tõraste“ küla nime all.

33. Kõrbküla — küla Kuuste v. Tartumaal, eelmainitud Kõrbküla karjamõisast ca 8—9 km kaugusse, kahel pool Tartu-Petseri raudteed Rebase jaama ja Laane peatuse poolel vahel. Vene ühev. top. kaardi leht 15—39 järgi on selles hajakülas 20 talu; küla venekeelne nimi on „Корбкюля“. Eesti top. ülev.kaardil, leht 24 — Tartu, ja samuti ka Eesti Geodeetide Ühingu „Eesti kaardil vallapiiridega“ on see küla märgitud „Kõrbküla“ nimega. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXX—52.]

34. Kõrvenurk — Naha küla lõunapoolne osa üksiktaludega

Räpina v. Võrumaal. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXI—58, nimeta.]

35. Kõrbjärve, — küla Saaluse, nüüdses Haanja v. Võrumaal. Topograafilistel kaartidel seda küla pole leida, küll on aga Eesti top. kaardi 1 : 25 000, leht XX—40 järgi „Kõrbjärve“ talu Uue-Saaluse asunduses olevast koolimajast ca 1,4 km põhja-loodesse. Nähtavasti selles ümbruses see „Kõrbjärve“ küla asetseb. [Andmed: Eesti Ents. IV, v. 1379.]

36. Kõrve — küla Vastseliina v. Võrumaal. Vene ühev. top. kaardi leht L—87 järgi on siin 7 talu, Eesti top. kaardi 1 : 25 000, leht XX—41 järgi aga 10 talu.

C. Metsavahikohad.

(„Eesti topograafilise ülevaatekaardi 1 : 200 000“ ja Katastri Ameti „Skeemilise kaardi 1 : 10 000“ järgi, vt. kaarti nr. 3.)

1. Kõrve metsav. — Palmse v. Virumaal, Võsu alevist ca 4 km ida pool. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 14 — Rakvere.]

2. Kõrve metsnik — Palmse v. Virumaal, Vihula v. piiril, Rakvere-Võsu maantee ääres üksikult metsas. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht II—34.]

3. Kõrve metsav. — Anija v. Harjumaal, Pillapalu ja Raudoja vahel. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 14 — Rakvere.]

4. Kulli, end. Kõrvekulli metsav. (katastri nr. A XLV) — Lehtse v. Järvamaal, Harjumaa rajal, Koitjärvelt ca 1,5 km lõunasse. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 14 — Rakvere.]

5. Augjärve, end. Aukõrve metsav. — Lehtse v. Järvamaal. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 14 — Rakvere.]

6. Kõrve metsav. — Undla v. Imastus Virumaal, Järvamaa piiri ääres Männiku külast põhja poole. [Suurem osa end. Imastu kogukonnast kuulub nüüd Lehtse valda. Eesti top. ülev.-kaart, leht 14.]

7. Saarnakõrve metsav. — Kõue v. Harjumaal, Järvamaa piiri ääres. [Eesti top. kaart, leht 13 — Tallinn.]

8. Kõrve metsav. (katastri nr. A 75) — Paasvere v. Virumaal, Paasvere ja Peresaare asunduse vahelisel alal. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 14 — Rakvere; Kat. Am. skeem. kaart, leht XIII—51.]

9. Kõrvetaguse metsav. — Märjamaa v. Läänemaal, Harjumaa rajal. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 23 — Pärnu.]

10. Kõrve metsav. — Väätsa v. Järvamaal, Harjumaa piiril. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 23 — Pärnu.]

11. Kõrve metsav. (katastri nr. A 202) — Avinurme v. Tartumaal, Kõrve küla lähedal. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVI—52.]

12. Säasekõrve metsav. — Torma v. Tartumaal, Torma metskonnas, Kõnnu metsandikus. [Metsade Peavalitsuse andmed.]

13. Padakõrve (ka „Padakõrva“) metsav. (katastri nr. A 228) — Alatskivi v. Tartumaal. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 25 — Peipsi; Kat. Am. skeem. kaart, leht XXIII—54, ja Eesti top. kaart 1 : 50 000, leht 714 — Varnja.]

14. Kõrboja metsav. (kat. nr. A 127) — Tihemetsa v. Pärnemaal, Viljandimaa piiril. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 23 — Pärnu, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XXIX—36.]

15. Kõrve — raudtee-peatuskoht Sonda-Mustvee kitsarööpmelisel raudteel Kõrve küla kohal. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 24 — Tartu, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XVI—52.]

D. Talundid.

(Topograafiliste kaartide ja Katastri Ameti „Skeemilise kaardi 1 : 10 000“ ning katastri nimestike andmeil, vt. kaarti nr. 4.)

1. Kõrve (A 7) — väike talund Kolga v. Harjumaal, end. Kolga mõisa järgi, Hara kl. mere ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht III—40.]

2. Kõrvematsi (A 8) (ka: „Kõrvemets“) — väike talund samas, kus eelminegi, nr. 1, selle naabruses. [Kat. Am. skeem. kaart, leht III—40.]

3. Erukõrve (69) (ka: „Aveloksu ehk Erokõrve“) — talu Palmse v. Virumaal, end. Palmse mõisa järgi; Eru külast 2 km edelasse. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht II—34, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht III—42.]

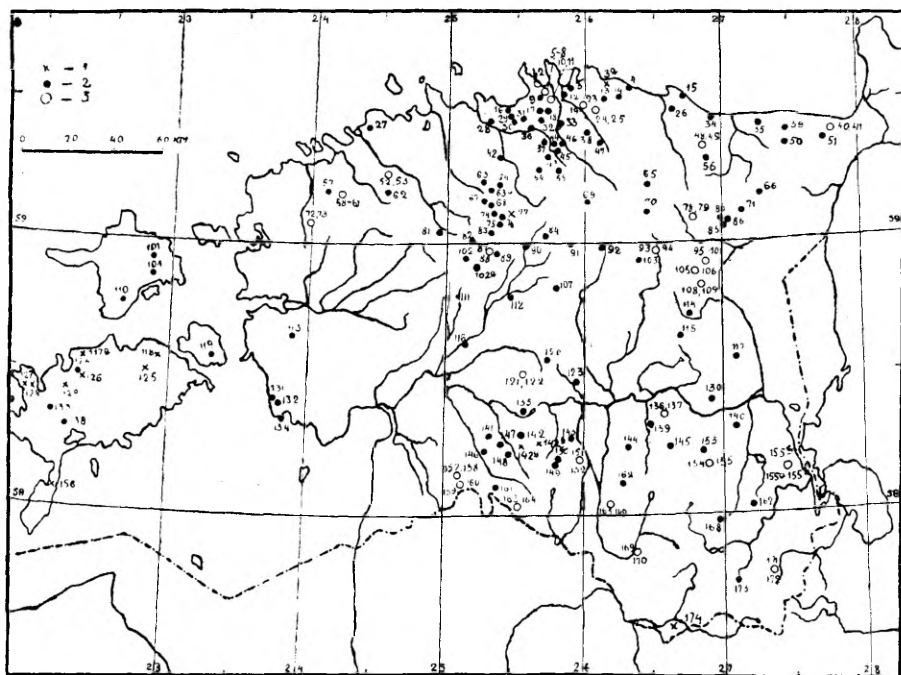
4. Kruusakõrve (A 64) — väike talund Kunda v. (varem kuulus Varangu v.) Virumaal, end. Kunda mõisa järgi, end. Selja mõisa maa piiri ääres, ca 0,5 km mererannast. [Kat. Am. skeem. kaart, leht III—47, nimeta, kuid nr. A 64 järgi määratav.]

5. Suurekõrve-Jaani (24) — vana ostutalu Kõnnu v. (varem kuulunud Kolga v.) Harjumaal, end. Kolga mõisa järgi, Suurekõrve kl., äärmine põhjapoolne, üksikult metsas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht IV—40.]

6. Suurekõrve (25) — vana ostutalu samas Suurekõrve külas, kus eelminegi, nr. 5, selle naabruses lõuna poole. [Kat. Am. skeem. kaart, leht IV—40.]

7. Suurekõrve-Uuetoa (26) — vana ostutalu samas Suurekõrve külas, kus eelminegi, nr. 6, sellest ca 0,5 km lõunasse. [Kat. Am. skeem. kaart, leht IV—40.]

8. Suurekõrve-Tubametsa (27) — vana ostutalu Kõnnu v. Harjumaal, end. Kolga mõisa järgi, Suurekõrve külas äärmine

Kaart nr. 4. „Kõrve“-nimeliste talude levik. 1 — asend ligikaudne, 2 — üks talu, 3 — kaks ja rohkem talu.

kagusse, üksikult metsas. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht II—33, ja Kat. Am. skeem. kaart 1 : 10 000, leht IV—40.]

9. Liidikõrve (ka: „Leedikõrve“) (A 100) — talu Kolga v. Harjumaal, end. Kolga mõisa järgi, Suurekõrve külast ca 2 km läände, üksikult metsas. [Vene üheverst. top. kaart 1 : 42 000, leht 2—33, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht IV—40.]

10. Kõrve (12) — talu Kõnnu v. Harjumaal, end. Kolga-Kõnnu mõisa järgi, Nõmmeveskilt Valgejõe äärest ca 2,5 km lääne-edelasse; kuulub Parksi küla talude sekka, kuid üksikult metsa ääres. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht II—34, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht IV—41.]

11. Kerve = Kõrve (75) — väiketalu Kõnnu v. Harjumaal,

end. Kõnnu mõisa järgi, Parksi külast loode pool. [Kat. Am. skeem. kaart, leht IV—40.]

12. Kõrve (ka: „Kerve“) (5) — talu Kõnnu v. Harju ja Viru piiri sopis, end. Kolga-Kõnnu mõisa järgi, ca 1,7 km Eru lahest lõunasse. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht II—32, vene üheverst. top. kaart, leht 2—34, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht IV—42, nimeta, kuid määratav nr. 5 järgi.]

13. Kõrve (A 28) — väiketalund Vihula v. Virumaal, end. Metsiku mõisa järgi, end. Sagadi mõisamaa piiri ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht IV—44, nimeta, kuid määratav katastri nr-i A 28 järgi.]

14. Saunakõrve (56) — talu Vihula v. Virumaal, end. Karula mõisa järgi, üksikult metsas, ca 1,5 km Karula asund. kirdesse. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht II—36, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht IV—46.]

15. Linnukõrve (5) (ka: „Limukõrve“) — talu Mahu v. Virumaal, end. Malla mõisa järgi, ca 300 m mererannast. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht II—38, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht IV—50.]

16. Angekõrve (A 39) — talu Kuusalu v. Harjumaal, end. Kiiu mõisa järgi, Pärshallika külast põhja poole, üksikult teiste üksiktalude rühmas, ca 1 km mererannast. [Kat. Am. skeem. kaart, leht V—35, nimeta, kuid määratav katastri nr-i A 39 järgi.]

17. Künakõrve (6) (ka: „Niinakõrve“) — talu Kõnnu v. Harjumaal, end. Kõnnu mõisa järgi, Uurita üksiktalude külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht V—40.]

18. Nerukõrve (67) — vanatalu Kõnnu v. Harjumaal, end. Kõnnu mõisa järgi, Kõnnu üksiktalude külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht V—41.]

19. Käokõrve (A 4)

20. Kullikõrve (A 5)

21. Kõrvenõmme (A 2)

22. Kõrve-Kõrtsi (A 109)

23. Kõrve (A 108) (ka „Kõrve-Kaasiku“, nüüd „Nõmme“)

talud Palmi v. Virumaal, end. Palmi mõisa järgi, Saku üksiktalude külas; neist Kõrve-Kõrtsi ja Kõrve on Palmse-Viitna maantee ääres, teised maanteest lääne pool metsade keskel. [Neist Kõrve on vene ühev. top. kaardil, leht 3—35, teised — Kat. Am. skeem. kaardil, leht V—43.]

24. Põlendkõrve (35) — vana talu Aaspere v. Virumaal, end. Aaspere mõisa järgi, Raisme küla üksiktalude rühmas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht V—44.]

25. Väikekõrve (41) — vana talu samas Aaspere vallas, Põlendkõrvest ca 600 m ida pool. [Kat. Am. skeem. kaart, leht V—44.]

26. Kõrvendu (5) — talu Kunda v. Virumaal, end. Malla mõisa järgi, Kutsala küla põhjapoolses osas metsa ääres. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht III—38, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht V—50.]

27. Kõrvuse (A 115) — talu Harku v. Harjumaal, end. Väana mõisa järgi, Nõmme külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht VI—27.]

28. Läänekõrve (8) (ka: „Laanekõrve“) — talu Harjumaal Kuusalu, Jõelähtme ja Raasiku v. kokkupuute piiril, üksikult metsas Jägala jõe paremal kaldal, end. Rummu mõisa järgi, Jägala asundusest ca 1,5 km idasse. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht III—31, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht VI—36.]

29. Lihukõrve (A 29) (ka: „Leokõrve“) — talu Kuusalu v. Harjumaal, end. Kuusalu kirikumõisa järgi. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht III—32, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht VI—38.]

30. Kõrveaia (68) — vanatalu Kolga v. Harjumaal, end. Kolga mõisa järgi, Aru külast väljas üksiktaluna metsa ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht VI—38.]

31. Kõrvesoo (53) (ka: „Sookõrve“) — talu Kolga v. Harjumaal, end. Kolga mõisa järgi, Kursi külas, üksikult metsa ääres. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht III—32, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht VI—39.]

32. Korbi (35) — talu Kolga v. Harjumaal, end. Kolga mõisa järgi, üksiktaluna metsas, naabruses ka teisi üksiktalusid. [Kat. Am. skeem. kaart, leht VI—40.]

33. Kanniskõrve (A 36) — talu Kõnnu v. Harjumaal, end. Suru mõisa järgi, Valgejõest ida pool, üksikult metsas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht VI—41, nimeta, määratav katastri nr-i A 36 järgi.]

34. Kõrbahu (46) (ka: „Korbani“) — talu Ridakülas, Mahu ja Lügánuse v. piiril Virumaal, end. Koogu-Aseri mõisa järgi (end. Kalvi v.), Narva maantee ääres kõrgel paekaldal ca 0,5 km mererannast. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht III—39, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht VI—53.]

35. Kõrve (A 90) — väike asundustalund Kohtla v. Virumaal, end. Järve mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht VI—56, nimeta, määratav kat. nr-i A 90 järgi.]

36. Kõrveveski (A 49) — talu Kolga ja Anija v. piiril Harjumaal Soodla jõe ääres, end. Kiiu mõisa järgi. [Vene üheverst. top. kaart, leht 4—33, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht VII—39.]

37. Kõrvekulli (A 86) (nüüd: „Kulli“) — talu Lehtse v. Järvamaal, Lehtse-Kõrves Harjumaal piiril, end. Lehtse mõisa järgi. Minu mälestuse järgi oli see talu vanasti mõisa- ja vallakirjas ning rahvasuus „Kõrvekulli“, sest sama Lehtse mõisa järgi oli Läpi külas ka vana põline „Kulli“ (31) talu. (Vrd. ka „Metsavahikohad“, nr. 4.) [Kat. Am. skeem. kaart, leht VII—40, nimeta, kuid nr. A 86 all.]

38. Kõrve (A 49) — ostutalu Vohnja v. Virumaal, end. Vohnja mõisa järgi, üksikult üksiktalude rühmas Tapa-Arbavere maantee ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht VII—44.]

39. Kõrvekõrts (67) — talu Jõhvi v. Virumaal, end. Edise mõisa järgi, Narva maantee ääres. [Vene üheverst. top. kaart, leht 4—42, Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht IV—42, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht VII—58.]

40. Käkõrve (A 21) — üksik metsatalu Vaivara v. Virumaal, end. Vaivara mõisa järgi, Vaivara jaamast ca 1 km kagusse. [Kat. Am. skeem. kaart, leht VII—61, nimeta, kuid kat. nr-i A 21 järgi määratav.]

41. Ristikõrve (A 136) — üksik metsatalu Vaivara v. Virumaal, end. Vaivara mõisa järgi, Vaivara kirikust ca 1,9 km lääne-edelasse. [Kat. Am. skeem. kaart, leht VII—62.]

42. Kõrboja (ka: „Kerkoja“) — talu Anija v. (varem kuulus Alavere v.) Harjumaal, end. Pikva mõisa järgi, Jägala jõe ääres, Kehra jaamast ca 3 km lõuna-edelasse. [„Kõrboja“ nimi on leida Eesti top. ülev.-kaardil 1 : 200 000, leht 13 — Tallinn; vene ühev. top. kaardil, leht 4—32, on sel kohal „Киргоя“ talu; Kat. Am. skeem. kaardil, leht VIII—37, on sel kohal „Kerkoja“ talu.]

43. Riistakõrve (A 79) — vana renditalu Lehtse v. Järvamaal, end. Lehtse mõisa järgi, Lehtsekõrves. [Vene üheverst. top. kaardil, leht 4—33, on selle talu juures nimi „Дв. Рохысапе“ („Rohusaare“) — ebaõigelt. Teiskordselt on lehel 4—34 nimi „Дв. Рохысапе“ — samuti eesti keeles „Rohusaare“ — õigel kohal; Kat. Am. skeem. kaart, leht VIII—41.]

44. Koonukõrve (A 60) — (2 talu) Lehtse v. Järvamaal, Pruuna-Tagakõrves, end. Pruuna-Põriki mõisa järgi, Soodla jõe paremal kaldal üksikult metsas. [Vene ühev. top. kaart, leht 4—33, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht VII ja VIII—41.]

45. Suurekõrve (39) — vana ostutalu Lehtse v. Järvamaal, Pruuna-Tagakõrves, end. Pruuna-Põriki mõisa järgi. [Vene ühev. top. kaart, leht 4—34, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht VIII—41.]

46. Aukõrve (A 43) (ka: „Augjärve“) — talu Lehtse v. Järvamaal, Pruuna-Tagakõrves, üksikult metsas, ca 1 km Valgejõesst lääne poole. Metsavahikoht on siin nüüd ametlikult „Augjärve“ nime all, samuti ka järv. (Vt. „Füüsilis-geograafilised esemed“, nr. 22, ja „Metsavahikohad“, nr. 5.) [Vene ühev. top. kaardil, leht 4—34, on järve nimi vene keeles „Оз. Аукерве“ ja talu juures „Дв. Аукерве“, millede eestikeelseks vasteks on „Aukõrve“; Kat. Am. skeem. kaart, leht VII—41, nimeta.]

47. Käokõrve (A 39) — asundustalund Undla v. Virumaal, end. Undla mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed VII—45 ja VIII—44 ja 45, nimeta, kuid katastri nr-i A 39 all.]

48. Kaerakõrve (7) — Erra v. (end. Pada v.) Virumaal, end. Kunda mõisa järgi, Sonda jaamast ca 2,5 km lõunasse, üksiktalu teiste üksiktalude rühmas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht VIII—52.]

49. Kaerakõrve (A 159) (ka: „Kaerakõrre“) — talund Erra vallas (end. Pada v.) Virumaal, end. Kunda mõisa järgi. [Kat. Am. nimestik Pada valla järgi.]

50. Kõrveotsa (A 91) (ka: „Kõrvotsa“) — vana ostutalu Jõhvi v. Virumaal, end. Jõhvi mõisa järgi, Vasavere küla põhjapoolsel serval üksikult metsa ääres. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht IV—42, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht VIII—58.]

51. Kõrve (A 5) — asundustalund Vaivara v. Virumaal, end. Tüksamäe ja Vana-Sõtke mõisa järgi, üksik metsatalu teiste üksiktalude rühmas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht VIII—61.]

52. Kõrlepa-Mart (2)

53. Kõrlepa-Jüri (3)

katastri nimestikus „Karlepa-Mart“ ja „Karlepa-Jüri“, on vanasti olnud „Kõrvelepa“ (vt. dr. P. Johansen, Estlandliste LCD, lk. 630, joonealune märkus) vanad talud Saue v. Harjumaal, Kopelmani maakoha järgi, teineteise lähedal, teistest taludest eemal soise puisniidu ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht IX—29.]

54. Saukõrve (A XX) — asundus-ostutalu Lehtse v. Järvamaal, end. Lehtse mõisa järgi, Aegviidust ca 1,5 km kirdesse, üksikult metsas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht IX—40.]

55. Kõrveallika (12) — talu Lehtse v. Järvamaal, end. Linnapa mõisa järgi, Ojakülas, Kõrvemaa serval. [Kat. Am. skeem. kaart, leht IX—41.]

56. Kõrviku (A 88) — talu Erra v. Virumaa, end. Hirmuse mõisa järgi, Jalasto külas, üksikult metsas. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht IV—39, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht IX—52, nimeta.]

57. Kõrvetaga (75) — talu Padise v. Harjumaal, end. Kloostri mõisa järgi, üksikult metsas. [Vene ühev. top. kaart, leht 6—25, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht X—24.]

58. Likekõrve (118) — talu Padise v. Harjumaal, end. Kloostri mõisa järgi, Sepu ja Aruküla vahelisel alal üksikult metsas. [Eesti top. ülev.-kaart 1 : 200 000, leht 13 — Tallinn, ja Kat. Am. skeem. kaart, lehed X—26 ja XI—26.]

59. Likekõrve-Mäe (A 185) — talu Padise v. Harjumaal, end. Kloostri mõisa järgi, eelmise, nr. 58 naabruses. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed X—26 ja XI—26.]

60. Kõrve-Teeääre (31) — talu Nissi v. Harjumaal, end. Munalaskme mõisa järgi, end. Kloostri mõisa maa piiri ääres, naabruses Likekõrve üksiktaludega. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed X—26 ja XI—26.]

61. Kõrve-Uuetoa (30) — talu samas Nissi v. Harjumaal, eelmisest, Kõrve-Teeäärest ca 400 m kirdesse, üksikult metsas. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed X—26 ja XI—26.]

62. Korba (16) — talu Saue v. Harjumaal, end. Ääsmäe mõisa järgi, end. Maidla mõisa maa piiri ääres, Hageri v. piiril. Vanasti on see suur talu olnud, sest naabertalud Kasemäe 16 a ja Kirikmäe 16 b on nähtavasti Korbast eraldatud (ühine kat. nr. 16). [Kat. Am. skeem. kaart, leht X—29.] Pole siiski võimatu, et see nimi on teist algupära. Vt. lk. 36.

63. Lepekõrve (39) — talu Ravila v. Harjumaal, end. Ravila mõisa järgi, Lenderma külast väljas, üksikult. Teine osa sellest talust on ca 6 km kagusse metsade keskel (kaardil nr. 4 märgitud 63 a all). [Kat. Am. skeem. kaart, lehed X—36 ja XI—37.]

64. Tubadekõrve (A 289) — talu Ravila v. Harjumaal, end.

Ravila mõisa järgi, üksikult metsas, end. Alavere mõisa maa piiri ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht X—37.]

65. **Konnakõrve** (27) — talu Küti v. Virumaal, end. Küti mõisa järgi, üksikult suurema metsa ääres, Viru-Jaagupi kirikust ca 2,5 km lõuna-edelasse. [Kat. Am. skeem. kaart, leht X—48.]

66. **Kõrve** (A 9) — talu Mäetaguse v. Virumaal, end. Mäetaguse mõisa järgi, Metskülas, Selisoo ääres metsas. [Vene ühev. top. kaart, leht 6—41; Eesti uus top. kaart 1 : 25 000, leht VI—41, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XI—56.]

67. **Kõrvenõmme** (16) — suur üksik metsatalu Ravila v. lõunapiiril Harjumaal, end. Ojasoo mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XII—36.]

68. **Kõrvehindreku** (17) — talu Kõue v. Harjumaal, end. Triigi mõisa järgi, Raava külast väljas, metsa ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XII—36.]

69. **Kõrvela** (A 26) — talu Vajangu v. Järvamaal, end. Einmanni mõisa järgi, üksiktalude rühmas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XII—44.]

70. **Kõrve** (26) — talu Avanduse v. Virumaal, end. Rohu mõisa järgi, Rohu külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XII—48.]

71. **Kõrveotsa** (95) — talu Tudulinna v. Virumaal, end. Tudulinna mõisa järgi, üksikult teiste üksiktalude rühmas metsas, Murakasoo lõunaserval. [Vene ühev. top. kaart, leht 7—41; Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht VII—40, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XII—55.]

72. **Kõrve** (9) — talu Piirsalu v. Läänemaal, end. Kuijõe mõisa järgi, end. Piirsalu mõisa maa piiril üksikult. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XII—23 ja 24.]

73. **Kõrvesauna** (9 a) — talu samas Piirsalu v. eelmise, nr. 72 naabruses, sellest eraldatud. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XIII—23 ja 24.]

74. **Kõrve** (A 28) — talu Kõue v. Harjumaal, end. Triigi mõisa järgi, ca 4 km Saarnakõrve külast loodesse, üksikult metsas. [Vene ühev. top. kaart, leht 7—32, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XIII—37.]

75. **Saarnakõrve** (A 1) — talu Kõue v. Harjumaal, end. Saarnakõrve mõisa järgi, üksikult metsas. [Vene ühev. top. kaart, leht 7—32, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XIII—37.]

76. Turpkõrve (A 2) (ka: „Tubakõrve“) — talu Kõue v. Harjumaal, end. Saarnakõrve mõisa järgi, Järvamaa piiri ääres üksikult metsas. [Vene ühev. top. kaart, leht 7—32, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XIII—38.]

77. Kõrvuse (53) — talu Kõue v. Harjumaal, Katsina kl., end. Triigi mõisa järgi (sellega ka seoses „Sõerde“ 21 a). [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XIII—36 ja 37, nimeta, kuid määratav katastri nr-te 53 ja 21 a järgi.]

78. Kõrve (A 76) — talu Paasvere v. Virumaal, end. Paasvere mõisa järgi, Kõrve metsavahikoha ja Kõrve-Alekvere talude läheduses üksikult metsas. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht VII—38; Vene ühev. top. kaardil, leht 7—39, on märgitud praeguse „Kõrve“ metsavahikoha paigal talu, mille nimi vene keeles „Керлюкерве“, ja Eesti uuel top. kaardil oleva „Kõrve“ talu kohal on metsavahikoht („Лѣсн.“); Kat. Am. skeem. kaart, leht XIII—51, nimeta, kuid kat. nr-i A 76 all on märgitud.]

79. Kõrve-Alekvere — 2 talu Paasvere v. Virumaal, üksikult metsas. [Vene ühev. top. kaardi leht 7—39 järgi on talu nimi vene keeles „Алюкерве“; Eesti top. kaardi 1 : 25 000 järgi on Kõrve-Alekvere läheduses veel mitu üksiktalu; Eesti top. ülev.-kaardi 1 : 200 000, leht 14 — Rakvere järgi 2 talu. Kat. Am. skeem. kaart, leht XIII—51.]

80. Kõrveniidu (79) — talu Tudulinna v. Virumaal, end. Tudulinna mõisa järgi, Pärniku külas. [Vene ühev. top. kaardi leht 7—40 järgi peaks siin olema Kõrveniidu „küla“ 2 taluga; Eesti top. kaardi 1 : 25 000, leht VII—39 järgi on see üksiktalu metsas; Kat. Am. skeem. kaardil, leht XIII—53, on märgitud Kõrveniidu talu ja ka Kõrveniidu küla.]

81. Kõrve (5) — vana ostutalu Juuru v. Harjumaal, end. Maidla mõisa järgi, üksikult metsa ja soo ääres. [Vene ühev. top. kaart, leht 7—30, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XIV—33.]

82. Kõrve (A 198) — väike uustalu Kuimetsa v. Harjumaal, end. Kuimetsa mõisa järgi, end. Vahastu mõisamaa piiri ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XIV—36 ja XV—36, nimeta, kuid kat. nr-i A 198 all.]

83. Kullikõrve (A 17) (nüüd: „Kulli“) — talu Kõue v. Harjumaal, end. Ojasoo mõisa järgi. [Vene ühev. top. kaardil, leht 7—31, on venekeelne talu nimi „Кулигерве“; Kat. Am. skeem. kaart, leht XIV—37.]

84. Kõrve — talu, end. metsavahikoht Võhmuta v. Järvamaal, end. Roosna-Alliku mõisast (asundusest) ca 2 km Paide poole, Tapa-Paide maantee ääres, Kõrvemaa metsade serval. [Vene ühev. top. kaart, leht 7—33.]

85. Saarekõrve — üksiktalud Tudulinna v. Virumaal, Pärniku ja Metsküla vahelisel alal üksikult metsas. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht VII—40.]

86. Niinekõrve (46) — üksiktalud Tudulinna v. Virumaal, end. Tudulinna mõisa järgi, Pärniku külas. [Vene ühev. top. kaart, leht 7—40, tunneb Niinekõrve „küla“ 2 taluga; Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht VII—40; Kat. Am. skeem. kaart, leht XIV—54; Eesti top. ülev. kaardil 1 : 200 000, lehtedel 14 — Rakvere, ja 15 — Narva, on vene ühev. top. kaardil, leht 7—40, tähendatud Kõrveniidu ja Niinekõrve „küla“ kohale ja nendevahelisele alale märgitud „Pärniku“ küla. Vene top. kaart tunneb siin „Metsapärniku“ talu.]

87. Vaalikõrve (A 22) (ka: „Vaalikõrva“) — talu Kuimetsa v. Harjumaal, end. Vahastu mõisa järgi (kuulus varem Vahastu v. Järvamaal), Määrisoo küla serval. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XV—36.]

88. Rautikõrve (võib-olla „Rautikõrve“) — talu Kuimetsa v. Harjumaal (varem kuulus see ala Vahastu v. Järvamaal), üksikult metsas. [Vene ühev. top. kaardil, leht 8—31, on selle talu venekeelne nimi „Раутикерва“; Kat. Am. skeem. kaardil, leht XV—36, puudub see talu; osa selle talu krundist näib kuuluvat „Nurgasauna“ (A 45) juurde.]

89. Kõrve (15) — vana ostutalud Kuimetsa v. Harjumaal, end. Vahastu mõisa järgi (kuulus varem Väätza v. Järvamaal). [Vene ühev. top. kaart, leht 8—31; Eesti top. ülev.-kaart, leht 23 — Pärnu, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XV—37.]

90. Korba (A 1) — talu ja veski Paide jõe ääres Paide (end. Anna) v. Järvamaal, end. Viisu mõisa järgi, Korba külas. [Vene ühev. top. kaart, leht 8—32, Eesti top. ülev.-kaart, leht 23 — Pärnu, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XV—40.] See nimi võiks ka teist algupära olla. Vt. lk. 36.

91. Kõrvando (A 11) — talu Võhmuta v. Järvamaal, end. Pähü-Ammuta mõisa järgi, Kareda v. piiri lähedal, üksikult. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XV—42.]

92. Kõrbe (A 3) — talu Väinjärve v. Järvamaal, end. Preedi mõisa järgi, end. Liigvalla mõisa maa piiri ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XV—45.]

93. Kõrvelaane (60)

94. Kõrveonga (26)

vanad suured talud Salla v. Virumaal, end. Kärü mõisa järgi, Kõrve külas, Pedja jõe kaldail. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XV—48 ja 49 ning XVI—49.]

95. Kõrve (A 127)

96. Kõrve (71)

97. Kõrve (74)

98. Kõrve (72)

99. Kõrve (394)

talud Avinurme v. Tartumaal, end. Avinurme mõisa järgi, Kõrve külas. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XV—52 ja XVI—52.]

100. Kõrboja (A 141) — väike talund Avinurme v. Tartumaal, end. Avinurme mõisa järgi, Kõrve jaama juures. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVI—52.]

101. Kõrve (A 1) — talu Pühalepa v. Hiiumaal, end. Loja mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVI—12.]

102. Kõrveniidu I ja II (A 33/34) — talu Kuimetsa v. Harjumaal, end. Maidla mõisa järgi, Põllika külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVI—35.]

103. Kõrba (14) — talu Salla v. Virumaal, end. Lasinurme mõisa järgi, Lasinurme külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVI—47.] See kohanimi võiks ka teist algupära olla. Vt. lk. 36.

104. Kõrve (A 26) — talu Käina v. Hiiumaal, end. Vaemla mõisa järgi, Kaasiku külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVII—12.]

105. Ulvi-Kõrve (139) (ka: „Kõrve“) — talu Avinurme v. Tartumaal. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht IX—38, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XVII—51.]

106. Kõrvemets (136) — talu Avinurme v. Tartumaal, end. Avinurme mõisa järgi, Kõrvemetsa külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVII—51.]

107. Kõrveniidu (33) — talu Koigi v. Järvamaal, end. Huuksi mõisa järgi, üksikult metsas, Viljandimaa piiri ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVIII—41.]

108. Sääsekõrve (7)
 109. Sääsekõrve (A 44)

talud Torma v. Tartumaal, end. Kõnnu mõisa järgi, Nõmme küla lähedal, üksikult metsas. [Vene ühev. top. kaardil, leht 9—39, on Sääsekõrve küla kolme taluga, venekeelne nimi „Сязекерве“; Eesti top. kaardil 1 : 25 000, leht IX—39, on nimega märgitud üks Sääsekõrve talu; Kat. Am. skeem. kaardi leht XVIII—52 ja katastri nimestiku järgi on 2 Sääsekõrve-nimelist talu — üks neist on vana ostutalu (7) ja teine asundus-ostutalu (A 44).]

110. Kõrve (140) — talu Emmaste v. Hiiumaal, end. Emmaste mõisa järgi, Valgu külas; teine osa sellest talust Ulja kl. (ka „Lampsi“ nime all). [Kat. Am. skeem. kaart, leht XIX—10.]

111. Kõrboja (3) — vana ostutalu Käru v. Järvamaal, end. Käru mõisa järgi, Kõrbja külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XIX—34.]

112. Kõrve (A 7) — talu Säreve v. Järvamaal, end. Mäeküla mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XIX—38.]

113. Kõrvesaare (A 23) (ka: „Kõrvesaare“) — talu Lihula v. Läänemaal, üksikult metsas suure raba ääres. [Vene ühev. top. kaart, leht 11—24; Eesti top. ülev.-kaart, leht 22 — Haapsalu, ja katastri nimestik.]

114. Kõrve (46) — talu Voore v. Tartumaal, end. Roela mõisa järgi, Vassevere külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XX—51.]

115. Kõrve (50) — talu Kudina v. Tartumaal, end. Kudina mõisa järgi, Vaidavere küla loodepoolsel serval, end. Luunja mõisa maa piiril, üksikult. [Vene ühev. top. kaart, leht 11—38, ja Kat. Am. skeem. kaart, lehed XXI—50 ja XXII—50.]

116. Kõrvoja (A 29) (ka: „Kõrboja“) — talu Vändra v. Pärnumaal, end. Uue-Vändra mõisa järgi, Pärnu jõe vasakul kaldal, üksikult. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXII—35.]

117. P a d a k õ r v e (A 179) (nüüd „Holtsmanni“) — üksiktalu Alatskivi v. Tartumaal, Padakõrve külas, end. Alatskivi mõisa järgi. [Vene ühev. top. kaart, leht 12—40, kus talu nimi vene keeles on „Патакюрве“; Kat. Am. skeem. kaardil, leht XXIII—54, on selle talu kohal katastri nr. A 179, mis vastab Eesti top. kaardi 1 : 50 000, leht 714 — Varnja järgi „Holtsmanni“ talule.]

118. K o r b i (XXV) — väike talund Pöide v. Saaremaal, end. Maasi mõisa järgi. [Katastri nimestik.] Võimalikult on siin ehk lähte-
sõnaks olnud k o r p — ronk, kaaren.

119. K õ r v e (A 69) — talu Hellama v. Muhumaal, end. Raegma mõisa järgi, üksikult metsa ääres.

120. K õ r v e t a (28) — vana ostutalu Kõo v. Viljandimaal, end. Kõo mõisa järgi, üksikult metsas. [Vene ühev. top. kaart, leht 12—33, ja Kat. Am. skeem. kaart, lehed XXIII—40 ja 41.]

121. U u s - K õ r v e s a a r (51) — talu Olustvere v. Viljandi-
maal, end. Lõhavere mõisa järgi, naabruses oleva „Kõrvesaarega“ üksi-
kult metsas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXIV—39.]

122. K õ r v e s a a r e (50) — talu Olustvere v. Viljandimaal, end. Lõhavere mõisa järgi, Rulli ja Jaska küla vahelisel alal üksikult met-
sas koos „Uus-Kõrvesaarega“. [Vene ühev. top. kaart, leht 12—33, ja
Kat. Am. skeem. kaart, leht XXIV—39.]

123. K õ r v e (A 92) — talu (metsavahi palgamaa) Võisiku v. Viljandimaal, end. Võisiku-Vaebla mõisa järgi. [Andmed: Kat. Am. skeem. kaart, leht XXV—43, nimeta, kuid kat. nr-i A 92 järgi mää-
ratav.]

124. L e p a k õ r v e (VII) — talu Mustjala v. Saaremaal, Küdema
ja Paatsa küla vahelise tee ääres, üksikult, end. Paatsa mõisa järgi.
[Eesti top. ülev.-kaart, leht 21 — Kuressaare.]

125. K õ r v e (A 28) — talu Pöide v. Saaremaal, end. Maasi mõisa
järgi. [Katastri nimestik.]

126. K õ r v e (XVI) — väike talund Mustjala v. Saaremaal, end.
Paatsa mõisa järgi. [Katastri nimestik.]

127. K õ r v e (XIV) — väike talund Kihelkonna v. Saaremaal,
end. Tagamõisa järgi. [Katastri nimestik.]

128. K õ r v e (XXXIX) — väike talund Kihelkonna v. Saaremaal,
end. Tagamõisa järgi. [Katastri nimestik.]

129. Kõrve (A 49) — talu Mustjala v. Saaremaal, end. Küdema mõisa järgi. [Katastri nimestik.]

130. Korbi (14) — talu Luunja v. Tartumaal, end. Taalri mõisa järgi, Tordi ja Saarde küla vahelisel alal, end. Pilka mõisa maa piiri ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVI—53.] Nimel võib ehk siiski teinegi algupära olla.

131. Kõrvendi (A 26) — asundus-ostutalu Varbla v. Läänemaal, end. Saulepi mõisa järgi, mererannast ca 1 km metsas. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 22 — Haapsalu, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVI—21.]

132. Kõrviku (A 137) — uustalu Varbla v. Läänemaal, end. Uue-Varbla mõisa järgi, end. Saulepi ja Vaiste mõisa maade vahelises metsase maa sapis. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XXVI—21 ja XXVII—21, nimeta, kuid leitav kat. nr-i A 137 järgi.]

133. Kõrve (A 39) — asundus-ostutalu Kihelkonna v. Saaremaal, end. Pidula mõisa järgi, üksikult metsas (endine metsavahikoht), Karujärvest ca 1,3 km läände. [Vene ühev. top. kaart, leht 14—16.]

134. Kõrve (2) — vana suurtalu Varbla v. Läänemaal, end. Saulepi mõisa järgi, mere ääres, end. Väiste mõisa maa ja Raespe küla piiril. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XXVII—21 ja 22 ning XXVIII—21 ja 22.]

135. Korbi (XXIII) (Korbe = kõrve) — talu Viljandi v., end. Viljandi mõisa järgi, ca 1 km Viljandi jaamast edelasse. [Vene ühev. top. kaart, leht 14—33, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVII—39.] Nimi võiks ehk muudki algupära olla.

136. Kõrve (34 A)	}	suured talud Tähtvere v. Tartumaal, end. Tähtvere mõisa järgi, üksikult Pihkva ja Rõhu küla vahelisel maa-alal, Tartu-Viljandi maanteest lõuna pool. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XXVII—49 ja XXVIII—49.]
137. Kõrve (34)		

138. Kõrveli (A 48) (ka: „Kõrvelo“) — asundus-ostutalu Kärla v. Saaremaal, end. Kaarma-Suuremõisa järgi, Sõmera külas; Kärla kirikuraamatute järgi 1748. a. „Kõrvere“. [Katastri andmed ja Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.]

139. Kõrvi (6) — suurtalu Nõo v. Tartumaal, end. Keeri mõisa järgi, Keeri järvest ida pool, metsases maastikus. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVIII—48.]

140. Kõrvesilla (A 185) — väike talund Mäksa v. Tartumaal, end. Kastre mõisa järgi, Kõrvesilla küla lõunaosas, vastu Võnnu v. piiri. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVIII—54.]

141. Kõrboja (A 126) — talu Tihemetsa v. Pärnumaal, Viljandimaa piiril, end. Voltveti-Kärsu mõisa järgi. Vene ühev. top. kaardil, leht 15—31, on selle talu nimi vene keeles „Кероая“; selle talu naabruses on „Kõrboja“ metsavahikoht (vt. „Metsavahikohad“, nr. 13). [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXIX—36.]

142. Korb (38) — talu Paistu v. Viljandimaal, end. Õisu mõisa järgi, Viljandi-Mõisaküla raudtee ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXIX—39.] Nimel võib ehk olla muugi algupära.

143. Kõrve (XLIII) — vana ostutalu Tarvastu v. Viljandimaal, end. Tarvastu mõisa järgi, üksikult, ca 3—4 km Mustla linnast põhja poole. [Vene ühev. top. kaart, leht 15—34, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XXIX—42.]

144. Korba (8) — talu Konguta v. Tartumaal, end. Suur-Konguta mõisa järgi, Sova ja Lembevere küla vahel. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXIX—46.] Nimel võiks teinegi algupära olla. Vt. lk. 36.

145. Korb (31) — talu Nõo v. Tartumaal, end. Meeri mõisa järgi, Aiamaa külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXIX—49.] Nimel võiks teinegi algupära olla.

146. Kõrvelaane (23 B) — talu Tihemetsa v. Pärnumaal, end. Vana-Kariste mõisa järgi, Kamali külast ida pool, üksikult metsas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXX—36.]

147. Kõrve (XVII) — talu Rimmu (end. Kaarli) v. Viljandimaal, end. Kaarli mõisa järgi, üksiktalu metsade ja puisniitude vahel. [Vene ühev. top. kaart, leht 15—32, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XXX—37.]

148. Kõrvesaadu (A 19) — talu Abja (end. Pornuse) v. Pärnumaal, end. Kaubi mõisa järgi, end. Pornuse mõisa maa piiri ääres, üksikult. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXI—38.]

149. Korb (II) — talu Tuhalaane v. Viljandimaal, end. Pahuvere mõisa järgi, üksikult üksiktalude rühmas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXI—41.]

150. Kõrvendiku (23) — talu Tarvastu v. Viljandimaal, end. Kuresaare mõisa järgi, end. Loodi mõisa maa piiri ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXI—41.]

151. Korbi (38)
152. Korbi (39)
153. Kõrküla = Kõrbküla (A 115) — talu Kuuste v. Tartumaal, end. Vana-Kuuste mõisa järgi, Kõrbküla külas Kambja valla piiri ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXX—52.]
154. Kõrve (63)
155. Kõrve (64)
156. Kõrve-Anni (A 19) — talu Salme v. Saaremaal, end. Lõo mõisa järgi. [Katastri nimestik.]
157. Korbi (25)
158. Kõrvi (A 304)
159. Kõrvi (28)
160. Kõrvi (27)
161. Kõrvi (41) (ka: „Korvi“) — talu Abja v. Pärnumaal, end. Abja mõisa järgi, puisniitude ja metsade vahel. [Vene ühev. top. kaardil, suur leht L—2, on talu nimi „Дв. Кэрвь“; Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXII—37.]
162. Suurekõrva = Suurekõrve (9/10) — talu Aakre v. Tartumaal, end. Aakre mõisa järgi, Pedaste külas, Rõngu valla piiri ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XXXII—46 ja XXXIII—46.]

<p>163. Korbi (39 B) —
164. Korbi (39 A) —</p>	talud Karksi (end. Polli) v. Viljandimaal, end. Polli mõisa järgi, Korbi oja ääres metsade ja puisniitude keskel, Ruhijärvest ca 1,5 km põhja poole. [Vene ühev. top. kaart, suur leht L—2, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXIV—39.]
<p>165. Korbi (16 A ja B)
166. Mäe Korbi (25)</p>	talud Kuigatsi v. Valgamaal, end. Kuigatsi mõisa järgi, Kuigatsi külast väljas metsa ääres, end. Soontaga mõisa maa piiril. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXIV—45.]

167. Kõrve (14) — talu Põlva v. Võrumaal, end. Uibojärve mõisa järgi, Uibo külast väljas, end. Partsi mõisa maa piiri lähedal. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXIV—55.]

168. Kõrbjärve (A 40) — väike asundus-ostutalund Laheda (end. Aleksandri) v. Võrumaal, end. Tilsu mõisa järgi, Kõrbjärve (vt. nim. A, nr. 106) ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXV—53, nimeta, kuid kat. nr-i A 40 all.]

169. Korva (A 298) — talu Sangaste v. Valgamaal, end. Sangaste mõisa järgi, Väike-Emajõe luha, Korva luha (vt. nim. A, nr. 109) serval, luhavahi krunt. [Eesti top. ülev.-kaart, leht 34 — Valga.] Vt. lk. 57, nr. 174.

170. Korvamäe (A 123) — talu Sangaste v. Valgamaal, end. Sangaste mõisa järgi. [Kat. nimestik.] Vt. lk. 57, nr. 174.

<p>171. Kõrve Hirve (33) 172. Kõrve Helsting (32)</p>	<p>talud Vastseliina v. Võrumaal, end. Vastseliina mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXIX—57.]</p>
---	---

173. Kõrbjärve — talu Haanja v. Võrumaal, Uue-Saalusel, Võru—Uue-Saaluse maanteest ca 400 m lääne poole ja Uue-Saaluse asunduses asetsevast koolimajast ca 1,4 km põhja-loodesse. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht XX—40.]

Talundite nimestiku lisa.

(Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi kohanimedega kogu jt. andmeil.)

3 a. Kõrve — talu Altja kl. Vihula v. Virumaal. [Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; ühev. top. kaart, leht 2—34, nimi puudub.]

102 a. Pärna Kõrve (4) — vana ostutalu end. Vahastu mõisa järgi Saunametsa üksiktalude külas Kuimetsa v. Harjumaal (varem kuulus Vahastu v. Järvamaal). [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVI—36; vene ühev. top. kaardil, leht 8—31, on talu nimeta, asetseb ca 1,5 km Inekõrve rabast idasse.]

117 a. Kõrve — talu Kõrveniidu ääres Liiva kl. Mustjala v. Saaremaal. [Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; ühev. top. kaart, leht 12—17, nimeta.]

142 a. Kõrvendiku (rahvasuus omaniku nime järgi „Rebase“) — talu Paistu v. Viljandimaal (end. Öisu v. osas), Vidva talust ca 0,5 km N suunas. Talu „nimetus kõrvetaolise maapinna järele, millel ta asub“. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.]

142 b. Kõrvi — talu Holstre vallas Viljandimaal. [Andmed samad, mis nr. 142 a-l.]

155 a. Kõrve Eedi (11 a)

155 b. Kõrve Priidi (11)

155 c. Kõrve Arturi (12)

üksiktalud Rápina v. Võrumaal, end. Rápina mõisa järgi, Naha kl. lõunapoolses osas, mida nimet. „Kõrvenurgaks“. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.; Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXI—58, nimeta, kuid määratavad katastri nr-te järgi.]

174. Korva (nüüdne ametlik nimi „Mäe-Silla“) — talu Mõniste v. Võrumaal, Mõtsa külas, ca 1 km end. Tiitsa mõisast. „Olevat asutamise ajal olnud kahe oja nurgas, olevat olnud mudane ja vesine — sellest „korva“ nimetus“. [Andmed: Eesti ja Soome-ugri Keelte Arhiivi k. k.] Seega võib ehk see kohanimi olla teist algupära. Meil oleks ehk tegemist keeleuususelst hävinud sõnaga korv, om. korva.

„Kõrve“-nimeliste kohtade üldist kokkuvõtet nimestiku sisuliste rühmade ja maakondade järgi esitab lk. 56 toodud tabel. Tabelis A, B, C ja D all sammastes märgitud arvud tähistavad neid „kõrve“-nimelisi kohti, mis on vastavais nimestikes loetletud.

Nagu tabelist ja kaartidelt, eriti aga kaardilt nr. 5 näeme, on meil „kõrve“-kohanimedid kõige rohkem nii arvuliselt kui ka protsentuaalselt Harju-, Viru-, Saare-, Tartu- ja Järvamaal. Aga siingi on „kõrve“-nimelisi paiku säilinud tihedamini peamiselt ainult kahes metsarikkas

maastikulises ühikus — Kõrvemaal ja Alutagusel. Kõrvemaal (haarab teatavasti Harjumaa idapoolset serva, Järvamaa läänepoolset ja Virumaa loodepoolset osa) ja tema servaaladel on leida 125 „kõrve“-kohanime. See arv moodustab 36,0% tabelisse koondatud kogu „kõrve“-nimeliste paikade üldarvust. Nii on meil see võrdlemisi väike paigastik „kõrve“-kohanimede poolest kogu Eesti NSV-s ülekaalukalt esirinnas. See asjaolu õigustab ka täiel määral selle maa-ala üldnime „Kõrvemaa“. See nimi ongi siin juba vanast hallist ajast kohaliku rahva suus tuntud. — Alutagusel (siia kuuluvad teatavasti idapoolne osa Virumaast ja Tartumaa kirdeosa) ja tema äärealadel leidub 67 „kõrve“-nimelist paika, seega 19,3% kogu meie „kõrve“-kohanimedest.

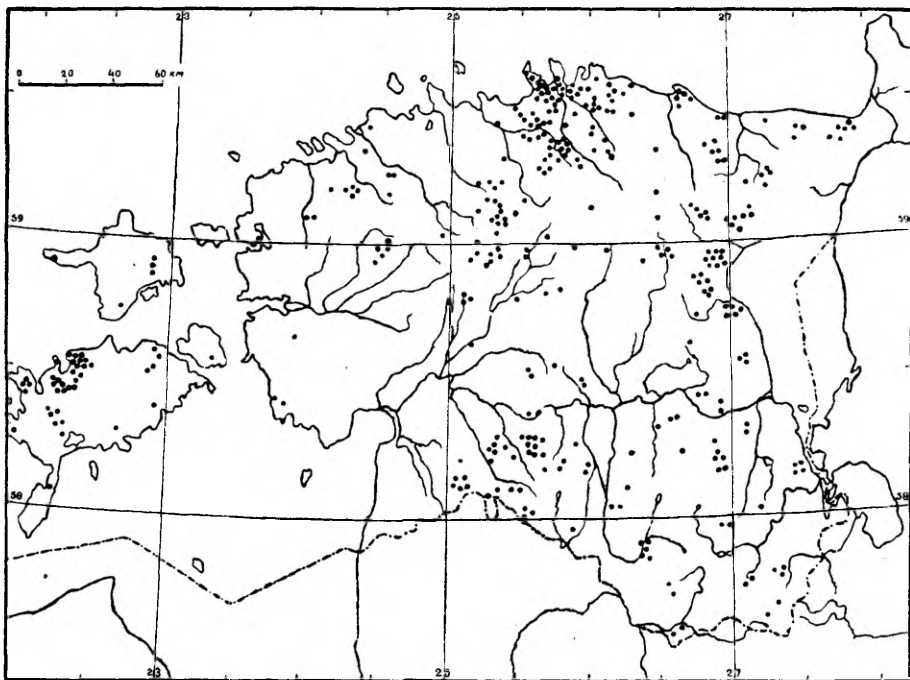
„Kõrve“-nimeliste paikade kokkuvõte.

Maakonnad	A	B	C	D	Kokku	
					arv	%
1. Harjumaa	17	6	2	46	71	20,5
2. Järvamaa	3	8	3	15	29	8,3
3. Virumaa	24	8	4	38	74	21,3
4. Läänemaa	2	2	1	6	11	3,2
5. Hiiumaa	2	—	—	3	5	1,4
6. Saaremaa	33	1	—	12	46	13,3
7. Pärnumaa	4	—	1	8	13	3,7
8. Viljandimaa	11	—	—	17	28	8,1
9. Tartumaa	8	8	4	24	44	12,7
10. Valgamaa	6	—	—	4	10	2,9
11. Võrumaa	4	3	—	9	16	4,6
Kokku	114	36	15	182	347	100,0

Seega asetseb meie kahes mainitud paigastikus, Kõrvemaal ja Alutagusel, kokku 55,3% kogu Eesti NSV-s leiduvaist „kõrve“-nimelistest paikadest. — Mujal Eestis, välja arvatud loodepoolne Saaremaa, leiame „kõrve“-nimelisi paiku hoopis hõredamini, kuid ikkagi enamasti kas suuremate või vähemate rühmadena ning tavaliselt metsade ja puisniitude vahel.

Vaatamata kasutatud allikate mitmekesisusele ei saa käesolevat „kõrve“-nimeliste paikade nimestikku pidada siiski veel lõplikuks. Autoril on teada peale nimestikes leiduvate veel ca kümnekond „kõrve“-nimelist paika, mida aga nende kohta kasutada olevate liiga puudulikude andmete tõttu ei ole võimalik lähemalt kaardil fikseerida. Kuid

täiendavate andmete saamine on väga raske ja tülikas. Tööpinge ei luba mõne „kõrve“-nime pärast ette võtta rohkesti aega raiskavat sõitu kaugesse kõrvalisse paika. Samuti on ka ametiasutiste, peamiselt valdade täitevkomiteede tööpinge nii suur, et sealt selliseks kõrvalhuviks, nagu „kõrve“-nimede märkimine, abi loota ei ole. Edaspidi võib see nimestik veel mõne uue „kõrve“-nimelise paigaga rikastuda. Eriti võib täpsustumist loota heinamaade, karjamaade, põldude jne. nimede osas,

Kaart nr. 5. „Kõrve“-nimeliste paikade üldleviku kaart.
Iga punkt tähistab ühte paika.

peamiselt Kõrvemaalt ja mujaltki. Arvan siiski, et uued loodetavad lisandid meie „kõrve“-nimeliste paikade leviku üldpilti enam oluliselt ei muuda. Nad võivad pilti täiendada peamiselt asustusloolise käigu ja maastikulise ürgilme suhtes. Aga see on omaette küsimus ja seda vaatleme tagapool.

Ajaloolaste, keeleteadlaste ja teiste asjast huvitatute jaoks lisan veel eri nimestiku E. Sellesse olen märkinud need kohanimed, mis minu arvates kunagi vanasti kas ühel või teisel viisil on seoses olnud „kõrve“-nimega või on „kõrve“-kohanimest põlvnenud. See nimestik

ei pretendeeri täielikkusele ega lõplikkusele. Pigemini on see toodud näiteks eespoolmainitud mõttes kahtlastest nimedest. Ta on välja kasvanud samadest allikatest, kust on pärit „kõrve“-nimeliste paikade nimestikud A, B, C ja D. Tema järjestuse aluseks, eseme sisule vaatamata, on samad geograafilise leviku põhimõtted kui nimestikel A, B, C ja D-gi. Järjekord on aga ridades ja reapiirides siiski võetud enam-vähem vabalt.

Olen veendunud, et edaspidine ajalooline ja keeleteaduslik uurimine, peamiselt aga mainitud kohanimedega seoses olevate arhiivmaterjalide läbitöötamine võimaldab nimestikust hulga nimesid üle kanda nimestikesse B ja D. Kahjuks pole mul senini võimalust olnud vanu katastri nimestikke kasutada. Ka kõiki uuemaidki katastri nimestikke pole ma kasutada saanud sel lihtsal põhjusel, et nad on laiali üle maa valdades. Nii ei saa praegu veel otsustada, kas nimestikus E leiduvad „Kõrma“, „Kõrkküla“ jt. nimed, mis on täpselt sarnased nimestikes B ja D olevatega, kord vanasti „kõrvega“ seoses on olnud või mitte.

E. Kohanimed, mis vanasti arvatavasti on olnud „kõrve“ või „kõrvega“ seoses.

1. Kõrveta (A 9) — talu Kõlga v. Harjumaal, end. Loomõisa järgi. [Katastri nimestik.]

2. Kõrma (A 273) — talu Hiiumaal, Kõpu poolsaarel, Kõrgesaare v. [Vene kahev. top. kaart, leht VIc—12, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XVI—8; vrd. nimestik B, nr. 10.]

3. Kõreva (14)

4. Kõreva-Rehe (17)

5. Kareva-Ülesilla (16)

6. Kareva-Veikepere (15)

üksiktalud Padise v. Harjumaal, end. Kloostri mõisa järgi, Kirtse ja Urgeta küla vahelisel alal. Nende talude läheduses on J. H. Schmidt'i „Karte von Ehistland“, 1 : 210 000, Berlin, 1871, järgi „Koerwelep“ ja „Koewetagga“. Neist on „Koewetagga“ identne praeguse „Kõrvetaga'ga“ (vt. nim. D, nr. 57). „Koerwelep'ele“ vastavat talu hilisemal topograafilistel kaartidel enam

leida ei ole, sel kohal on metsakvartal nr. 26. Kõrevate saksakeelne nimi on „Korrewer“, Karevatel — „Koirewer“. [Andmed: mainitud saksakeelne kaart ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XI—24.]

7. Kõrendo (A 64) — talu Vajangu v. Järvemaal, end. Kuie mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XII—43.]

8. Kõrrenõmme = Kõrema (vene keeles: „Керренимме“) — küla 8 taluga Nõva v. Harjumaal. [Vene ühev. top. kaart, leht 6—24.]

9. Korbiška (19) — tl. Vasknarva v. Virumaal, end. Ohakvere mõisa järgi, Soski külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XIII—60.]

10. Kärbla (varemalt „Kõrveli“, saksa keeles „Kervel“, vene k. „Кервель“ — asundus (end. mõis) Oru v. Läänemaal. [Vene ühev. top. kaart, leht 8—23.]

11. Alekõrre — talu Salla v. Virumaal, Resti külas. [Vene ühev. top. kaart, leht 9—37.]

12. Kõrealekere (ka: „Kerallekere“ 290)

13. Kõre

14. Männialekere

15. Suurealekere (ka: „Suur-Allekere“ 683)

talud Avinurme v. Tartumaal, end. Avinurme mõisa järgi. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht VIII—39.]

16. Linaalekere

17. Vahealekere

talud Avinurme v. Tartumaal, end. Avinurme mõisa järgi. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht VIII—39.]

18. Alekere — küla 8 taluga Avinurme v. Tartumaal. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht VIII—39.]

19. Kõresilla (15) — tl. Kullamaa v. Läänemaal, end. Suure-Kullamaa mõisa järgi, Silla külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVII—24.]

20. Kõrealekere

21. Vahealekere

22. Alekere

23. Alekere

24. Pikaalekere

talud Jalaksaare kl. Torma v. Tartumaal Võtikvere külas. [Eesti top. kaart 1 : 25 000, leht IX—39.]

25. Alekere } talud Nõmme ja Veskitaguse
 26. Alekere } küla vahel Torma v. Tartum.
 [Eesti top. kaart 1 : 25 000,
 leht IX—39.]
27. Kõrre (IX) — tl. Lelle v. Pärnumaal, end. Lelle mõisa järgi.
 [Kat. Am. skeem. kaart, leht XIX—33.]
28. Kõrre (56) — tl. Imavere v. Viljandimaal, end. Imavere
 mõisa järgi, Suure külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XIX—41.]
29. Kõrkküla — küla Pajusi v. Viljandimaal, end. Rutikvere
 mõisa järgi. [Vrd. näit. nim. B, nr. 3., Kat. Am. skeem. kaart, leht
 XIX—43.]
30. Kõre-Tõnno (18) } talud Imavere v. Viljandi-
 31. Kõrre (23) } maal, end. Eistvere mõisa
 järgi, Taadikvere külas.
 [Kat. Am. skeem. kaart, leht
 XX—41.]
32. Allakõre (vene keeles „Аллакере“) — talu Voore v. Tartu-
 maal, Ronivere ja Kallivere küla vahelisel maa-alal. [Vene ühev. top.
 kaart, leht 10—32.]
33. Kõreotsa (A 147) — tl. Avinurme v. Tartumaal, end. Avi-
 nurme mõisa järgi, Mõisaküla külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht
 XV—52.]
34. Allekeri (174) } talud Avinurme v. Tartu-
 35. Umballekere (181) } maal, end. Avinurme mõisa
 järgi. [Kat. Am. skeem.
 kaart, lehed XVI—51 ja 52.]
36. Allekõrre (9) — tl. Sadala v. Tartumaal, end. Reastvere
 mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XVII—48 ja 49.]
37. Allekõre (A 14) — tl. Sadala v. Tartumaal, end. Laius-
 Tähkvere mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVII—49.]
38. Alekere (A 1) — tl. Sadala v. Tartumaal, end. Laius-Tähk-
 vere mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVII—50.]
39. Allekõrre (A 9) — tl. Vaimstvere v. Tartumaal, end.
 Vaimstvere-Ripuka mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht
 XVIII—47.]
40. Kõre (A 7) — tl. Torma v. Tartumaal, end. Tarakvere mõisa
 järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XIX—51.]
41. Kõrre (6) — tl. Saare v. Tartumaal, end. Saaremõisa järgi,
 Ruskavere külas. [Kat. Am. skeem. kaart, lehed XIX—52 ja XX—52.]

42. Kõrevere (3a)	} talud Vändra v. Pärnumaal,
end. Vana-Vändra mõisa
järgi, Kõrevere külas. [Kat.
Am. skeem. kaart, leht
XXI—34.]
43. Kõrevere (3b)	
44. Kõrevere-Jaan (4)	
45. Uue-Kõrevere (A 295)	

46. Kõrevere — küla 7 taluga Vändra v. Pärnumaal. [Vene ühev. top. kaart, leht 11—30, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XXI—34.]

47. Kõre — talu Vändra v. Pärnumaal, Mädara ja Jõeäartse küla vahelisel maa-alal. [Vene ühev. top. kaart, leht 11—31.]

48. Kõrreoja — talu Are v. Pärnumaal Murru külas. [Vene ühev. top. kaart, leht 12—29.]

49. Kõrgoja (vene keeles „Кыргоя“) — talu Vändra v. Pärnumaal. [Vene ühev. top. kaart, leht 12—30.]

50. Kõrenduse — küla 34 taluga Kudina v. Tartumaal, end. Kaiavere mõisa järgi. [Vene ühev. top. kaart, leht 11—38, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XXII—48.]

51. Kõrgoja — tl. Tori v. Pärnumaal Aesoo külas. [Vene ühev. top. kaart, leht 12—30.]

52. Karukõrre — tl. Koosa v. Tartumaal Koosa küla lähedal. [Vene top. ühev. kaart, leht 12—40, kus nimi „Kapokeppe“.]

53. Kõre (vene keeles „Кыре“) — talu Viljandi v. Viljandimaal, Aimla-Moori vahelisest teest ca 0,5 km lääne poole, üksikult metsas. [Vene ühev. top. kaart, leht 13—34.]

54. Allekõre (A 15) — tl. Saare v. Tartumaal, end. Kudina mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXII—53.]

55. Kõrbo (ka: „Kärbo“) — küla Audru v. Pärnumaal, vene keeles „Кербо“. [Vene ühev. top. kaart, leht 13—26.]

56. Karboja (9) — tl. Velise v. Läänemaal, end. Velise mõisa järgi, Kilaspere külas. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XVIII—28.]

57. Karboja (35)	} talud Velise v. Läänemaal,
end. Haimre mõisa järgi,
vastu end. Valgu mõisa maa
raja. [Kat. Am. skeem. kaart,
leht XVIII—29.]
58. Karboja (35b)	

59. Kõre (A 22) — tl. Taevere v. Viljandimaal, end. Lahmuse mõisa järgi, end. Vastsemõisa maa piiri ääres. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXIV—37.]

60. Kerma (5) } talud Tănassilma v. Viljandimaal, end. Vana-Tănassilma mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVI—43.]
61. Kerma (6) }
62. Kõrremetsa (33) — tl. Varbla v. Läänemaal, end. Vana-Varbla mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVII—22.]
63. Kõrre (23) — tl. Varbla v. Läänemaal, end. Saulepi mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVII—22.]
64. Kõrresaare (76) } üksiktalud Tănassilma v. Viljandimaal, end. Vana-Tănassilma mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVII—42.]
65. Kõrresaare (45) }
66. Kõrresaare (45a) }
67. Kõrgeoja (A 11) — tl. Mäksa v. Tartumaal, end. Mäksa mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXVII—53.]
68. Kõrkküla (vene keeles „Керкюла“) — küla 47 elamuga Kärla v. Saaremaal, Paadla järvest lääne poole. [Vene ühev. top. kaart, leht 15—16.]
69. Kõrre (17) (ka: „Kõre“) — tl. Rimmu v. Viljandimaal, üksikult metsas. [Vene ühev. top. kaart, leht 15—32, ja Kat. Am. skeem. kaart, leht XXX—37.]
70. Kargoja (Kõrboja?) (vene keeles „Каргоя“) — talu Saarde v. Pärnumaal, Tali v. piiril. [Vene ühev. top. kaart, leht 17—29.]
71. Kaarakõre (Kaarakõrve) (vene keeles „Каракепе“) — tl. Vaoküla v. Valgamaal. [Vene ühev. top. kaart, suur leht L—8; Eesti top. ülev.-kaardil moodsus 1 : 200 000, leht 34 — Valga, on selle talu nimi „Kaara“.]
72. Kõrro (vene keeles „Keppo“) — tl. (vanasti on kõrts olnud) Helme v. Valgamaal. [Vene kahev. top. kaart, leht 0—20 (II—20).]
73. Kõrgoja (A 151) — talu Orajõe v. Pärnumaal, end. Orajõe mõisa järgi. [Kat. Am. skeem. kaart, leht XXXVI—28.]
- Kui nüüd võrrelda käesolevat nimestikku E eelnevate nimestikku-dega, siis selgub, et nimestikus E leidub mitugi kohanime, mis väliselt on täpselt sarnased eelmistega. Siia kuuluvad näit. „Kõrkküla“ (nim. B nr. 3 ja nim. E nr. 29 ja 68), „Kõrma“ (nim. B nr. 10 ja nim. E nr. 2) jt. Nagu eespool mainitud, seisneb asi selles, et mul nende nimede kohta, mis leiduvad nimestikes A, B, C ja D, on andmed (kas ajaloolisist allikaist või variantidena katastri nimestikest, topograafilistelt

kaartidelt jne.), et nad varemalt on olnud „kõrve“ või vähemalt „kõrvega“ seoses. Nimestikus E olevate nimede kohta need andmed mul praegu veel puuduvad. On aga päris tõenäoline, et lähemal ajaloolisel uurimisel nimestikust E õige tunduv osa kohanimesid nimestikesse B ja D üle kandub. Nii näit. „Kõreotsa“ (nim. E, nr. 33) talu Avinurmes teiste „kõrve“-nimeliste talude rühmas, kuid neist äärmisena Virumaa piiri lähedal, on väga tõenäoliselt olnud „Kõrveotsa“. Samuti on lugu ka näit. „Karukõrrega“ (nim. E, nr. 52), kui teda võrrelda nim. D nr. 49. Või võtame näit. „Kõrgoja“ (nim. E, nr. 49, 51 jt.) võrrelduna nim. A nr. 92 „Kõrbojaga“, millist nime kirjutatakse ka „Kõrgoja“. Samuti on tõenäoline, et „Kõre“ ja „Kõrre“ (nim. E nr-d 13, 27, 28, 30, 31, 47, 53, 59 jt.) algkujuks on „Kõrve“. Olgu mainitud, et ENSV idapiiril, Vasknarva vallas, on märgata ka „kõrve“ venestumist, näit. „Korbiška“ (nim. E, nr. 9) näol.

Käesoleva teose autori kui geograafi ülesandeks pole kohanimede ajalooliste algallikate ja algdokumentide uurimine. See kuulub vastavate eriteadlaste kompetentsi. Nende jaoks peamiselt ongi esitatud nimestik E. — Seejuures olgu veel kord igasuguste eksiarvamuste kõrvaldamiseks mainitud, et ükski neist nimestikest pole veel lõplik ja kõiki materjale ammutav. Nad annavad pildi ja läbilõike sellest, mida me praegusel ajal praeguste olude puhul võime „kõrve“-nimelistest paikadest teada. Teiselt poolt näitavad need nimestikud ka seda, kui palju meil veel on lahtisi küsimusi „kõrve“-kohanimede ja üldse kohanimede uurimise alal. On vististi selge, et sel alal ootab nii ajaloolasi kui ka keeleteadlasi väga laialine tööväli. Sisaldab ju iga kohanimi kas suurema või vähema tükikese meie maa ja rahva ajaloost, keeleteaduse vallast, asustusajaloo käigust, loodusest ja ka antud aja järgu mentaliteedist. Rahva elu-olu, mineviku ja oleviku üldise tõetruu pildi kujundamiseks on sellistel tillukestel pisi-asjadel, nagu kohanimed, ka oma oluline väärtus.

V. „Kõrve“-kohanimede tekkimisest.

Nagu eelnevas peatükis nägime, ulatub meie „kõrve“-kohanimede arv tabeli kokkuvõttes 347-ni. Kui siia juurde arvata ka teatav hulk kahtlasi nimestikust E, siis võib meie endisajast säilinud „kõrve“-kohanimede üldarvu julgesti arvestada ca 400-le. See arv moodustab kahtlemata õige tunduva osa meie vanemaist maastikulisist kohanimedest. — Kahjuks pole meil aga mingisuguseid andmeid meie teiste vanemate kui ka uuemate maastikuliste kohanimede arvu ja leviku kohta. Seega puudub alus täpsemaks võrdluseks. Kuid Katastri Ameti „Skeemilist kaarti“ lugedes on mulle jäänud mulje, et näiteks „metsa“-sõnaga seoses olevate kohanimede arv neis paigus, kus „kõrve“-nimesid eriti rohkesti leidub (Kuusalus, Avinurme v.), vaevalt küll „kõrve“-nimede arvuni ulatub. Mujal on meil „metsa“-kohanimedest „kõrve“-nimedest tublisti rohkem. Sama võiks tähendada ka mõne teise maastikulise nime kohta, näit. „Kõnnu“, „Allika“, „Jõe“ jt. Üksikute puuliikide nimesid kandvaid talusid ja muid paiku on meil igal pool õige rohkesti. Aga kui suur on meil näit. kase, kuuse, männi jt. puude nimesid kandvate talude ja muude paikade arv, see on täiesti lahtine küsimus. Ja iseenesest pole see ju ka sugugi oluline, kas meil nüüd näit. „Kase“ talusid on mõnikümme või mõnisada rohkem või vähem. Kuid antud juhul „kõrve“-nimedega või ka mõne muu maastikulise kohanimega võrdlemiseks oleks see arv siiski oluline.

Millal, s. o. millisel sajandil ja millistes oludes üks või teine „kõrve“-kohanimi on tekkinud, see kuulub arheoloogide, ajaloolaste ja asustusloo uurijate ülesannete hulka. Siinkohal peatume üldjoontes „kõrve“-nimede tekkimisel ja nende tähtsusel asulageograafiliselt seisukohalt lähtudes. Siinjuures kasutame geograafilist uurimisviisi, s. o. kaardimaterjali uurimist ja kaartide võrdlemist, aga samuti ka ajaloolaste ja arheoloogide poolt kogutud ja selgitatud andmeid.

„Kõrve“-kohanimede tekkimine näib olevat tihedas seoses põllumajanduse levikuga, s. o. pinnapaigalise asustuse tekkimise ja

laienemisega. Sellele väitele juhib meid asjaolu, et säilinud „kõrve“-nimede üldarvust 86,7% on seoses taludega (siia kuuluvad ka heinamaad ja karjamaad A-rühmast), metsavahitalunditega ja asulatega. Puht füüsilis-geograafiliste esemetega (jõesed, järved, turbasood, metsad) seoses on kõigest 13,3% säilinud „kõrve“-nimede üldarvust. — Sellest ei või aga siiski järeldada seda, et viimases rühmas selliseid nimesid endisel ajal rohkem pole olnudki. Väikeste ojade, järvede, künkude, küngaste, metsalankide, soode, rabade jne. nimedel on hoopis avaramad võimalused muutumiseks kui talude ja asulate nimedel. Asulad ja talud on vanades haldusaktides ja muis ürikuis fikseerimist leidnud, olgugi küll sageli moonutatud kujul. Väikestest füüsilis-geograafilistest esemetest on sellise õnne osaliseks saanud ainult mõned üksikud, mis tavaliselt piiritähistena jne. ürikuis märkimist on leidnud. Nii on väikeste füüsilis-geograafiliste esemete nimede säilimine rahvasuulise pärandi tulemus. Siia kuuluvad muidugi ka nende esemete „kõrve“-kohanimed. — On loomulik mõelda, et endistel aegadel meil „kõrve“-nimelisi füüsilis-geograafilisi esemeid oli hoopis rohkem kui praegusel ajal ja et need nimed võisid tekkida ka ammu enne põllumajandus-ajastut, s. o. pinnavallalise asustuse ajal. Eespool tõime näiteid (vt. ptk. III) „kõrve“-nimeliste talude ja asulate nimede muutumisest endisel ja ka praegusel ajal. Ei ole võimalik kindlaks teha, kui palju meil „kõrve“-kohanimed „jäljetult“ kaduma on läinud. Eriti käib see füüsilis-geograafiliste esemete rühma kuuluvate „kõrve“-nimede kohta.

* *

*

Ajaloolaste, arheoloogide ja keeleteadlaste uurimuste andmeil ulatub algelise põllunduse arenemise algus Eesti NSV maa-alal nooremasse kiviaega, s. o. umbes 3000. kuni 1300. aastani enne meie ajaarvamise algust. Pole võimatu, et meil juba sellest ajast alates mõni üksik „kõrve“-nimeline paik säilib, eriti jõgede või järvede kaldail. Kuid tõestavaid andmeid meil selleks ei ole ja vaevalt on nende andmete leidmist ka loota. Seepärast võime oletuse noorema kiviaja „kõrve“-nimede säilimisest rahulikult lihtsalt oletuseks jätta. Muide, selles küsimuses võivad vahest „kõrve“ keeleajalooline lähem uurimine ja võrdlus teiste läänemere-soome keeltega mõnevõrra valgust tuua.

Sama, mis tähendasin siin „kõrve“-kohanimede kohta nooremal kiviajal, võib üldjoontes väita ka pronksi- ja varase rauaaja kohta, s. o. ajajärgu kohta 1300 aastat enne meie ajaarvamise algust kuni meie ajaarvamise alguseni.

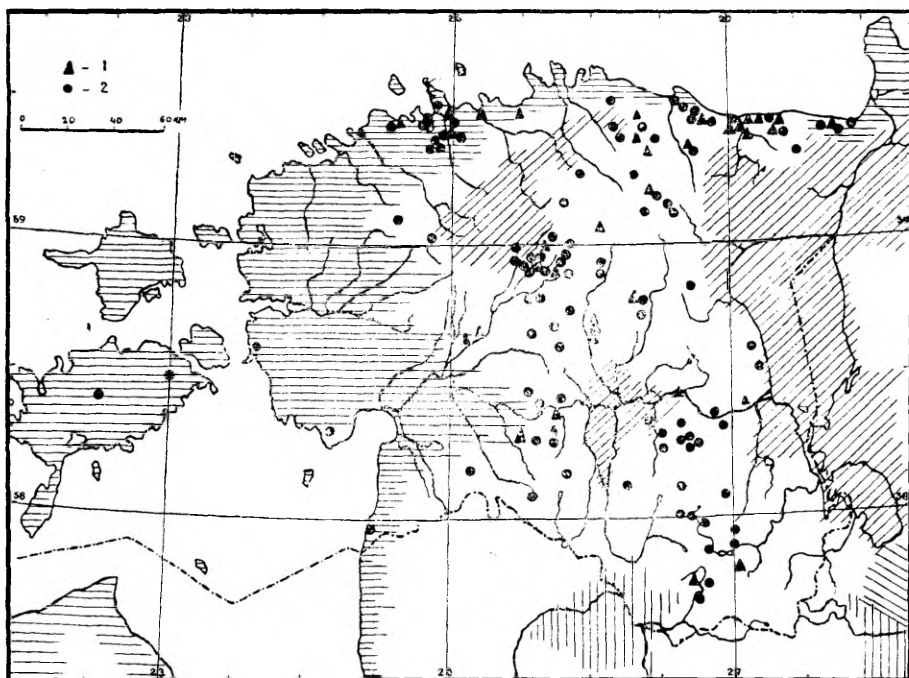
Tõsisemaid, olgugi kaudseid andmeid „kõrve“-nimede tekkimise kohta on meil järgnevast vanemast rauaajast, s. o. ajajärgust alates meie ajaarvamise algusega kuni aastani 400 p. m. a., ja seda järgmiste asjaolude tõttu. Kõigepealt on selles suhtes olulise tähtsusega rahvuslikud olud. Selle kohta esitatakse järgmist: „Kui kivi- ja pronksiaja Eesti elanikkude rahvuse suhtes jääb meie seniste teadmiste juures teatud kahtlusi, siis rooma rauaaja kohta neid praegu niihästi kui pole. Selle vastu, et tol ajal olid nüüdse Eesti asukaiks soome sugu hõimud, nn. algsome keelt kõnelevad eestlaste otsesed esivanemad, praegu vaevalt keegi enam vaidleb“. — Kuna keeleajaloolisil andmeil sõna „kõrb, kõrve“ põlismetsa, suure laane ja padriku tähenduses ulatub läänemere-soome lähtekeele ajastusse, siis on loomulik mõelda, et meie kauged esivanemad, kes seda keelt kõnelesid, metsarikkaid maid ja paiku ka „kõrve“-nimega nimetasid.

Edasi on „kõrve“-nimede tekkimiseks olulise tähtsusega sel ajastul Eesti NSV maa-alal toimunud majanduselu ja asustusala ümberkujunemine. Muistisleidude ja kalmete leviku alusel väidavad arheoloogid, et kõnesoleval ajal (s. o. vanemal rauaajal) oli Eesti elanikele põlluharimine juba määrava tähtsusega elatumis- ja haruks ega mitte enam kõrvalalaks nagu varemini. — On loomulik, et põllumajanduse levikuga endiste metsade alale ka „kõrve“-nimelisi asulaid ja talusid tekkis. Aga kui palju neist meie ajani on säilinud, see on juba iseküsimus. Selleks tutvume veidi lähemalt kaardiga nr. 6 ja võrdleme teda kaartidega nr. 2, 3 ja 4.

Kaardil nr. 6 on kujutatud vanema rauaaja muistisleidude levik Eesti NSV alal. Algupärandi 6 eri märgistuse asemel on siin võetud kaks signatuuri: 1) leiukohad, mille leiud algavad meie ajaarvamise algusest kuni 200. aastani p. m. a., ja 2) leiukohad, mille leiud pärinevad 200. kuni 400. aastani p. m. a. Ühtlasi tähistavad need leiukohad ka selleaegse asustuse levikut.

Kui kaarti nr. 6 võrrelda kaartidega nr. 2, 3 ja 4, siis selgub, et meie peamised „kõrve“-kohanimede levikualad — Kõrvemaa ja Alutaguse ühes Avinurme ümbrusega, samuti ka Pärnu jõgikond ühes Läänemadalikuga — esindavad asustamata alasid. Nähtavasti puudus neil aladel pinnapaigaline ja väga tõenäoliselt ka pinnavallaline asustus. Seega puudus kõnesoleval ajastul ka alus neil aladel põllumajandusliku asustusega seoses olevate „kõrve“-kohanimede tekkimiseks. Aga see asjaolu ei tähenda sugugi, et neil aladel sel ajastul „kõrve“-nimed üldse oleksid pidanud puuduma. Sest kiviajal keskusteks olnud ja veel pronksiajalgi asustatud, kuid viljakasvatuseks vähe soodsad piirkon-

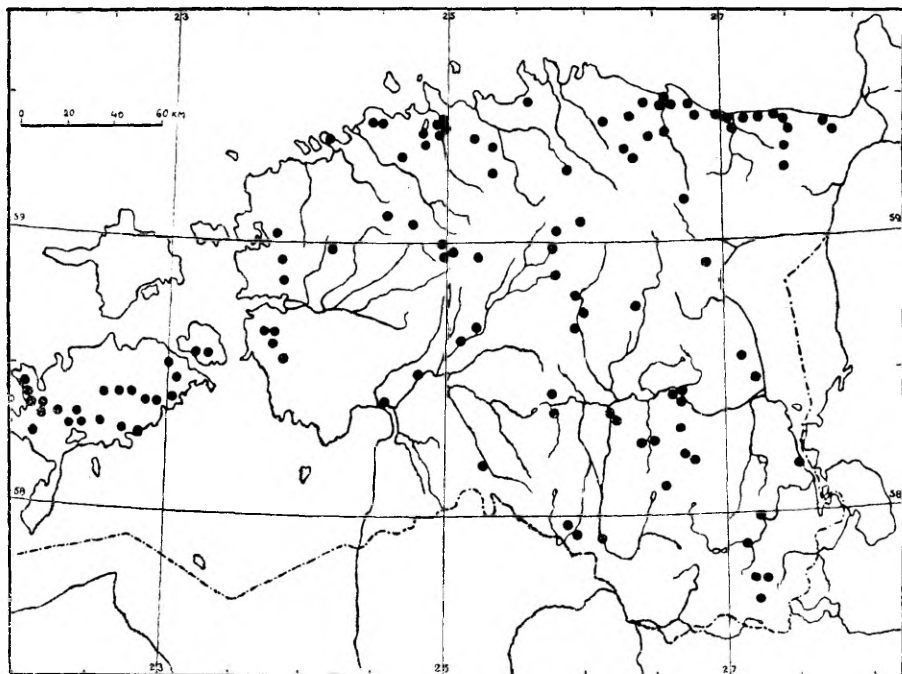
nad, nagu Pärnu jõgikond, Võrtsjärve ja Peipsi põhjarannik, Läänemaa ja saared, on vanemal rauaajal olnud elanike poolt täiesti maha jäetud või nii nõrgalt asustatud, et see leidudes sugugi ei kajastu. Et vanemal rauaajal mainitud paikades paljud endised võimalikud „kõrve“-kohanimed unustuse hõlma võisid vaibuda, on päris tõenäoline.

Kaart nr. 6. Asustust tähistavate muistisleidude levik Eestis aastail 0—400 p. m. a. 1 — kohad, mille leiud ulatuvad aega enne 200. a. p. m. a., 2 — kohad, mille leiud ulatuvad aega peale 200. a. p. m. a. Viirutatud on alad, mis olid varemalt sisejärvede või mere all.

Nagu kaardilt nr. 6 näeme, oli vanema rauaaja asustus koondunud peamiselt Eesti pealvee-aladele Kesk-Eestis ja Viru rannikul. Allvee-aladel leiame tihedamat asustust ainult Põhja-Harjus ehk Räväläs (praeguses Tallinna ümbruses). Seda viimatimainitud asustusala eraldab Kesk-Eesti ja Järva-Viru asustusala laialine metsade ja soode vööde — praegune Kõrvemaa. Kõrvemaa, Alutaguse ja samuti ka Pärnumaa moodustasid sel ajal tõelisi „kõrbi“ vanas ürgses eesti „kõrve“ mõistes. — Et sel ajastul asustatud aladel ja eriti „kõrve“-lähistel asustusala servadel ka „kõrve“-nimelisi talusid ja külasid võis tekkida, on väga tõenäoline. Aga kui palju neid tekkis ja kas neist

mõned võiksid säilinud olla praeguse ajani, need on täiesti lahtised küsimused. — Sama tuleb tähendada ka „kõrve“-nimeliste füüsilis-geograafiliste esemete kohta. Nii võisid metsi läbivate teede ääres ja teede käänakuil olevad mitmed mäed, kingud, künkad, orud, järved, sood, rabad jne. kanda „kõrve“ või „kõrvega“ seoses olevat nime, mis hiljem aegade vältel unustuse hõlma on vaibunud.

Kaart nr. 7. Asustust tähistavate muistisleidude levik Eestis
a. 400—800 p. m. a.

Keskmisel rauaajal, s. o. aastail 400 kuni 800 p. m. a. (vt. kaarti nr. 7), laieneb asustus allvee-aladele, peamiselt Läänemaale ja Saaremaa lõunaossa. Ka mujal Eestis võime selle kaardi järgi konstateerida asustuse laienemist viljakamailt maadelt kehvemaile. Eriti paistab see silma, kui kõrvutada kaarte nr. 6 ja 7. — Mõnesuguste eksiarvamuste vältimiseks olgu tähendatud, et vanemal rauaajal asustatud alad jäävad asustatuks ka keskmisel rauaajal. Kaart nr. 7 tähistab seega siis keskmisel rauaajal asustuse laienemise käiku. — Kui võrrelda kaarte nr. 2, 3 ja 4 kaardiga nr. 7, siis näeme, et asustus on juba läinenud ka neile aladele, kus on meie ajani säilinud „kõrve“-nimelisi asulaid ja talusid [Alutaguse põhjaosa, Avinurme ümb-

rus, Kõrvemaa lääneserv, Lõuna-Harjumaa (Rapla-Märjamaa ümb-
rus), Pärnu jõgikonna ülemine ala, Tartumaa lõunapoolne osa jm.]. Et
neil aladel keskmisel rauaajal muude kohanimedega seas ka „kõrve“
nimelisi leidus, on päris tõenäoline. Kui palju ja missugused neist võik-
sid meie ajani säilinud olla, on lahtine küsimus. Üsna tõenäoliselt võib
seda küll oletada Vohnja vallas Virumaal oleva Kõrveküla (vt.
nim. B, nr. 10) ja vahest ka samas maakonnas Rägavere vallas oleva
Kõrma = Kõrvevõhma küla kohta.

Noorem rauaaeg (aastail 800 kuni 1200 p. m. a.) tähistab
meie Eesti NSV maa-ala muinasaja asustamiskäigu lõppjärku ning
ühtlasi ka kogu muinasaja asustamiskäigu tulemust. Peale muistislei-
dude valgustavad seda ajastut veel mitmed otsesed ja kaudsed ajaloo-
lised allikad. Sama tuleb tähendada ka selle ajastu asustusloolise
käigu kohta.

Noorema rauaaja asustust tähistavate muististe levikut kujutab
kaart nr. 8. Võrreldes seda kaarti eelnevate kaartidega nr. 6 ja 7,
näeme nooremal rauaajal asustuse tihenemist varemalt asustatud kes-
kusaladel ja selle laienemist uutele, senini asustamata aladele. Muude
uute alade seas tungib asustus sel ajastul ka senini asustamata olnud
Kõrvemaa kõrgemaile ja kuivemaile saartele. Muidugi polnud siin
kõnesoleva aja põllulagendikud veel nii avarad, nagu näitab neid meie
nüüdisaja kaart nr. 9. Ometi oli muinasaja lõpuks siin nagu muuski
Eestis inimene endale vallutanud juba suurema osa looduslikult hari-
miskõlvulisest maast.

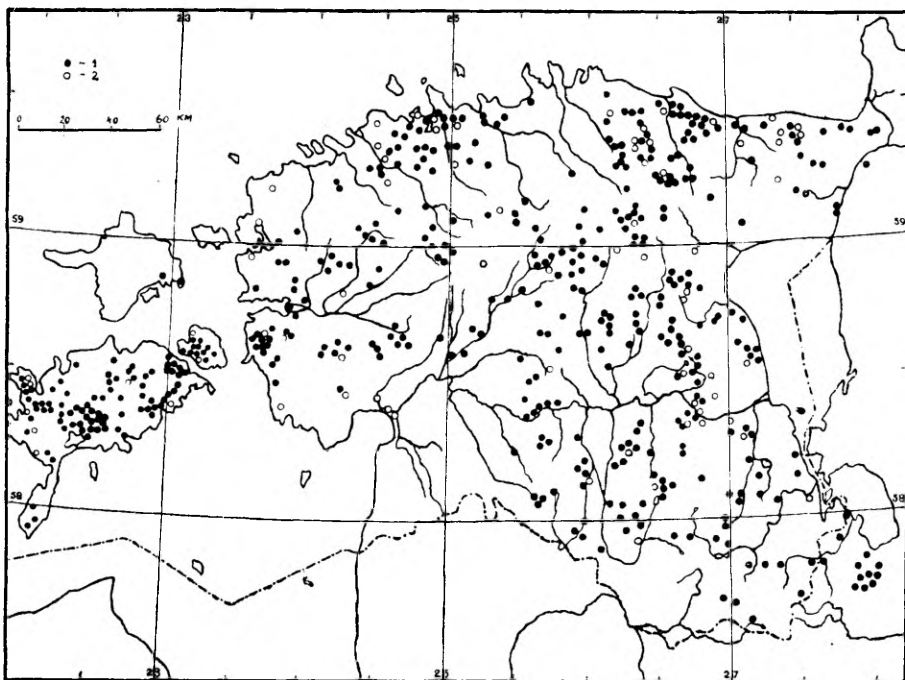
Et nooremal rauaajal uudisasustuste rajamisel ja vanade asustuste
laienemisel endiste põlismetsade alale ka „kõrve“-kohanimedid tekkis,
on väljaspool kahtlust. Et ka sellest ajastust meie ajani „kõrve“-nime-
sid on säilinud, on fakt. Näitena olgu siinkohal toodud juba varemalt
mitmel puhul mainitud Kõrveküla Vohnja vallas Virumaal ja
samuti ka Kõrma küla. „Liber Census Daniae“ järgi kuulub Kõrve-
küla muinasaja lõpul selleaegsete suuremate külade hulka. Adramaade
(resp. talude) arv on siin kakskümmend. See asjaolu annab põhjust
oletuseks, et Kõrveküla algus võis ulatuda nooremast rauaajast veel
kaugemale, nimelt keskmisse rauaaega. Väga võimalik, et enamik meie
„kõrve“-nimelisist asulaist (vt. nim. B) samuti ulatub nooremasse
rauaaega. Siia võiks peale Vohnja Kõrveküla arvata veel teisigi Kõrve-
maa ja Kõrvemaa äärealade ning muidki „kõrve“-nimelisi asulaid,
nagu Suurekõrve — küla Kolgas Harjumaal (B, nr. 1), Raua-
kõrve — küla Lehtse v. (B, nr. 13), Kõrkküla — küla Lüga-
nuse v. Viru rannikul (B, nr. 3), Kõrve — küla Raadil Tartu külje

all (B, nr. 29) jt. Sama tuleb väita ka talundite suhtes. On üsna tõepärane, et näit. noorema rauaaja asustuse laienemisel Kõrvemaa soosaartele ka „kõrve“-nimelisi talundeid tekkis. Missugused sinseist „kõrve“-nimelisist talundeist on pärit sellest ajast, missugused hilisemast, see on praeguste andmete alusel lahtine küsimus. Samuti võis mujalgi Eestis noorema rauaaja asustuse laienemisel metsade (s. o. „kõrbede“) alale loomulikult tekkida palju „kõrve“-nimelisi talusid. Et neist mõned talud kas „kõrve“- või sellest moonutatud nimede all meie päevini on säilinud, on samuti tõenäoline. Siia kuuluvaiks võiks arvata neid „kõrve“-nimelisi või „kõrve“-nimega seoses olevaid talundeid, mis asetsevad vanimais asustuskeskustes või nende serval. Näitena võiks mainida Viru rannikul asetsevaid talusid, nagu Linnukõrve (D, nr. 15), Saunakõrve (D, nr. 14), Kõrbahu (D, nr. 34) jt. — On võimalik, et ka paljud sõnaga „ale“ (tähendab alemaad ja alepõllundust) seoses olevad nimestiku E kohanimed, nagu Alekõre, Allekõrre jt., põlvnevad nooremast rauaajast. Ale ehk „saadupõllundusega seoses olevaks tuleks arvata ka Kõrvesaadu talu Abja vallas Pärnumaal (D, nr. 148).

On loomulik mõelda, et nooremal rauaajal peale asustusega seoses olevate „kõrve“-kohanimede neid tekkis ka füüsilis-geograafiliste esemete rühmas. Et muinasaja lõpul selliseid kohanimedid leidis, on ka ajalooliselt tõestatud. Näitena olgu toodud juba ülemal (vt. III ptk., lk. 16) mainitud endine Pärnu-Jaagupi kihelkond, mis teatavasti noorema rauaaja lõpul kandis „Kõrve“ nime. See „kõrve“-nimi on ametlikes dokumentides püsinud siin ka hiljem veel mõne aastasaja. Rahvasuus on arvatavasti selle ala „kõrve“-nimi püsinud kuni XIX sajandi teise pooleni. Dr. F. J. Wiedemann kirjutab oma „Eesti-saksa sõnaraamatus“ (kolmas, muutmata trükk, Tartu, 1923) v. 374 sõna „kõrb, kõrve“ tähenduse seletuse puhul muu seas: „...kõrve-rahvas (d. Kirchspiel St. Jacobi in Livland nach der Benennung der Nachbarn)“. Tähendab, Pärnu-Jaagupi khk. rahvast nimetati veel möödunud sajandi teisel poolel naaberkihelkondade rahva poolt „kõrverahvaks“. Praegusel ajal end. Pärnu-Jaagupis ja selle naaberkihelkondades sõna „kõrb“ tähendust suure põlismetsa mõistes enam ei tunta. Ka seda ei mäletata, et vast veel 70—80 aastat tagasi siinset rahvast „kõrverahvaks“ nimetati.

Kas praegusaja Kõrvemaad (Harju ja Viru-Järva vaheline soode-, rabade- ja metsarikas maa-ala) ka nooremal rauaajal rahvasuus „kõrveks“ nimetati, selle kohta puuduvad andmed. Oletada aga seda siiski võiks. Et see ala hiljem, ajaloolisel ajal, rahvasuus „kõrve“ nime all

tuntud oli, selles pole kahtlust, kuigi ka siin otsesed andmed puuduvad. Millisel sajandil see maa-alaline „kõrve“-nimi siin tekkis ja kui laias ulatuses ta esialgu tuntud oli, need on küsimused, mis jäävad praeguste andmete puhul lahtiseks. Kaudseist andmeist selle maa-ala nime suh-

Kaart nr. 8. Asustust ja kaubandust tähistavate muistisleidude levik Eestis nooremal rauaajal (a. 800—1200 p. m. a.). 1 — asustust tähistavad leiupaigad, 2 — kaubandust tähistavad leiupaigad.

tes võiks esijoones märkida, et Kõrve nimi kohaliku rahva suus meie päevini on püsinud. Väljaspool Kõrvemaad asetsevat Viru-Järva viljarikast suurvõldude ja suurvõldude ala nimetavad Kõrve elanikud „välimaa k s“ (mitte ära segada „välismaaga“; „välimaa“ on nähtavasti tuletatud sõnast „väli“, s. o. kohalikus keeles „viljaväli“ ehk „viljavõld“). — Nii tehakse siin veel praeguselgi ajal rahvasuus vahet metsaja sooderikka ning hõreda asustusega „kõrve“ ja põllumaarohke ning tiheda asustusega „välimaa“ vahel. Aga sellest hoolimata on sõna „kõrb“ ürgne tähendus põlismetsa mõistes, nagu juba ülemal (vrd. ptk. II) mainitud, siingi laiemalt tundmata.

Nagu eespool nägime, oli meil juba muinasaja lõpul ja ajaloolise aja lävel „kõrve“-nimelisi asulaid ja ka sellenimeline maa-ala. On üsna tõenäoline, et sel ajal meil teatav hulk „kõrve“-nimelisi talusidki oli. Kuid mulle näib, et vististi suurem hulk meie säilinud „kõrve“-nimelistest taludest on tekkinud hiljem, s. o. ajaloolisel ajal. Sellele viitab nende talude geograafiline levik.

Juba ülemal (eriti nimestikus D) on selgunud, et enamik meie praegusaegseist „kõrve“-nimelisist taludest asetseb kas üksiktaludena metsade või puisniitude vahel või vähemalt külast väljas metsa või puisniidu serval. Ainult vähesed neist on põliskülade keskel. Tõenäoliselt võivad need tekkeliselt kuuluda muinasaega. — Edasi on paljude „kõrve“-nimeliste talude puhul oluline nentida asjaolu, et nad asetsevad endiste halduslike ühikute äärealadel. Sellisteks halduslikeks ühikuiks olid veel ca poolsada aastat tagasi meie endised vallad, mis moodustusid endistest rüütlimõisadest ühes siia juurde kuuluvate karjamõisadega ja talumaadega (küladega). Tsaarivalitsuse-aegne valdade reform möödunud sajandi lõpul ühendas mitu endist valda üheks suuremaks uueks vallaks. Endised vallad jäid uue ühendatud valla piirides „kogukonna“ nime all nii ametlikult kui ka rahvasuus edasi eksisteerima. — Kui nüüd „kõrve“-nimeliste talude levikut Katastri Ameti „Skeemilise kaardi“ mõõdus 1 : 10 000 järgi uurida, siis selgubki, et paljud neist asetsevad endiste kogukondade äärealadel naaberkogukonna piiri ääres või vähemalt selle läheduses. Olgu möödaminnes tähendatud, et kogukondade piirid Katastri Ameti „Skeemilisel kaardil“ on märgitud endiste mõisade nimede järgi, nagu see ka nimestikus D on esitatud.

Niisiis paljude „kõrve“-nimeliste talude mainitud geograafiline levik on aluseks oletusele, et nad on hiljem tekkinud kui nende kogukonna külade ja mõisakeskused. Seega võib neid talusid vaadelda kui sisemise kolonisatsiooni laienemise ja asustuse tihenemise protsessi tulemust. See vana eesti „kõrve“ asustamise protsess võis toimuda mitmesuguseil põhjusil. Nii võis see rahulikel aegadel toimuda rahvaarvu loomuliku juurdekasvu arvel, kus endine talu suureks kasvanud perele kitsaks jäi. Osa perekonnaliikmeid, tavaliselt nooremad või agaramad, läksid põlislaande („kõrbe“) ja löid siin endile uue eluaseme, mis võis pärida maastikulise „kõrve“ või „kõrvega“ seoses oleva nime. Samuti võis see „kõrve“ asustamine toimuda ka rahutuul aegadel, kui suuremate teede läheduses olevate külade elanikud maad rüüstavate vaenuliste salkade eest kaugel metsade varjul, „kõrves“, soode ja rabade taga pelgupaika otsisid. Rahulikuma aja tulles võisid mõned

perekonnad „kõrbe“ jäädagi ja siin ka endale alalise eluaseme luua. Samuti on ka päris tõenäoline, et paljud kaugemad „kõrve“-talud on rajatud nende vabadustarmastavate eesti talupoegade poolt, kes võõraste mõisnike orjusiket välja ei kannatanud ja inimeste asulaist eemale metsade varjule pagesid.

Sellise sisemise kolonisatsiooni puhul ajaloolisel ajal tekkinud kohanimede asjus on ajaloolased arvamusel, et üldiselt näib olevat reeglits olnud, et uudisasundele anti tavaliselt nimi seoses maastikuga, seega nimi, mis lõppes sõnadega: mägi, jõgi, maa, aru, mets, oja, jne., varemini ülekaalus olnud isikunimede possessiivid aga jäid enam tagaplaanile, kui jätta arvestamata perede nimesid külas. On täiesti loomulik, et muude maastikuliste nimede seas ka „kõrve“-kohanimedid tekkis ja et neist vähemalt osagi meie päevini on säilinud.

Eesti NSV asustusloo areng ja selle käik ajaloolisel ajal üksikute ajajärgude või sajandite piirides on omaette tähtis probleem. Senini minu teada seda probleemi ülemaailses ulatuses kui iseseisvat omaette küsimust pole veel käsitletud, või vähemalt pole selle kohta kirjanduses ülevaateid ja kokkuvõtteid ilmunud. On küll teada selle küsimuse käsitlusi kõrval- ja abiküsimusena ajalooliste üldvaadete koostamisel ja samuti ka majandusajaloo kõrval- ja abiküsimusena. Seepärast saame oma asustusloo käiku ajaloolisel ajal ja sellega seoses ka kohanimede (teiste seas ka „kõrve“-nimede) tekkimise küsimust vaadelda samuti üldjooneliselt, nagu see osutub võimalikuks arheoloogiliste uurimuste alusel muinasaja kohta.

Meie asustusloo arengu kohta XIII sajandi algusest kuni XVIII sajandi lõpuni, s. o. ordueg ja ka Poola-Rootsi aeg kaasa arvatud, on kasutada ainult dr. O. Liiv'i poolt koostatud üldjooneline kaart põlispõldude, heinamaade, metsade ja kõlbmatu maa leviku kohta XVII sajandi lõpul¹⁸. Kaudselt annab see kaart (vt. kaarti nr. 9, mis on koostatud ülalmainitud dr. O. Liiv'i kaardi järgi) ka üldise pildi asustuse tihedusest ja levikust XVII sajandi lõpul. Muidugi mõista ei saa see pilt olla täielik, sest juba kaardimõõdu väiksuse tõttu on sellelt kaardilt paratamatult pidanud välja jääma terve rida metsade või ka puisniitude vahel olevaid üksiktalusid. Niisiis sellel kaardil olevad põlispõldude alad tähistavad suuremaid asulaid, s. o. külasid

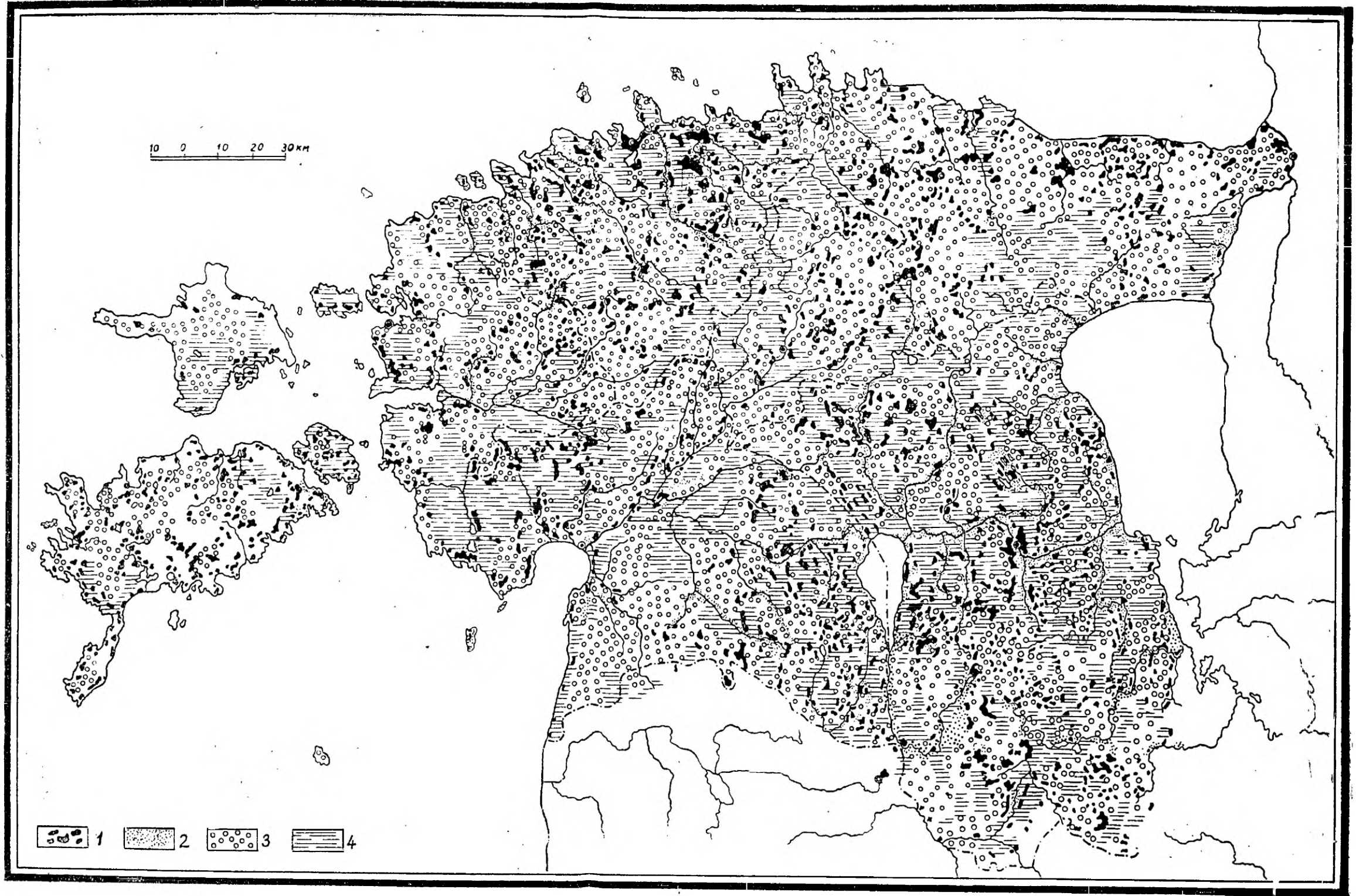
¹⁸ O. Liiv'i teoses „Die wirtschaftliche Lage des estnischen Gebietes am Ausgang des XVII Jahrhunderts“ I. Tartu, 1935, kaart I.

ja mõisu. Üksteisest eemal olevad kääbusasulad üksik-, kaksik- või ka kolmiktalude rühmana on samuti nähtavasti välja jäänud.

Viimatimainitud asjaolu on aga „kõrve“-nimeliste talude kui üksik- või kaksiktalude suhtes olulise tähtsusega. Nii leiame sel kaardil näiteks Kirde-Tartumaal Avinurme ümbruse täiesti asustuslagedana — aina metsad ja osalt ka soid. Aga see ei eita võimalust, et ka sel ajal juba Avinurme metsades üksikuid talusid võis olla, nende seas ka „kõrve“-nimelisi. Teise näite toome Järvamaa põhjapoolsest sopist, Soodla jõe ümbrusest praeguse Pruunakõrve ja Lehtsekõrve kohal. Kaardi nr. 9 järgi on see maa-ala XVII sajandi lõpul täiesti asustamata soine ja kõlbmatu maa. Aga mulle meenuvad lapsepõlves kuulnud vanemate inimeste jutustused Põhjasõja-aegsetest pelgupaikadest Koonukõrves ja selle ümbruses. Siia olevat Põhjasõja ajal välimaa inimesed ühes oma varaga ja loomadega maad rüüstavate salkade eest peitu pugunud. Koonukõrve jt. talud olevat puupüsti rahvast täis olnud ja samuti ka suuremad metsasaared soolaugaste ja rabade vahel, kuhu puupakkudest erilised salateed olnud ehitatud. — Niisiis, rahvasuus säilinud vana jutu järgi pidi siin juba enne XVII sajandi lõppu olema praegune Koonukõrve talu sama nime all ja ka ümbruses teisigi talusid.

Kui kõrvutada kaarti nr. 9 kaardiga nr. 8, siis leiame mitmelgi pool märgatavat asustuse laienemist ja tihenemist. Mainitavad on selles suhtes näit. Alutaguse keskus, endise Iisaku khk. maa-ala, samuti ka Kagu-Eestis Võrumaa lõunapoolne osa, end. Kolga-Jaani khk. maa-ala Võrtsjärvest loode pool, Kõrvemaa põhjapoolne osa (Kuusalu), Harjumaa loodepoolne osa, Läänemaa ja Pärnumaa rannikualad, Hiiumaa, Vormsi jt. alad. Seejuures tuleb arvestada, et kaart nr. 9 siiski ei saa kujutada meie keskaegse asustuse maksimaalset levikut ja tihedust, sest ajaloolisil andmeil raske sõjaajastu XVI sajandi teisel poolel ja XVII sajandi esimesel veerandil tõi endaga paratamatult kaasa rahvaarvu languse ja asustuse hõreduse üle-eestilises ulatuses. Olgu veel mainitud, et sõjaajastuga (Vene-Liivi, Poola-Rootsi jt. sõjad) käisid üle maa kaasas katk ja teised taudid ning viljaikaldused näljahädaga. Need omakorda aitasid rahvaarvu vähendada ja asustust hõrendada. Uus olukorra paranemine, mis algas XVII sajandi neljakümnendaist aastaist, ei suutnud sajandi lõpuks asustuse alal veel kõiki mainitud sõjaajastuga löödud haavu parandada. See muidugi mõista peab väljenduma ka kaardi nr. 9 sisus.

Kui võrrelda kaarti nr. 9 kaartidega nr. 2, 3 ja 4, siis märkame siin juba õige sagedat „kõrve“-nimeliste asulate ja talude ning kaardil

Kaart nr. 9. 1 — põlispõllud; 2 — heinamaad, aasad; 3 — metsad; 4 — kõlbmatu maa.

nr. 9 tähistatud põlispõldude ala ühtesattumist. Sellest järeldub, et õige suur osa praeguse ajani säilinud „kõrve“-nimeliste talude ja asulate levikualast oli juba keskajal asustatud. Et muude talude ja külade seas neis paigus ka meie praegused „kõrve“-nimelised võisid leiduda, on üsna tõenäoline. Siia kuulub peale ülalmainitud muinasaja lõpul olnud ja oletatavate külade veel terve rida teisi, nagu Kõrve küla Anija v., Kõrveveski ja Käikõrve (Koitjärve) Kolga v., Saarnakõrve küla ja end. mõis Kõue v. Harjumaal, Kõrvetaguse küla ja end. mõis Märjamaa v. Lääne-Harju piiri ääres, Korba küla Paide v. Järvamaal, Pada-kõrve, Säsekõrve, Kõrvesilla jt. külad Tartumaal ja Võrumaal. — Asustamata metsad kaardi nr. 9 järgi näivad peale eespoolmainitud Avinurme Kõrve küla Tartumaal ja Pruunakõrve küla Järvamaal olevat ka need alad, kus praegu asetsevad näit. Suurekõrve küla Kõnna v. Harjumaal, Kõrve küla (Jänedal) Ambla v., Kõrbja küla ja end. mõis Kärü v. Järvamaal ning Kõrve küla Salla v. Virumaal.

Kui lähemalt jälgida „kõrve“-nimeliste talude levikut (kaart nr. 4) seoses XVII sajandi lõpul olnud asustatud aladega (kaart nr. 9), siis võib konstateerida, et enamik neist taludest asetseb paikades, mis juba sel ajastul olid asustatud. Siia näivad kuuluvat kõik Saaremaa ja Muhu „kõrve“-nimelised talud, samuti ka peaaegu kõik Põhja-, Kesk- ja Lõuna-Eesti pealvee-alas asetsevad samanimelised talud. Seega võib nende talude tekkimist enam-vähem tõenäoliselt arvata ajastusse enne XVII sajandi lõpuaega. — Ajastusse peale Põhjasõda, s. o. XVIII sajandi ja XIX sajandi esimene pool, näivad (kaardi nr. 9 järgi otsustades) kuuluvat mitmed allvee-alas asetsevad „kõrve“-talud Lääne-, Põhja-, Kirde- ja Edela-Eestis. Siia näit. kuuluvad arvatavasti „kõrve“-nimelised talud Hiiumaal (vt. nim. D, nr-d 101, 104 ja 110), Loode-Harjus (vt. nim. D, nr-d 27, 57—61), Läänemaal (nim. D, nr-d 113, 131 ja 132), Pärnumaal (nim. D, nr-d 157—160), Viljandimaal (nim. D, nr-d 120—123) jt. Kuid nendegi talude esmakordses tekkimises nii hilisel ajastul tuleb tõsiselt kahelda. Nii näiteks asetsevad ka Kõrlepa talud (vt. nim. D, nr-d 52 ja 53) samuti kaardi nr. 9 järgi asustamata metsaalas. Kuid ajaloolisist uurimisist on teada, et juba 1554. aastal on Kõrlepa eksisteerinud „Korweleppe“ nime all¹⁹. Sama võib esile tõusta ka paljude teiste ülalmainitud „kõrve“-nimeliste talude lähemal ajaloolisel uurimisel.

Ülemal oleme tutvunud sõna „kõrb, kõrve“ kahesüguse geograafi-

¹⁹ Dr. P. Johansen, Estlandliste LCD, lk. 630, joonealune märkus.

lise tähendusega. Seejuures oleme pikemalt peatunud tema ürgsel tähendusel, s. o. põlismets, suur laas. Edasi oleme üksikasjaliselt tutvunud „kõrve“-kohanimede sisulise liigitusega ja eriti nende geograafilise levikuga. Seejuures on meile selgunud, et „kõrve“-nimelised kohad asetsevad peamiselt üksikult või ka kahe-kolmetalulise rühmana metsade ja soode või ka puisniitude keskel ja ääres. — Selline „kõrve“-kohtade asend on eriti oluline meie kodumaa vanema aja maastikulise ilme ja samuti ka meie asustusloolise arengu ja käigu selgitamisel. Selles mõttes püüdsime ka kasutada olnud kaardimaterjali ja ajalooliste ning arheoloogiliste uurimistulemuste alusel ühtesid või teisi „kõrve“-nimelisi kohti nende tekkimise suhtes üldjoontes paigutada meie muinasaja ja ajaloolise aja üldliigituse raamidesse. Seejuures selgus, et „kõrve“-nimelised asulad (külad) ja talud on maastikulises mõttes seoses metsaga, põlislaanega, tekkelises suhtes aga tihedas ühenduses põllumajanduse arenguga ja eriti selle laienemisega endiste põlismetsade ja laante arvel. — Peale selle tutvusime ka sellega, kuidas palju „kõrve“-kohanimedid meil aegade vältel unustuse hõlma on vaibunud või hoopis teisekujuliseks moondunud. Seejuures kerkis ka kõrvalprobleem „-kvere“- ja „-vere“-lõpuliste kohanimede päritolu ja tekkimise suhtes.

Nii võime kõige eeltoodu alusel kokkuvõtteks järgmist konstateerida.

1) „Kõrve“-kohanimi on meil üks omapärasemaid vanu maastikulisi kohanimedid. Seetõttu, et sõnal „kõrb, kõrve“ praegusaja rahvakeeles on hoopis teine tähendus kui vanal ajal, tuleb „kõrve“-kohanimedid vaadelda kui erilisi relikte möödunud aegadest ning hoida kui muistse aja mälestusi.

2) „Kõrve“ kui muinasajast põlvneva maastikulise kohanime leviku kaart aitab meile teataval määral selgitada ka meie kodumaa endis-aegset maastikulist ilmet, eriti just suurte laante ja põlismetsade leviku suhtes. Seega võime „kõrve“-kohanimedid vaadelda kui meie ürgse maastiku ilmendajaid ja neid ka selles mõttes uurimustes kasutada.

3) „Kõrve“-nimelised asulad ja talud on nooremast rauaajast alates tihedas seoses meie maa asustusloolise arenguga ja asustuse levikuga põlismetsade alale. Seega peegeldab „kõrve“-nimeliste asulate ja talude levik endiste halduslike ühikute piirides ühtlasi ka meie maa asustuse laienemise ja tihenemise käiku. Nii võivad ka „kõrve“-kohanimed olla allikaiks meie asustusloo uurimisel.

4) „Kõrve“-nimeliste paikade levikut lähemalt jälgides selgus, et

tabelis kokkuvõetud 347-st „kõrve“-kohanimest asetseb 125 nime ehk 36,0% kogu meie säilinud „kõrve“-kohanimedest selles paigastikus ja tema äärealades, mida kohalik rahvas vanast hallist ajast alates nimetab „Kõrvemaaks“, prof. dr. J. G. Granö oma uurimistöös „Eesti maastikulised üksused“ 1922. aastal²⁰ aga „V a h e m a a k s“. Prof. Granö autoriteet on paljude meie mittegeograafide silmis nähtavasti sedavõrd suur olnud, et nad veel meiegi päevil „Kõrvemaa“ asemel tarvitavad „Vahemaa“. Muide, meie kodanliku aja juhtivate geograafide peres oli „Kõrvemaa“ läbi löönud. Käesoleva uurimusega on selgunud „kõrve“-kohanimede eriline tihedus mainitud paigastikus, mis pindalalt moodustab küll ligi 6% kogu Eesti NSV pindalast, „kõrve“-kohanimedid sisaldab aga 36% kogu Eesti „kõrve“-nimede arvust. Seega tuleks ka Kõrvemaa paigastiku nime küsimus kord lõplikult lahendatuks arvata. — On vist selge, et „Kõrvemaa“ on samasugune ajalooline ja maastikuline kohanimi, nagu seda on näit. Soomaa, Jõetaguse, Alutaguse, Soontaga jt. Et sõnale „Kõrvemaa“ meie praeguses rahvakeeles teatav eksootiline kõrvalmaik juurde on tekkinud, see veel ei põhjusta tema kui vanast ajast rahvasuus tuntud kohanime väljatõrjumist.

5) Arvestades ülalmainitud „kõrve“-kohanimede tähtsust on vist iseenesest selge, et sõna „kõrb, kõrve“ keeleajaloolisele uurimisele ja samuti ka „kõrve“-kohanimede ajaloolisele uurimisele tuleks osutada väärilist tähelepanu.

6) Seoses „kõrve“-kohanimede ajaloolise ja keeleajaloolise uurimisega tuleks uurimisele võtta ka „kõrve“-kohanimede oletatav seos „-kvere“- ja „-vere“-lõpuliste kohanimedega.

7) Tuleks selgitada ka teiste vanade maastikuliste kohanimede geograafilist levikut. Neist võiks esikohal mainida „saare“-nimelisi kohti, mis võivad esineda kolmesuguses tähenduses: 1) puu, 2) veega ümbritsetud maismaa-osake ja 3) kõrgem ning kuivem paik põlissoode ja rabade keskel. Missugune „saare“-kohanimi omal ajal paigale on antud esimeses, missugune kolmandas tähenduses, seda võib esijoones selgitada nende paikade geograafiline uurimine.

8) Kohanimede uurimist tuleks edaspidi teostada kollektiivtööna. Selles töökollektiivis peaksid töötama käsikäes keeleteadlased, ajaloolased, geograafid, arheoloogid ja mõnel määral ka kvaternaargeoloogid.

On loomulik, et „kõrve“-kohanimede lähema ajaloolise ja keelilise uurimise puhul võib esile kerkida mitmesuguseid uusi probleeme, mida käesolevas teoses pole puudutatud.

²⁰ Kuukiri „Loodus“, I a.-k., Tartu, 1922, lk. 278.

Kasutatud allikad.

Kaardid.

1. „Eesti topograafiline ülevaate-kaart mõõdus 1 : 200 000“, kaheteistkümmel lehel. Sõjavägede Staabi Topo-Hüdrograafia Osakonna väljaanne. Tallinn, 1938.
2. „Eesti topograafiline kaart mõõdus 1 : 50 000“. Sõjavägede St. Topo-Hüdrograafia Osakonna väljaanne. Lehed (aastaist 1935—1939): 710, 712, 713, 714, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 911, 913, 914, 915 ja 1016.
3. „Eesti topograafiline kaart mõõdus 1 : 25 000“. Lehed (aastaist 1924—1935): I — 33 ja 34; II — 29, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 45 ja 46; III — 26, 27, 30, 31, 32, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45 ja 46; IV — 25, 26, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46 ja 47; V — 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45 ja 46; VI — 38, 39, 40, 41, 42, 43 ja 44; VII — 38, 39, 40, 41, 42, 43 ja 44; VIII — 38, 39, 40; IX — 38, 39; XIV — 39; XVII — 43; L — 85; XVIII — 40, 41, 42; XIX — 39, 40, 41; XX — 38, 39, 40 ja 41.
4. „Skeemiline kaart mõõdus 1 : 10 000“. Katastri Ameti väljaanne aastaist 1934—1944. Kõik ilmunud lehed (ca 1220 lehte) (ilmumata on lehed Saaremaa kohta ja üksikute alade kohta Kagu-Eestis).
5. „Eesti kaart vallapiiridega mõõdus 1 : 200 000“. Eesti Geodeetide ühingu 1939. a. väljaanne. (Neli lehte.)
6. „Eesti maanteede kaart mõõdus 1 : 300 000“. Maanteede Talituse väljaanne 1938.
7. „Eesti maanteede kaart mõõdus 1 : 300 000“. Maanteede Valitsuse 5. välj.
8. „Eesti ja teised Läänemere kagupoolsed maad. Mõõt 1 : 1 000 000“. Kohanimede indeksiga. Sv. St. Topo-Hüdrograafia Osakonna väljaanne. Tallinn, 1938.
9. „Geographische Karte Lettlands. M. 1 : 420 000“. Ortsnamen laut Prof. J. Endzelin. Herausgegeben v. kartograph. Institut A. Ošņš & P. Mantnieks. III Auflage. Riga?
10. „Harjumaa kaart mõõdus 1 : 126 000“. Harju Maakonnavalitsuse väljaanne 1926.
11. „Latvijas karte. M. 1 : 450 000“. P. Mantnieka kartografijas institüta izdevums. Riga, 1938.
12. J. H. Schmidt, „Karte von Ehstland im Jahre 1871. M. 1 : 210 000“.
13. Prof. A. Tammekann, „Eesti mõõdus 1 : 200 000“. Tallinn, 1934.
14. Vene üheverstaline topograafiline kaart mõõdus 1 : 42 000. Eesti Sõjaväe Topograafia Osakonna trükk. Kõik Eesti ala kohta käivad lehed (kokku 398 lehte).

15. Vene kaheverstaline topograafiline kaart. M. 1 : 84 000. Vene Sõjavägede Topograafia Osakonna väljaanne 1915—1917. Lehed: IX^c — 17, 18, 19, 20, 21; VIII^c — 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24; VII^c — 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24; VI^c — 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23; V^c — 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22; IV^c — 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22; III^c — 15, 16, 17, 18; 0 II — 17, 18, 19, 20, 21, 22; I — 16, 17, 18, 19.
16. Vene kolmeverstaline topograafiline kaart mõõdus 1 : 126 000. Eesti SV Kartograafia trükk 1922. Kõik Eesti ala kohta käivad lehed (kokku 24 lehte).
17. „Eesti NSV“ — kaart mõõdus 1 : 300 000. Välja antud NSVL RKN juures oleva Geodeesia ja Kartograafia Peavalitsuse poolt. Administratiivpiirid andmetel kuni 23. VIII 1944 (kaks lehte).

Kirjanduslikud teosed.

1. Koguteos „Eesti Entsüklopeedia“ I—VIII. K. Ü. „Looduse“ kirj. Tartus, 1932—1937.
2. P. J o h a n s e n, „Die Estlandliste des Liber Censur Danicae“. Kopenhagen-Reval, 1933.
3. P. J o h a n s e n, „Über die deutschen Ortsnamen Estlands“. Reval, 1930.
4. H. R i i k o j a, „Eesti järvede nimestik“. (Tartu Ülikooli juures oleva Loodusuurijate Seltsi aruanded XLI — 1934.)
5. Jaan R u m m a, „Eesti järvede ja saarte pindala“. (Kuukiri „Loodus“, II a.-k. 1923 ja III a.-k. 1924. Tartu.)
6. J. G. G r a n ö, „Eesti maastikulised üksused“. (Kuukiri „Loodus“, I a.-k. 1922. Tartu.)
7. Villem R e i m a n, „Kohanimed“ I—IV. (Kuukiri „Eesti Kirjandus“, IV a.-k. 1909, V a.-k. 1910, VI a.-k. 1911 ja VIII a.-k. 1913. Tartu.)
8. A. R a u d s e p p, „Eesti NSV turvasood“. RK „Teaduslik Kirjandus“, Tartu, 1946.
9. Географические названия (имена). („Большая Советская Энциклопедия“, том XV. Москва, 1929.)

Peale nende on allikatena kasutatud Katastri Ameti talundite registreid valdade järgi, mitmeid erakirju, autori isiklikult kogutud andmeid jne.

Названия местностей со словом „кырб“ — выразители древнего лика ландшафта и хода заселения Эстонской ССР.

Резюме.

Во вступительной главе своего труда автор останавливается на значении географических названий (*Nomina geographica*) в культурном, географическом, историческом, языковедческом и других отношениях. Подробнее выясняется значение т. н. ландшафтных географических названий, т. е. таких *Nomina geographica*, которые представляют краткое, в одном-двух словах, описание ландшафта.

Далее указывается, что зачастую с течением времени при содействии человека вид ландшафта коренным образом изменяется, однако прежнее географическое название, уже не соответствующее теперешнему лику ландшафта, удерживается. Такие названия имеют важное палеографическое значение. В качестве примера приводится название крестьянской усадьбы, известной под именем „Метса“ (*Metsa* = Лесная) и расположенной на открытой и обширной площади полеводства, где ближайшие леса находятся на расстоянии 3—4 километров. Название „Метса“ указывает на то, что 1) в древние времена эта местность была покрыта дремучими лесами, и что 2) названная крестьянская усадьба, по всей вероятности, должна быть отнесена к первым пунктам постоянного заселения и полеводства в этой местности.

В заключении этой главы указывается, что гораздо сложнее обстоит дело с такими ландшафтными географическими названиями, значение которых уже забыто в живой народной речи. К таким древним географическим названиям на эстонском языке относятся названия местностей, усадеб и пр., заключающих в себе слово „кырб“, род. п. „кырве“.

Во второй главе труда подробно разъясняется двоякое географическое значение слова „кырб“. По данным сравнительного и исторического языковедения, слово „кырб“ с исконных времён в наречиях прибалтийско-финских народов (эсты, финны, вепсы и др.) означает дремучий лес, необитаемые человеком дебри (соответствуя русскому термину „тайга“). Это значение удерживается и по настоящее время в эстонском литературном языке,

однако в живой народной речи оно уже забыто. В другом, более позднем, но в живой народной речи общераспространённом географическом смысле слово „кырб“ означает пустыню.

Это второе географическое значение слова „кырб“ в смысле пустыни было введено в эстонский язык немецкими и шведскими пасторами после реформации в нашей стране, т. е. примерно лет 300 тому назад. В это время в церквах стали проповедывать на эстонском языке. Для обозначения необитаемых человеком местностей в библейских рассказах стали применять коренное эстонское слово „кырб“, не обратив внимания на то обстоятельство, что слово это означало место, необитаемое вследствие чрезмерного обилия растительности, а не вследствие полного её отсутствия.

Благодаря церковному, а за последнее столетие и школьно-географическому языку, слово „кырб“ в значении пустыни стало общеизвестным. Забвению значения слова „кырб“ в смысле дремучего леса способствовало в известной мере и исчезновение самих дремучих лесов. Однако многие старинные географические названия со словом „кырб“, особенно в лесистых местностях, удержались до настоящего времени.

В третьей главе даётся краткий исторический обзор искажения и исчезновения многих названий этого рода и замены их впоследствии другими, более „понятными“ именами.

В четвёртой главе приведён список сохранившихся названий местностей со словом „кырб“ и карты их расположения. Список и карты составлены на основании крупномасштабных топографических и кадастровых карт, а также по кадастровым спискам и разным литературным источникам. На территории Эстонской ССР насчитывается всего 347 названий, заключающих в себе слово „кырб“.

Список распадается на следующие четыре рубрики: *A* — физико-географические объекты (реки, озёра, луга, болота и пр.) — обозначены на карте № 1; *B* — поселения (деревни и мызы) — карта № 2; *C* — лесные участки — карта № 3 и *D* — крестьянские усадьбы — карта № 4. Карта № 5 — общая сводка всей топонимики со словом „кырб“. Распределение названий по уездам в ‰ дано в приложенной к этой главе таблице.

Дополнительно помещён список (см. рубрику *E*) таких искажённых географических названий, в основе которых, по всей вероятности, лежит слово „кырб“ в смысле дремучего леса. Этот список мог бы послужить исходной точкой для дальнейших исследований историков и языковедов.

В пятой главе рассматривается происхождение названий со словом „кырб“ в связи с заселением и распространением земледелия в Эстонской ССР на основании данных археологических и исторических исследований. Сравняются современные карты распространения указанных названий с картами (карты №№ 6—8) археологических находок, свидетельствующих о ходе заселения территории Эстонии в доисторическое и историческое время (карта № 9).

Из сопоставления карт и других археологических и исторических данных выясняется тесная связь крестьянских усадеб, носящих названия со словом „кырб“, с расширением заселения и земледелия в области прежних дремучих лесов. С другой стороны, названия со словом „кырб“ указывают на то, что данные местности в древности были покрыты большими лесами.

В шестой, заключительной главе автор констатирует следующее.

1) Названия местностей со словом „кырб“ — своеобразные памятники старины.

2) Они являются выразителями лика древнего ландшафта и вместе с тем

3) указывают ход внутренней колонизации и расширения земледелия на территории ЭССР.

4) Из всех сохранившихся названий этого рода 36% сосредоточено в том небольшом районе (северо-западная часть Вирумаа, северная и западная часть Ярвамаа, северо-восточная и восточная часть Харьюмаа), который с древних времён именуется местными жителями „Кырвемаа“, но проф. И. Г. Гранэ (в 1922 году) был назван „Вахемаа“ (Средиземье). Ландшафтному названию „Кырвемаа“ следует отдать предпочтение перед выдуманным „Вахемаа“.

5) Необходимо дальнейшее филологическое и историческое исследование слова „кырб:кырве“ и названий, заключающих в себе это слово.

6) Наряду с филологическим и историческим исследованием указанных названий следует выяснить предполагаемую автором связь между ними и названиями местностей, оканчивающимися на „-квере“ и „-вере“.

7) Пора исследовать и другие старинные географические ландшафтные названия, в первую очередь со словом „саар:сааре“. Это географическое название имеет три основных значения: „саар:сааре“ — остров (в море, озере), „саар:сааре“ — ясень и „саар:сааре“ — сухая возвышенность среди болот. Решение вопроса о том, какое из этих названий местностей происходит, например, от слова „саар“ в значении дерева, какое от того же слова в значении „остров“ и т. д., — является одной из задач будущих исследований.

8) Исследование географических названий — коллективная задача географов, историков, филологов, археологов и геологов.